

Nuorten työttömyyteen suhtautumisen muutos 1980- ja
2010-lukujen välillä haastatteluaineistojen valossa

Hanna Annika Hänninen

Helsingin yliopisto

Valtiotieteellinen tiedekunta

Yhteiskuntapolitiikka

Pro gradu -tutkielma

Maaliskuu 2014

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Tiedekunta/Osasto Fakultet/Sektion – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta		Laitos/Institution – Department Sosiaalitieteiden laitos	
Tekijä/Författare – Author Hanna Annika Hänninen			
Työn nimi / Arbetets titel – Title Nuorten työttömyyteen suhtautumisen muutos 1980- ja 2010-lukujen välillä haastatteluaineistojen valossa			
Oppiaine /Läroämne – Subject Yhteiskuntapolitiikka			
Työn laji/Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma		Aika/Datum – Month and year 28.3.2014	Sivumäärä/ Sidoantal – Number of pages 94
Tiivistelmä/Referat – Abstract			
<p>Nuorisotyöttömyys on viime aikoina saanut paljon tilaa mediassa ja herättänyt runsasta keskustelua. Taantuman aikana nuoret ovatkin juuri se ryhmä, keihin työllisyystilanteen heikkeneminen vaikuttaa nopeimmin ja voimakkaimmin. Näin kävi niin 1990-luvun laman aikana kuin 2008 alkaneen taantuman seurauksena. Nuorten kohdalla on lisäksi puhuttu useasti työmoraaalin heikentymisestä sekä siitä, että työelämä ei enää yksinkertaisesti kiinnostaisi nuoria. Tämän pro gradu tutkielman tarkoituksena onkin selvittää sitä, miten nuoret suhtautuvat työttömyyteen, miten nuorten suhtautuminen työttömyyteen on muuttunut 1980- ja 2010-lukujen välillä, sekä sitä, onko siinä havaittavissa joitakin selkeitä eroja tai yhtäläisyyksiä haastatteluvuosikymmenten välillä.</p> <p>Työttömyyttä, niin aikuisten kuin nuortenkin keskuudessa, on ilmiönä tutkittu suhteellisen paljon 1990-luvulla, mutta sen jälkeen aiheen suosio on hiipunut. Aihe on kuitenkin jälleen varsin ajankohtainen ja sen tarkastelu on mielekästä. Työttömyyteen suhtautumista nuorten keskuudessa ei ole aikaisemmin vastaavalla tavalla tutkittu, vaan aikaisempi tutkimus on keskittynyt lähinnä kartoittamaan työttömyyden mukanaan tuomia ongelmia. Näitä tutkimuksia käytän tässä tutkimuksessani taustoittavana aineistona. Samoin taustoitan tutkimustani myös yleisellä työelämän tutkimuksella ja tarkastelulla siitä, kuinka työelämä on muuttunut viimeisten vuosikymmenten aikana, miten työvoima on eriytynyt ja mikä on nuorisotyöttömyyden tilanne. Lisäksi olen ottanut tutkimukseni taustalle Sennetin ja Beckin teorian hyödyttömyyden pelosta ja työelämän muutoksesta.</p> <p>Aineistona tässä tutkimuksessa on käytetty yhteensä 20 haastattelua, joista kymmenen on toteutettu vuonna 1988, kaksi vuonna 2011 ja kahdeksan vuonna 2012. Tutkimus on toteutettu kvalitatiivisin menetelmin käyttämällä sisällönanalyysejä pääasiallisena tutkimusmenetelmänä.</p> <p>Tutkimuksen keskeisinä lopputuloksina voidaan pitää sitä, että nuorilla on yhä tarve ja haave työskennellä. Aineiston perusteella ei esiintynyt tilannetta, jonka mukaan työelämään hakeutuminen ei kiinnostaisi nuoria. Työltä kuitenkin odotetaan aiempaa enemmän. Sen tulee olla sisällöllisesti mielenkiintoista sekä tarjota mahdollisuuksia kehittyä. Mikäli nämä kriteerit eivät täyty, työttömyys on nuorille vaihtoehto kartoittaa ja miettiä tilannettaan. Työtä siis valikoidaan huomattavasti voimakkaammin kuin 1980-luvulla. Palkka ei 2010-luvun nuorille myöskään ole enää yhtä merkittävä työhön vetävä tekijä kuin 1980-luvulla. Lisäksi työelämään perinteisesti liitetty hierarkkinen rakenne kyseenalaistetaan voimakkaasti.</p> <p>Taloudelliset ongelmat, liika vapaa-aika sekä viranomaisten kanssa asiointi olivat myös ongelmia, jotka aineiston perusteella nousivat voimakkaina esille molempina vuosikymmeninä. Ilmiöt saivat kuitenkin erilaisia ulottuvuuksia vuosikymmenten välillä. Esimerkiksi 2010-luvulla haastatelluista nuorista huomattavasti suurempi osa oli hakenut toimeentulotukea kuin 1980-luvulla. Työttömyys miellettiin molempina vuosikymmeninä vain väliaikaisena ilmiönä. Tämä korostui etenkin 2010-luvulla haastateltujen keskuudessa. He painottivat sitä, että työttömyys on väliaikainen ilmiö, jonka yhä useampi nuori työurallaan kohtaa. Tähän liittyi lisäksi voimakas tarve selviytyä työttömyyden aiheuttamista ongelmista yksin. Työttömyydestä ei juuri keskustella perheen tai kavereiden kanssa, eikä se myöskään määritä kaveripiirin muodostumista.</p> <p>Työttömyys näyttyy tutkituilla vuosikymmenillä osittain samanlaisena, osittain varsin erilaisena. Työelämä ja työmarkkinat ovat vuosikymmenten aikana läpikäyneet suuren muutoksen muun muassa laman ja taantuman seurauksena. Työmarkkinoista on tullut aiempaa jaottelevampia ja joustavuutta kuuluttavampia. Jouston tarve kohdistuu erityisesti työvoimaan, jonka seurauksena myös työsuhteiden kirjo on entistä monipuolisempi. Nuoret toisaalta tietävät heikomman asemansa työmarkkinoilla eivätkä he enää edes tavoittele läpi työuran kestäväää työsuhdetta samalla työnantajalla. Työtä ja työpaikkaa ollaan valmiita vaihtamaan oman kiinnostuksen ja kokemuksen mukaan, eikä välivaiheen mahdollisesti mukanaan tuomaa työttömyyttä enää pidetä kynnyskysymyksenä. Nuoret myös sopeuttavat työuransa työelämän muutokseen ja rakentavat työuristaan omanlaisiaan omien prioriteettien perusteella.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Työttömyys, nuorisotyöttömyys, työttömyyskokemus, Y-sukupolvi, työelämän muutos, suhtautuminen työttömyyteen, sisällönanalyysi			

Sisällys

1	Johdanto.....	1
2	Työelämän muutos tutkimusalueen näkökulmasta.....	4
2.1	1980-luvun loppu ja 1990-luvun lamavuodet merkkipaaluna.....	4
2.2	2000-luvun taantuma.....	7
2.3	Perinteinen suomalainen työn ideologia ja sen muutokset.....	9
2.4	Työelämän ja työsuhteiden muutokset.....	11
2.5	Työvoiman eriytyminen.....	15
2.6	Työttömyys ja sen kokeminen.....	18
3	Nuoret ja työelämä.....	22
3.1	Nuorten skeptisyys työelämää kohtaan.....	23
3.2	Nuorten työttömyys.....	26
3.3	NEET-nuoret.....	28
3.4	Vapaaehtoisuus epätyypillisissä työsuhteissa.....	30
3.5	Y-sukupolvi.....	32
4	Tutkimuksen teoriakehys.....	34
5	Tutkimusasetelma ja tutkimuskysymykset.....	36
5.1	Aineisto.....	37
5.2	Tutkimusmenetelmät.....	43
5.3	Analyysin eteneminen.....	46
6	Haastatteluaineiston analyysi.....	48
6.1.1	Työn merkitys 2010-luvulla.....	48
6.1.2	Työn mielekkyyden merkitys arjessa.....	49
6.1.3	Työttömyyden aiheuttamat ongelmat.....	51
6.1.4	Itsestä kiinni - ajattelu.....	56
6.1.5	”Jokainen on varmaan jossain vaiheessa työttömänä” – Väliaikaisuus nuorten arjessa.....	58
6.1.6	Työelämän epäreilisuus ja hierarkkisuus.....	60
6.1.7	Kaverit ja perhe.....	63

6.2	Yhteenvetoa 2010-luvun haastatteluiden analyysistä.....	64
6.3	Työttömien nuorten haastattelut vuonna 1988	66
6.3.1	Työttömyyden ongelmat vuonna 1988.....	66
6.3.2	Kavereiden ja perheen rooli 1980-luvulla.....	70
6.3.3	Työn merkitys ja työn sisältö	71
6.3.4	Työhön hakeutuminen ja koulutus	73
6.3.5	Tulevaisuus ja tulevaisuuden suunnitelmien puuttuminen	75
6.4	Analyysin yhteenvetoa	77
7	Lopuksi	79
	Lähteet.....	87
	Liitteet	95

1 Johdanto

Vuonna 2008 kärjistyneen taantumun jälkeen joukkoirtisanomiset, lomautukset ja talouden ongelmat ovat olleet toistuvasti esillä. Samoin työttömyys on saanut paljon tilaa medioissa ja ylipäättään kysymykset työelämän muutoksesta ovat virinneet voimakkaana. Tämä näkyy myös valtiollisella tasolla, sillä esimerkiksi vuoden 2013 uuden vuoden puheessaan presidentti Sauli Niinistö nosti esille uuden termin ”oleskeluyhteiskunta”, joka on herättänyt kiivasta keskustelua useissa eri medioissa ja nostanut esille kysymyksiä työelämän muutoksesta, työnteon merkityksestä sekä myös työttömyydestä (esim. Yle 5.1.2013, MTV3 1.1.2013, Taloussanomat 1.1.2013). Myös pääministeri Jyrki Katainen (esim. TS 12.11.2012, Kokoomus 31.12.2013) on peräänkuuluttanut aktiivista osallistumista ja työnteon merkitystä. Niinistön ja Kataisen mukaan työ itsessään on itseisarvo, eikä kenenkään tulisi tietien tahtoen jättäytyä sen ulkopuolelle. Myös Yle on syksyn 2013 aikana nostanut nuorisotyöttömyyden voimakkaasti esille Nuorille Nyt! kampanjassaan, jonka tarkoituksena on tarjota nuorille työ- ja harjoittelupaikkoja, nostaa esille nuorisotakuuta sekä kiinnittää huomiota nuorten työttömyyteen ja syrjäytymiseen liittyvään tematiikkaan.

Edellä mainittuja kysymyksiä ja teemoja tarkasteltaessa erityisesti nuoret usein nousevat ryhmänä esille. Totta onkin, että usein taantuma koskettaa juuri rajuimmin nuoria ja myös he ovat niitä, jotka usein ovat valmiimpia etsimään omia polkujaan. Esimerkiksi 2008–2009 vuosien aikana nuorten työllisyys heikkeni voimakkaimmin siten, että 20–24-vuotiaiden työllisyystilanne heikentyi eniten (Räisänen 2010,3). Vuoden 2013 elokuussa työ- ja elinkeinotoimistoissa oli työttömiä alle 25-vuotiaita työnhakijoita yhteensä 39 300, mikä on 7400 enemmän kuin vuotta aikaisemmin. Alle 20-vuotiaita työnhakijoita oli työttömänä 9900. Yhteensä työttömiä työnhakijoita oli 290 200, eli 44 300 enemmän kuin elokuussa 2012. (Tilastokeskus 2013.) Vuonna 2010 Alle 30-vuotiaita suomalaisnuoria oli työelämässä yli puoli miljoonaa, eli joka viides työntekijä voidaan laskea nuoreksi (Räisänen 2010, 3). Euroopan tasolla tarkasteltaessa nuorten työllisyysaste on Suomessa jonkin verran parempi kuin EU 27:ssä keskimäärin. Nuorten työttömyysosuus on kuitenkin läpi Euroopan suurempaa kuin muilla ikäluokilla (Gallie & Serge 2001, 3, Hammer 2003,1-2).

Taantuma tuo aina työelämälle lisähaasteita, mutta työelämä itsessään on myös läpikäynyt suhteellisen lyhyessä ajassa suuria muutoksia. 1980-luvun nousukausi, 1990-luvun lama, it-buumi, 2000-luvun taantuma, työsuhteiden melko radikaali muutos ja markkinatalouden globalisaatio ovat kaikki esimerkkejä muutoksista, jotka ovat jättäneet jälkensä ja vaikuttaneet voimakkaasti niin yhteiskunnan kuin yksilön tasolla. Työelämälle on uusien työsuhteiden muotojen, työelämän vaatimusten tiukentumisen sekä uusien työelämän mallien myötä tullut entistä suurempi jouston tarve, jonka kohteena on etenkin työvoima (esim. Julkunen & Nätti, Hochschild). Muuttuva työelämä tuo mukanaan paljon epävarmuutta, mutta toisaalta epätyypillisten työsuhteiden lisääntyminen ja työelämän muutokset tuovat, etenkin tiettyjen ikäluokkien keskuudessa myös vapautta ja mahdollisuuksia kunkin etsiä omia urapolkujaan.

Työttömyyttä ja siihen liittyviä ilmiöitä on aikaisemmin tutkittu kohtuullisen paljon, etenkin 1990-luvulla, mutta sen jälkeen aiheeseen liittyvä tutkimus on vähentynyt. Nyt viime aikoina nuorisotyöttömyys ja nuorten asenteet työelämään kohtaan ovat kuitenkin olleet runsaasti esillä medioissa. Koenkin tärkeäksi ottaa aiheen uudelleen tarkasteluun. Kiistämättä työelämä ja sen vaatimukset muuttuvat ja etenkin nuoret ovat muutoksen ”käräjöijinä”. He ovat niitä, keihin markkinatalouden ja työelämän muutokset vaikuttavat ensimmäisenä. Koska työelämässä kohdataan haasteita, ja työttömyys on edelleen nuorten kohdalla yleistä, aionkin tutkielmassani keskittyä tarkastelemaan sitä, kuinka nuoret suhtautuvat työttömyyteen ja kuinka heidän suhtautumisensa työttömyyteen on muuttunut viimeisten kuluneiden 25-vuoden aikana. Olisiko todella niin, että nuorten työmoraali on kadonnut ja heistä olisi tullut oleskeluyhteiskunnan jäseniä?

Aiheen valinta ja tutkimuksen eteneminen

Työttömyys ja työelämä ovat aiheita, jotka ovat kiinnostaneet minua opintojeni alkuvaiheista saakka. Viime vuosina olen kiinnittänyt entistä enemmän huomiota siihen, millaisia asenteita ja ennako-oletuksia etenkin nuorten työttömyyteen kiinnitetään. Usein annetaan ymmärtää, että nuorien työmoraali olisi jotakin aivan erilaista kuin ”vanhoina hyvinä aikoina”. Näin asia voi tietysti myös olla, mutta minulla heräsi mielenkiinto selvittää, suhtautuvatko nuoret todella jotenkin erityisen liberaalisti työttömyyttä kohtaan. Olisiko todella niin, että työelämä ei yksinkertaisesti enää houkuta nuoria? Tämän tutkimuksen myötä minulle tarjoutui oiva tilaisuus paneutua asiaan tarkemmin. Lisäksi

nuorten työttömyyteen suhtautumisen muutosta ei aikaisemmin tässä kontekstissa ole tarkasteltu, joten sen tarkasteleminen on tärkeää ajankohtaisen tiedon saamiseksi.

Oman intressini lisäksi nuorten työttömyyteen suhtautumista on syytä tarkastella myös siksi, että nuorisotyöttömyys on kasvanut ja sitä kautta nuorten asema työmarkkinoilla on entistä heikompi (Tilastokeskus 2013). Meneillään oleva taantuma korostaa tilannetta entisestään. Suomalaista työelämää koskevassa keskustelussa on nostettu esille myös työmarkkinoiden jakautuminen, työttömyyden mukanaan tuomat ongelmat, sosiaalinen eriarvoistuminen, työurien pidentäminen ja työelämässä pysyminen (esim. TELA 5.3.2014). Nämä kaikki ovat tärkeitä yhteiskunnallisia muutoksia ja ilmiöitä, jotka koskettavat myös nuoria. Nuorten ikäluokkien pieneneminen tulevaisuudessa ei myöskään ole omiaan vähentämään kiinnostusta tämän ryhmän työ- ja työttömyysasenteita kohtaan, pikemminkin päinvastoin. Vanhusten määrän lisääntyminen ja heikentyvä huoltosuhde tarkoittavat, että nuorten siirtymiseen saamapuolelta maksajiksi tullaan kiinnittämään erityistä huomiota. (Myllyniemi 2009,106.)

Työttömyyteen suhtautumista ja sen mahdollista muutosta tarkastelen tutkimuksessani kvalitatiivisin metodein, haastatteluaineistoa analysoiden. Toteutan tutkimukseni aineistoja vertailemalla ja teemoittelemalla. Tarkasteleman aineistoni koostuu vuosina 1988, 2011 ja 2012 tehdyistä yhteensä kahdestakymmenestä haastattelusta. Kaikki haastatellut nuoret olivat osallisina erilaisissa työ - ja elinkeinotoimiston projekteissa. Alkuperäinen aineistoni oli vieläkin laajempi, mutta sitä on rajattu tietyin edellytyksin, joita avaam myöhemmin tutkimuksessani.

Tutkimukseni tarkoituksena on rakentaa kuva työelämän muutoksista, nuorisotyöttömyydestä, työttömyydestä tehdystä tutkimuksesta sekä teemaa koskevista keskeisistä teorioista. Rakenteeltaan tutkimukseni etenee siten, että ensin taustoitan aihetta ja luon siitä kuvan, jota vasten tutkimustani peilaan. Sen jälkeen esittelen tutkimuskysymykseni sekä aineistoni, kuvaan tekemäni analyysin ja sen lopputulokset, sekä tarkastelen tuloksiani suhteessa aihetta koskevaan aikaisempaan tutkimukseen.

Keskeisinä käsitteinä tutkimuksessani ovat työttömyys, nuorisotyöttömyys, työttömyyskokemus, Y-sukupolvi, työelämän muutos, suhtautuminen työttömyyteen sekä sisällönanalyysi.

2 Työelämän muutos tutkimusalueen näkökulmasta

Työelämä, niin kansainvälinen kuin kotimainenkin, on käynyt viime vuosikymmeninä läpi suuria muutoksia, jotka ovat vaikuttaneet voimakkaasti niin työvoimaan, työsuhteisiin kuin asenteisiin. Työelämän muutokset ja ilmiöt ovat olleet nopeita, päällekkäisiä ja hankalasti ennakoitavissa. Yhä globalisoituva talous tuo tähän lisäksi mukanaan omat haasteensa, joten myös kansainväliset aspektit on otettava työelämässä entistä tarkemmin huomioon. Suomea olisi hankala käsitellä enää pelkästään omana, itsenäisenä kontekstinaan. (Julkunen 2008,9,14–18, Järvensivu 2010, 36–38.)

Seuraavissa luvuissa pyrin kartoittamaan eri teemoja ja näkökulmia niin kotimaisten kuin kansainvälisten tutkimusten kautta. Pyrin ensin luomaan katsauksen 1980-luvun loppuvuosiin sekä 1990-luvun lamaan, josta siirryn tarkastelemaan työelämän ja työsuhteiden muutosta, työttömyyttä, Y-sukupolvea sekä muita ajankohtaisia ilmiöitä.

2.1 1980-luvun loppu ja 1990-luvun lamavuodet merkkipaaluna

1980-luvun lopulla Suomessa elettiin vahvaa hyvinvointivaltion aikaa. Suomessa vallitsi voimakas taloudellinen nousukausi ja Suomen talous kehittyi vakaasti koko 1980-luvun, ohittaen esimerkiksi melko sujuvasti muuta maailmaa koetelleen 1980-luvun alun taantumana. Vuosikymmenen loppupuolella suomi saavuttikin lähes täystyöllisyyden. Avoin työttömyys oli 1989 ja 1990 vain noin 3,5 prosenttia ja usko hyvinvointivaltioon oli vahvaa. (Tilastokeskus 2007.)

1980-luvun loppua luonnehtii voimakkaasti velkarahoitukseen perustunut investointien ja kuluttamisen kasvu. Niiden varassa kokonaistuotanto kasvoi voimakkaasti ja työttömyys aleni. Usko tulevaisuuteen oli vahvaa ja myös kouluttamattomalle työvoimalle riitti työtä. Vuonna 1987 lähes 40 prosenttia työllisistä teki työtään ilman mitään ammatillista koulutusta. 1980-luvulla, nousukauden aikana, myös tuloerot pienentyivät väestöryhmien välillä huomattavasti. Työllisten määrä jatkoikin kasvuaan aina vuoteen 1989 saakka, jolloin tapahtui jyrkkä käänne. (Vaarama, Moisio & Karvonen 2010, 180–185, Tilastokeskus 2007.)

Suomi on aina yleisesti ollut Euroopan pieni periferia, joka on seurannut muiden Euroopan maiden kehitystä askeleen jäljessä. Suomelle on ollut ominaista aikataulujen viivästyneisyys sekä päällekkäisyys. Yksi niistä on viivästynyt hyvinvointivaltion rakentuminen, joka jatkui aina 1990-luvun lamaan saakka. Suomen kehittymiseen on myös vaikuttanut, niin taloudellisesti kuin sosiaalisesti, rajanaapuruus Venäjän kanssa. Suomen merkittävin kauppakumppani olikin pitkään Venäjä. Samoin myös kahdenväliset kauppasopimukset rajoittivat ja pitivät ”huolta” Suomen talouskehityksen kaaresta.

1990-luvulle tultaessa Suomi jatkoi hyvinvointivaltion rakentamista samalla alkaen radikaalisti vapauttaa raha - ja talouspolitiikkaansa. Aiemmin tarkkaan säädellyn ja pankkikeskeisen raha - ja talouspolitiikan periaatteita liberalisoitiin, rahoitusmarkkinoiden pelisääntöjä muutettiin ja instituutioiden toimintaa vapautettiin lyhyellä aikavälillä radikaalisti ilman, että mahdollisia seuraamuksia pohdittiin sen tarkemmin. Rahoitusmarkkinoiden säännöstelyä ryhdyttiin purkamaan 1980-luvun lopulla ja pian myös valuuttamarkkinoiden ja luottokorkojen säännöstely vapautettiin. Suomeen alkoi virrata ulkomaista pääomaa, luotonanto paisui ja kyvyttömyys hallita riskejä realisoitui. Myös yritykset ryhtyivät suuntaamaan joukolla kansainvälisille markkinoille. Yhteisten tekijöiden summana, hallituksen tavoitteena oli hallittu rakennemuutos, jolla toivottiin talous - ja työelämän sekä julkisen sektorin modernisoitumista ja mukautumista kansainvälistyvään jälkitekolliseen informaatioyhteiskuntaan. Rakennemuutoksesta tuli kuitenkin kaikkea muuta kuin hallittu. (Julkunen 2001, 57–59.)

Lamalla voidaan kaiken kaikkiaan nähdä olleen Suomelle monenlaisia seurauksia. Heikki Lehtonen (2001) mieltää lamalle kolme erilaista sosiaalipoliittista ulottuvuutta: taloudellinen, sosiaalipoliittinen ja työllisyyden lama (Lehtonen, Aho, Peltola & Renvall 2001, 104–106). Lamaa ei kuitenkaan voida katsoa tarkoitetuksi, tuotetuksi tavaksi uudistaa hyvinvointivaltiota ja sosiaalipolitiikkaa. Sosiaalipoliittisille toimijoille, eduskunnalle sosiaali- ja terveysministeriölle sekä kunnille laman voidaan katsoa olleen lähinnä ulkoa annettu shokki, johon sosiaali- ja talouspolitiikka oli sovitettava (Julkunen 2001, 60). Uudistusten seurauksena Suomeen syntyi yksi Euroopan synkimmistä lamoista. Kansantuote putosi kolmena vuonna peräkkäin ja työttömyys kasvoi erittäin radikaalisti vajaasta 4 prosentista yli 18 prosenttiin (mts. 64, Kiander 2001,80–81). Vuonna 1990 työllisten määrä väheni 41 000:lla ja samalla työttömien määrä kasvoi 33 000:lla sekä opiskelijoiden määrä 12 000:lla. Työllisten määrä väheni neljänä perättäisenä vuotena yhteensä 495 000 (Myrskylä 2010, 20, 25).

1990-luvun lama horjutti vakavasti niitä sosiaalipolitiikan pilareita, joiden varaan hyvinvointivaltiota oli siihen saakka rakennettu. Lisäksi kontrasti 1980-luvun nousukauden ja voimakkaaseen hyvinvointivaltioon oli huomattava. Perinnöksi lamasta jäikin korkea työttömyys, suuria alueellisia eroja työmarkkinoilla, entistä epävakaimmat ja valikoivammat työmarkkinat, korkea valtionvelka ja sen seurauksena uusi menoerä budjettiin – kaikki ilmiöitä, jotka tulivat jäädäkseen. Lama johti myös radikaaleihin hyvinvointivaltion leikkauksiin useilla sektoreilla. Useiden tukien määriä leikattiin, niistä tehtiin aiempaa tarveharkintaisempia ja myös työttömyydestä tuli keino hallita laman kulkua työmarkkinoilla. (Kiander 2001, 86–89, Huovari 1999, 3-4.)

Verrattuna Ruotsiin, Suomi ryhtyi radikaalimpiin säästötoimenpiteisiin heti laman alkupuolella, kun taas Ruotsissa leikkauksia alettiin toteuttaa vasta vuonna 1994. Suomessa toteutetut leikkaukset osaltaan syvensivät laman vaikutusta, kun taas Ruotsi selvisi lamasta vähemmän vaurioin. Ajoitus hidasti Ruotsin lamasta toipumista, mutta vakautti tilannetta itse lamavuosina. Lisäksi Suomessa leikattiin lähinnä ainoastaan hyvinvointivaltion menoja, kun taas Ruotsissa myös veroja korotettiin. Lamasta on siis selviydytty eri tavoin, minkä seurauksena myös lopputulokset ovat olleet erilaiset: Vuonna 2000 Ruotsin työttömyysprosentti oli 4 kun Suomessa se oli 9 prosenttia. 1990-luvun alun laman jälkeen Suomen nuorisotyöttömyysaste jäi selvästi korkeammalle tasolle kuin muulla väestöllä, ja se laski ensimmäisen kerran alle 20 prosenttiin vasta vuonna 2006. (Sinivuori 2011.) Myöskään samanlaista pitkäaikaistyöttömyyden kierrettä ei syntynyt laman seurauksena Ruotsiin kuin mitä Suomessa nähtiin. Lisäksi tuloerojen kasvu pysyi Ruotsissa maltillisempana (Kiander 2001, 98–100).

Lama on ollut osa Suomen kehitysprosessia – seurausta valinnoista ja politiikasta, joita käytettiin Suomen modernisaatioprosessissa, jonka tarkoituksena oli yhdistää maa entistä tiukemmin osaksi Eurooppaa. 1990-luvun laman voidaan myös katsoa olleen hyvinvointivaltion rakennuksen käänne- tai jopa päätepiste. Lamalla on ollut myös useita nykypäivään asti kantavia seuraamuksia, jotka vaikuttavat yhä pitkälti sosiaalipolitiikassa, talouspolitiikassa ja työmarkkinoilla. Etenkin työelämä ja sen rakenne muuttuivat merkittävästi.

2.2 2000-luvun taantuma

1990-luvun laman jälkeen Suomen talous kasvoi voimakkaasti aina 2000-luvun puoliväliin saakka, kunnes 2008 kärjistynyt finanssikriisi muutti myös Suomen tilannetta ja osoitti etenkin sen, kuinka riippuvainen Suomi on kansainvälisten suhdanteiden heittelestä. Rahoituskriisin seurannaisena tuotanto on supistunut maailmanlaajuisesti ja kansalaisten elintaso laskenut. Erityisesti euromaissa kärsitään yhä voimakkaasti kriisistä, mikä osittain johtuu yhtenäisestä valuutasta. (Savela 2013,18.)

Eurooppaa vakavasti koskettaneen talouskriisin huippu saavutettiin syyskuussa 2008, mutta sen juuret ovat kuitenkin jo syvemmällä. Ahokas ja Kannas (2009) kuvaavatkin tilannetta pitkälti samankaltaiseksi, jota Suomessa elettiin 1980-luvun nousukaudella. Nyt ilmiö on kuitenkin tapahtunut samanaikaisesti useissa länsimaissa; rahoitusmarkkinoiden viime vuosikymmenten laajentumista on seurannut yksityisen sektorin rahoituslaitosten, yritysten ja kotitalouksien erittäin nopea velkaantuminen monissa maissa. (Ahonen & Kannas 2009, 186–187.)

Kriisin voidaan katsoa kulmineituneen syyskuussa 2008, jolloin investointipankki Lehman Brothers ajautui konkurssiin. Seurauksena oli yleinen luottamusputa rahoitusmarkkinoilla, mikä johti voimakkaaseen reaalitalouden kysynnän ja tuotannon supistumiseen. Taantuma heijastui väistämättä myös kansantalouksiin. Talouden hyytyminen vähensi verotuloja, mutta valtioiden menot kasvoivat yhä. Vaikka valtiot ovat tiukentaneet taloudenpitoaan, lainarahan tarve on silti kutakuinkin ennallaan. Lisäksi pulaan joutuneille pankeille annetut tukipaketit ovat osaltaan vain syventäneet valtioiden ahdinkoa. Pankkien lisäksi talouskriisin seurauksena muun muassa Kreikalle, Irlannille ja Portugalille on myönnetty isoja tukipaketteja taloutensa tukemiseksi. Lisäksi euroryhmä on perustanut muun muassa rahaston, Euroopan rahoitusvakaussävelin, jonka kautta ongelmiin ajautuneille maille voidaan myöntää lainoja euromaiden takauksella. Myös muita mekanismeja on perustettu tilanteen hallitsemiseksi ja vastuun levittämiseksi taasisemmin. Näitä mekanismeja ovat muun muassa Euroopan vakaussmekanismi sekä talouspoliittinen sopimus. (Eurooppa-tiedotus 2012.)

Vaikka itse akuutein rahoituskriisi jäi suhteellisen lyhytaikaiseksi, sen seuraukset eivät jääneet vähäisiksi tai lyhytaikaisiksi maakohtaisista eroista huolimatta (Savela 2013,

19). Esimerkiksi Suomessa koettiin vuonna 2009 rauhanajan suurin 8,5 prosentin kansantuotteen lasku yhden vuoden aikana. Verrattaessa 1990-luvun lamaan pudotus oli pienempi, mutta tapahtui huomattavasti nopeammassa ajassa. Erityisen voimakkaasti kriisi koetteli ja koettelee kuitenkin yhä Espanjaa, Kreikkaa ja Islantia, joissa elintaso aleni kriisin seurauksena ennätysmäisesti ja työttömyys nousi rajusti. Vuosina 2008–2011 kreikkalaisten reaalitytulot supistuivat jopa 22 prosenttia. (Mts.21.) Kansainvälisesti arvioituna maailmanlaajuinen työllisyystilanne heikkeni siten, että vuosien 2007–2010 välillä arviolta 210 miljoona ihmistä jäi työttömäksi (Wanberg 2012, 370). Tilanne on kuitenkin vaihdellut voimakkaasti maiden välillä, ja esimerkiksi Pohjoismaissa, Britanniassa ja Irlannissa kansalaisten tulot ovat kehittyneet suotuisammin kuin tuotanto. Tämä kertoo osaltaan maiden erilaisista rakenteista.

Vaikka talouskriisi koetteleekin pahiten eteläisen Euroopan maita, vuoden 2008 talouskriisi vaikutti toki myös Suomeen, jossa suhdannevaihtelut ovat perinteisestikin olleet melko jyrkkiä Suomen markkinarakenteen vuoksi, mikä perustuu etenkin investointi-hyödykkeiden vientiin. Myös työllisyyden vaihtelut ovat olleet Suomessa suurempia kuin muissa Euroopan Unionin maissa keskimäärin, eikä joukkoirtisanomisiltakaan ole vältytty. (Räisänen 2013, 24.) Talouskriisin seuraukset ovatkin näkyneet työmarkkinoilla kasvavana työttömyytenä, sekä etenkin nuorisotyöttömyyden lisääntymisellä. Nuoret ovat yleisesti niin sanottua joustavaa työvoimaa, joka kysynnän kasvaessa tarjoaa työpanostaan, mutta vetäytyy työmarkkinatilanteen heikentyessä. Eurooppalainen talouskriisi on vaikuttanut suomalaisiin työmarkkinoihin myös suurina lomautuksina tuottavuutta alentaen. Kriisin pitkittyessä myös määräaikaisuuksia on päätetty, rekrytoinneista tingitty ja irtisanomisia lisätty. Vuonna 2009 työttömyysasteen nousu lähentelikin Suomessa ja koko EU:ssa kahta prosenttiyksikköä. Vuonna 2010 työttömyysasteen nousu kuitenkin taittui Suomessa, jatkuen kuitenkin keskimääräisen voimakkaana EU:ssa. (Mts. 24–25.)

Euron käyttöönotto on tuonut mukanaan varsin selvät omat ongelmansa, joiden taustalla ovat euromaiden isot keskinäiset erot. Erot ovat tällä hetkellä liian suuret, jotta yhteinen valuutta tai talousalue toimisi kunnolla, mikä näkyy myös siinä, miten talouskriisi koettelee eri maita. Yleisesti myönnetäänkin, että eurossa on rakenteellisia ongelmia, joista selviytyminen edellyttäisi yhtenäisempää talousaluetta ja yhtenäisempää talouspolitiikkaa kuin mitä EU:ssa tällä hetkellä on. (Savela 2013, 22–23.) Lisäksi 2008 kärjistynyt

kriisi on hyvä osoitus siitä, miten globaalin markkinatalouden vaikutukset ovat levinneet ja kuinka riippuvaisia olemme kansainvälisistä markkinoista. Taantuman leviessä ja synkentyessä perinteiset keinot eivät enää riitä, sillä maiden väliset erot ovat merkittäviä. Eroista huolimatta maat kuitenkin muodostavat talousalueen, jossa jokainen jäsenmaa on osallisena ja sidottuna toisiinsa.

2.3 Perinteinen suomalainen työn ideologia ja sen muutokset

Työn ideologia on yksi niistä työelämään kiinteästi liittyvistä teemoista, joka on keskeisenä osana työelämän muutosta tarkasteltaessa. Se onkin muuttanut muotoaan viimeisten vuosikymmenten aikana ja se muuttuu myös sitä mukaan, kun käsitys perinteisestä työnormista muuttuu. Perinteisen työnormin voidaan ajatella olevan valloillaan oleva käsitys työstä. Tällä hetkellä sen voitaisiin katsoa tarkoittavan toistaiseksi voimassa olevaa vakituista työsuhdetta. Nyt puolestaan epätyypillisenä pidettävistä työsuhteista on hiljalleen muodostumassa omanlaisensa normi, joka vaikuttaa vääjäämättä myös työhön suhtautumiseen ja sitä kautta myös työn ideologiaan. (Julkunen 2008, 18–20.)

Työn ideologiaa on tarkasteltu eri vuosikymmeninä useista eri näkökulmista niin suomalaisessa kuin kansainvälisessä tutkimuksessa. Se on kuitenkin voimakkaasti sidoksissa kulttuuriin ja yhteiskunnallisiin tekijöihin, eikä esimerkiksi eurooppalaista työideologiaa ole hahmotettavissa (Gallie 2004,7). Kotimaisessa tutkimuksessa muun muassa Riitta Tuohinen (1990) on tarkastellut suomalaisen modernin työn ideologian syntyhistoriaa. Suomalainen työn arvostus ei hänen mielestään perustu pelkästään weberiläiseen protestanttiseen etiikkaan, vaan myös historiaan ja ankariin luonnonoloihin, joista selvisi vain tekemällä työtä. Lisäksi voimakkaina vaikuttajina ovat toimineet myös valistusfilosofian rationalismi, klassinen poliittinen taloustiede sekä työväenliike. Työstä muotoutui elämän mieli ja keskiö, kehityksen, edistyksen, arvojen ja rikkauden lähde. (Tuohinen 1990, 25, 28–29.)

Työ juuri elämän mielekkyyden muovaajana ja pärjäämisen sekä menestyksen mittana on tuonut myös ongelmia. Työstä on tullut menestyksen mitta, vaikka menestyminen onkin tämän päivän epävakaassa markkinataloudessa yhä vaikeampaa. Oma heikkoutta ei sovi näyttää ja pärjääminen on jonkinlaista menestystä. Ihmiset saattavatkin tarjota ankaraa työeetosta, pärjäämisen pakkoa lamankin lääkkeeksi, vaikka laman aiheuttama

tilanne ei olisikaan korjattavissa yksilön moraalilla ja teoilla. Taloudellisen taantuman aika kun on yksi itsestä riippumattomaan epäonnistumiseen altistava tila. (Sennett 2002, 127, Siltala 1994, 124–125, 155.) Tämä on havaittavissa myös meneillään olevassa mediakeskustelussa, jossa muun muassa pääministeri Jyrki Katainen peräänkuuluttaa voimakkaasti yksilön vastuuta (esim. Taloussanomat 26.8.2013).

Myös Matti Kortteinen (1992) on huomannut työssä vallitsevan selviytymisen ja työn vuoksi uhrautumisen perinteen tutkiessaan suomalaisten työntekijöiden suhdetta työhönsä. Pärjääminen työelämässä, työmarkkinoilla ja yksilöiden välisessä kilpailussa, jopa terveyden menettämisen uhalla, on kunnia-asia. Hän nimittää ajattelutapaa selviytymisen eetokseksi (Kortteinen 1992, 111). Nuorempien työntekijöiden selviytymisstrategiat kuitenkin poikkeavat hieman aikaisempien ikäluokkien strategioista. Siinä missä suuret ikäluokat säilyttivät kunniansa pomoja nöyryyttämällä ja tukeutumalla yhteisöllisyyteen, heidän lapsensa tukeutuvat itsensä kehittämiseen ja yksilöllisyyden korostamiseen ajatellen, että niin elämästä kuin työstä on selvittävä itse. (Mts. 117–118, 124.)

Välillisesti ajallisesta muutoksesta saa viitettä myös tutkailemalla eri-ikäisten suomalaisten työasenteita. Kaiken ikäisille suomalaisille tehdyssä työelämää koskevassa kyselyssä (Kaiken ikäinen Suomi 2013) vanhempi polvi on nuorempia selvästi useammin samaa mieltä sellaisista väitteistä, kuten ”ihmiset, jotka eivät käy töissä, laiskistuvat” tai ”työ on velvollisuus yhteiskuntaa kohtaan”. Vanhempi sukupolvi näyttää siis suhtautuvan nuoria vakavammin työn itseisarvoiseen tärkeyteen. Myös sosiaalishistoriallisen elämäkertatutkimuksen perusteella nuorten käsitys työnteon normaalista mallista painottuu toisin kuin vanhemmilla polvilla. Nuorille ei riitä tavoitteeksi vain ”joku kunnan ammatti” elämisen välineenä, vaan työn tulisi olla mielenkiintoista ja tarjota palkan lisäksi kehittymisen mahdollisuuksia sekä sisältöä arkeen. Nuoret myös hakevat töistään enemmän henkilökohtaista suhdetta. (Tuohinen 1990, 123, Myllyniemi 2013, 68.) On kuitenkin mahdollista, että nykyiset nuoret ikäännyttyään alkavat muistuttaa työasenteiltaan nykyistä vanhempaa polvea (Vaarama 2013, 31–32).

Pärjäämisen pakko säilyy siis osittain sukupolvelta toiselle, nykyisen kilpailuyhteiskunnan tarjotessa sille hyvän kasvualustan. Selviytymisen eetoksen ilmenemistavat muuttuvat, mutta itse ajatus selviytymisestä on yhä sukupolvien asenteiden taustalla. Nuortenkaan kohdalla ei siis täysin voida puhua työmoraalin murentumisesta. Työ mielletään

nuorten keskuudessa voimakkaasti arvoperustaisena, jonka kautta haetaan muutakin kuin taloudellista vakautta.

2.4 Työelämän ja työsuhteiden muutokset

”1990-luvun muutoksen jälkeen Suomi on 2000-luvulla rikkaampi, avoimempi, tehokkaampi, eriarvoisempi ja julmempi yhteiskunta kuin 1980-luvulla.” (Järvensivu 2010)

Työelämää on viime vuosikymmeninä tutkittu paljon. Tulosten myötä on havaittu, että työelämä on niin kotimaassa kun kansainvälisestikin käynyt viimeisten vuosikymmenien aikana läpi suuria muutoksia, kuten on tulkittavissa myös yllä olevasta lainauksesta. Teollisesta työstä on siirrytty jälkiteolliseen, informationaaliseen, säännelystä entistä liberaalimpaan, turvallisesta epävarmaan ja lyhytjänteiseen, fordistisesta jälkifordistiseen ja ruumiillisesta tietotyöhön. (Sisson & Jones 2012, 19.) Ennen maataloudesta elänyt Suomi onkin muuttunut varsin nopeasti palkansaajien palveluyhteyskunnaksi. Tämä rakennemuutos on aiheuttanut voimakkaita muuttoliikkeitä ja vaikuttanut siten myös yhteiskunnan rakenteisiin sekä työvoiman jakautumiseen. Työelämän muutoksen myötä, työllisten joukko on naisistunut ja työttömyys on noussut pysyväksi ilmiöksi. Lisäksi globaalin talouden merkitys ja suhdannevaihtelut näkyvät suomalaisessa työelämässä aiempaa selvemmin. (Tilastokeskus 2013.)

Työelämän muutosten myötä, ja vaatimusten kasvaessa, myös työntekijöiden koulutus-taso on kasvanut voimakkaasti. Vain perusasteen tutkinnon suorittaneiden työllisten määrä on pudonnut alle puoleen ja työllisissä on nyt 2010-luvulla jonkin ammatillisen tutkinnon suorittaneita 550 000 enemmän kuin kaksikymmentä vuotta sitten. Kun vuonna 1987 lähes 40 prosenttia työllisistä teki työtään ilman mitään ammatillista koulutusta, kouluttamattomia työllisiä oli 2010 vuonna enää 17 prosenttia. (Myrskylä 2010, 19–20.)

EU:n alueella toteutetun sosioekonomisen tutkimuksen tuloksena työmarkkinoiden voi-daankin katsoa kääntyneen vähän koulutettuja vastaan, koulutettujen työntekijöiden kysynnän kasvaessa. Samalla vähän tai matalasti koulutettujen työllistymisen ongelmat korostuvat ja muun muassa heidän palkkatasonsa heikkenee, mistä seuraa myös muita sosiaalisia ongelmia. Tämä koskettaa erityisesti nuoria. Vähän koulutetut kuuluvat Labour Force Surveyn perustella niihin, jotka tekevät työtä, johon ei vaadita erityistä kou-

lutusta. Lisäksi he eivät ole suorittaneet toisen asteen tutkintoa. (McIntosh 2004, 140–141, 143–144.) Samaa havaintoa ilmiöstä tukee myös Eurostatin vuoden 2013 European Social Statistics, jossa on tarkasteltu työelämään osallistumisen aktiivisuutta koulutuksen perusteella. Tutkimuksen perustella vähän koulutetuista EU 27:ssä 26,4 prosenttia on työelämän ulkopuolella, kun taas keskiasteen koulutuksen omaavilla luku on 13,7 prosenttia ja korkeasti koulutetuilla 7,9 prosenttia. Ero on siis varsin huomattava. (Eurostat 2013, 132.)

Alati individualistisempi työelämä pakottaa myös suhtautumaan työelämään eritavalla. Aikaisemmin työelämän ”tärähdykset” olivat ensin ottaneet vastaan valtio ja yritykset, mutta nyt ne osuvat ensikertaa suoraan työntekijätasolle. Tästä hyvänä esimerkkinä ovat muun muassa Nokian joukkoirtisanomiset Oulussa ja Salossa vuonna 2012, joita perusteltiin juuri tuotannon heikkenemisellä globaaleihin markkinoihin vedoten (esim. Taloussanomien 2.8.2012). (Julkunen 2008, 9, 14–18.) Vasta-ilmionä individualismille ja koventuneelle työelämälle on kuitenkin herännyt eräänlainen sosiaalista vastuuta peränkuuluttava diskurssi, joka vaimentamisyriityksistä huolimatta yrittää yhä nostaa päätään. Osittain viime vuosien taantumien myötä sen jopa voidaan katsoa voimistuneen, joskin ristiriidat globaalin talouden vaatimusten täyttämiseksi asettavat jatkuvia haasteita. (Järvensivu 2010, 36–38.)

Työn kuva ja ajatus on vaihtanut ilmettään aina uusien työelämään saapuneiden aaltojen myötä. Tällä hetkellä voimissaan olevaa työelämää voisi hyvin luonnehtia verkostoituvaksi, joustavaksi, kommunikoivaksi ja affektiiviseksi (Julkunen 2008, 20–30). Alla olevassa taulukossa Julkunen on koonnut tieteellisistä keskusteluista käsitteelliset vastakkainasettelut. Lista kuvaa varsin kattavasti uuden ja vanhan työn eroja, ja sen avulla on helppo saada kuva viimeisen parinkymmenen vuoden aikana tapahtuneesta muutoksesta. Taulukko on hyvä ja tiivis kuvaus ilmiöistä, joista osaa käsittelemisen seuraavassa tarkemmin. Siitä käy hyvin ilmi muun muassa se, kuinka työelämästä on tullut entistä individualistisempi, epävarmempi, globaalimpi sekä sääntelemättömämpi. Se kuvaa myös sitä, kuinka ylipäätään työelämässä on siirrytty fordismista ja teollisesta yhteiskunnasta jälkiteolliseen, jälkimoderniin ja erilaiset arvot omaavaan työelämään.

Taulukko 1. Vanha ja uusi työ (Julkunen 2008, 19)

Vanha työ	Uusi työ
Sosiaalisesti ankkuroitunut	Uusliberaali
Kansallinen	Globaali
Teollinen	Jälkiteollinen
Fordistinen	Jälki- ja uusfordistinen
Byrokraattinen	Jälkibyrokraattinen
Moderni	Jälkimoderni
Objektivoitu	Subjektivoitu
Tayloristinen	Toyotistinen
Organisoitu	Disorganisoitu
Säännelty	Sääntelemätön
Institutionaalinen	Jälki-institutionaalinen
Ammatillinen	Jälkiammatillinen
Ruumiillinen	Tietoistunut
Materiaalinen	Immateriaalinen
Suojattu	Prekaari
Kollektiivinen	Yksilöllinen
Kasvoton	Henkilöitynyt
Rutiointunut	Joustava
Paikallaanpysyvä	Liikkuva
Eristetty	Kommunikatiivinen
Maskuliininen	Feminiini, affektiivinen
Vastakohtainen	Yhteistoiminnallinen
Proletariaatti	Prekariaatti
Massatyöläinen	Yleinen äly
Esirefleksiivinen	Reflektiivinen
Palkkatyö	Palkkatyönjälkeinen

Työsuhteiden muutos

Työelämän muutosten myötä myös työsuhteet muuttuvat ja se näkyy konkreettisesti etenkin työntekijätasolla. Työelämä on aiempaa epävarmempaa ja työsuhteet monimuotoisempia, mikä lisää työntekijätason epävarmuutta (Dixon, Fullerton & Robertson 2013, 1054). Myös työajat polarisoituvat (Eurostat 2013, 138, 143). Työsuhteiden muutosta on pyritty kartoittamaan erilaisin tutkimuksin ja tilastoin. Suomessa etenkin Tilastokeskus sekä työ - ja elinkeinoministeriö seuraavat muutosta tarkoin. Euroopan tasolla puolestaan Eurostat ja Eurofound tarjoavat työsuhteista ja niiden muutoksesta kattavaa tilastotietoa.

Työsuhteita ja työnormin muutosta tarkasteltaessa etenkin joustavuus on noussut yhdeksi avaintekijäksi, jonka nostin esille jo aiemmin. Työvoiman kohdalla joustavuuden vaatimus on tuonut mukanaan uusia vaatimuksia joustolle, joka kohdistuu etenkin työnteki-

jöihin. Vaikkakin joustavuudella on saatu aikaan myös myönteistä kehitystä, etenkin julkisuudessa se on kääntynyt työsuhteiden ja työnteon muotojen epävakautumiseksi ja työvoiman tai työsuhteiden jakoon suojatumpiin (tyypillisiin) ja vähemmän tyypillisiin (epätyypillisiin). (Julkunen 2008, 18–20.)

Jousto ulottuu työsuhteiden lisäksi myös palkkaukseen, työajalliseen joustoon, työntekijöiden määrälliseen joustoon, työtehtävien toiminnalliseen joustoon sekä työnantajien tarpeisiin. Joustosta ja sen ulottuvuuksista onkin EU:n alueella tullut yleinen tapa sopeutua makroekonomisiin shokkeihin, joka on osaltaan johtanut palkkaerojen kasvuun sekä epätyypillisten työsuhteiden määrälliseen nousuun. (Barbieri 2009, 621–622.) Joustavuus työmarkkinoilla korostaa työvoiman eriytymistä osaamisen ja koulutuksen perusteella. Tuvallisimmassa asemassa ovat koulutetut miehet, kun taas turvattomimmassa asemassa ovat vähän koulutetut, työmarkkinoille juuri astuvat (nuoret) sekä naiset (Barbieri 2009,625).

Epätyypillisen työsuhteen käsite niputtaa hyvin kirjavia työnteon muotoja yhteen, kuten määrä- ja osa-aikaiset, vuokratyöntekijät ja freelancerit. Keskimääräiseen eurooppalaiseen tasoon verrattuna määrä-aikaiset työsuhteet ovat meillä yleisimpiä ja niitä on noin 14–18 prosenttia palkansaajista (Julkunen 2008, 9-13). Edellä ovat kaikkia palkansaajia verraten tuolloisista EU-25 maista vain Espanja, Puola sekä Portugali (Lehto, Lyly-Yrjänäinen & Sutela 2005, 5-6, 10–11).

Epätyypillisten työsuhteiden määrät ovat olleet jo pidemmän aikaa kasvussa, sillä esimerkiksi vuonna 1989 osa-aikaisesti työskenteli 233 000 suomalaista palkansaajaa. Heistä miehiä oli 75 000 ja naisia 158 000. Vuonna 1989 palkansaajista 12 prosenttia oli määräaikaisessa työsuhteessa, kun taas vuonna 1997 heitä oli palkansaajista jo 18 prosenttia. (Tilastokeskus 2013, 2005, Lehto & Sutela 2008, 30–40.)

Vuonna 2012 Suomessa oli työllisiä yhteensä 2 483 000 ja palkansaajia 2 146 000. Miesten työllisyysaste oli 69,8 prosenttia ja naisten 68,1 prosenttia (Tilastokeskus 2013). Kaikista palkansaajien työsuhteista vuonna 2012 84 prosenttia oli jatkuvia ja 16 prosenttia määräaikaisia. Osuudet olivat samoja kuin edellisenä vuonna. Naispalkansaajista oli määräaikaisia 18 prosenttia ja miespalkansaajista 13 prosenttia. Erot sukupuolten välillä ovat selvät. Esimerkiksi vuonna 2012 alkaneista naisten uusista työsuhteista

määräaikaisia oli 59 prosenttia ja miesten 46 prosenttia. Kaiken kaikkiaan alle vuoden kestäneistä työsuhteista hieman yli puolet oli määräaikaisia. Yleisimpiä pätkätyöt olivat edelleen julkisella sektorilla ja kaupanalalla. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2013, Tilastokeskus 2013.) Osa-aikaisia työllisiä oli puolestaan 374 000 henkeä, eli noin 15 prosenttia kaikista työllisistä teki osa-aikatyötä. Heistä 311 000 oli palkansaajia (Tilastokeskus 2013). Myös EU 27 maissa erot sukupuolten työllisyyden välillä ovat huomattavia. Esimerkiksi osa-aikaisessa työsuhteessa vuonna 2011 työskenteli naisista noin 31 prosenttia ja miehistä 9 prosenttia. Naisilla suurin syy tähän oli perheen ja työn yhteensovittamisen vaikeudet, kun taas miehillä suurimpana syynä oli, ettei täysipäiväistä työtä ole löytynyt. (Eurostat 2013, 142–145.)

Vuokratyöntekoa Suomen työmarkkinoilla on tilastoitu vasta vuodesta 2008 alkaen, joten sen kehittymistä ei voi tarkastella kovinkaan pitkältä aikajaksolta. Vuonna 2012 vuokratyötä tekeviä oli keskimäärin 27 000 henkilöä, eli noin prosentin verran palkansaajista. Vuokratyö on siten vielä varsin pieni työnteen muoto. Yleisintä vuokratyön tekeminen on nuorten, 15–24-vuotiaiden, keskuudessa. Samoin kuin määrä- ja osa-aikaiset työsuhteet, myös vuokratyöt kasaantuvat nuorille. (Tilastokeskus 2013.)

Vuoden 2012 Tilastokeskuksen tekemässä tilastokatsauksessa tuli ilmi, että määräaikaisista työntekijöistä noin 25 prosenttia ei halunnut pysyvää työtä. Heistä suurin osa oli 15–24-vuotiaita. Tavallisempaa kuitenkin on, että määräaikaisessa työsuhteessa työskennellään siksi, että pysyvää työtä ei ole löytynyt. (Tilastokeskus 2013.) Vapaaehtoista pätkätyöläisyyttä käsittelemäni vielä tarkemmin myöhemmin tutkimuksessani.

2.5 Työvoiman eriytyminen

Työsuhteiden muutokset liittyvät osaltaan myös työvoiman eriytymiseen. Työvoiman eriytyminen ja työelämän eriarvoistuminen tapahtuu osittain työsuhteiden eriytyksen kautta, mikä aiheuttaa eriytymistä myös työntekijöiden arvostukseen, sen kokemiseen sekä työntekijöiden välillä. Myös sosiaaliset vaikutukset ovat merkittäviä niin henkilökohtaisella kuin yleisellä tasolla. Työvoiman eriytyminen ei kosketa vain Suomea, vaan sitä on kansainvälinen ilmiö. Muun muassa Beck (2000) on tutkinut työelämää ja työvoiman eriytymistä. Hän kuvaa työvoiman eriytymistä länsimaissa termillä brasilisaatio (brazilianization). Hänen mukaansa työvoima jakautuu kulloinkin vallitsevan työtilan-

teen mukaan, johon työntekijän on selviytyäkseen sopeuduttava. Elämänmittaiset työpolut katoavat ja osaaminen on aikasidonnaista ja korvattavissa. Toimeentulo on epävarmaa. Hänen mukaansa länsimaat suuntaavat kohti eriarvoisempaa työelämän rakennetta, joka on aiemmin ollut tyypillisempi kehittyville maille, kuten Brasilialle. (Beck 2000, 1-10.)

Toinen työvoiman jakautumista tarkemmin selittävä malli on John Atkinsonin (1987) esittämä malli. Hänen mallinsa mukaan yritys suuntaa erilaiset joustostrategiansa henkilökuntansa eri osiin; ydin- ja reunatyövoimaan. Samanlaista jakoa avain- ja reunatyövoimaan on hahmotellut myös Kortteinen teoksessaan Kunnian kenttä (1992). Tosin hänen teoksessaan havainto nousee työntekijöiden haastatteluiden perusteella, eikä niinkään työnantajan näkökulmasta (Kortteinen 1992, 296).

Jaottelun mukaan ydintyövoimalta odotetaan sitoutumista yritykseen, ammattitaidon ja töiden laajentamista, mukautumista yritykseen sekä joustavuutta. Reunatyövoimaan kuuluvat puolestaan ryhmät, jotka käsitetään pätkätyöläisiksi. Se sisältää muun muassa osa-aikaiset, määrä-aikaiset, tilapäiset, vuokratyövoiman ja tarvittaessa kutsuttavat. Ison osan tästä joukosta muodostavat nuoret työntekijät. Työvoiman järjestäminen kahteen ryhmään tarjoaa yritykselle joustovaraa sopeuttaa työpanos kysynnän mukaan sekä välttää sosiaaliturvakustannuksia, tilakustannuksia, työnantajan maksuja ynnä muita ”ylimääräisestä” työntekijästä aiheutuvia kuluja. Määräaikaisia ja lyhytkestoisia työsuhteita käytetään etenkin määrällisen jouston toteuttamiseksi sopeuttamalla organisaatioiden henkilöstöä ulkoisen paineen mukaisesti. Samalla vältetään irtisanomisen ongelmia varsinkin sellaisessa ympäristössä, jossa irtisanominen on hyvin säänneltyä. (Mamia & Melin 2006, 4-7.)

Atkinsonin jaottelulla työvoima voidaan siis jakaa niin sanotusti ykkös- ja kakkosluokkiin. Samanlainen jaottelu tulee esille myös Kortteisen ja Beckin havainnoissa. Vaikkakin Atkinsonin joustavan yrityksen malli on jo suhteellisen vanhahko ja hänen tyypittelyään on arvosteltu muun muassa liiallisesta yrityskeskeisyydestä, on se yhä varsin pätevä kuvaus yritysten toimintastrategioista. Se myös osaltaan auttaa havainnollistamaan työnteon muotojen ja työsuhteiden kirjavoitumista.

Taulukko 2: Atkinssonin joustostrategiat, koottu Mamian ja Melinin (2006) artikkelin pohjalta

Muutosprosessit	Joustostrategiat	Jouston ilmenemismuodot	Jouston kohderyhmä
Yleiset tekijät: -kiristynvä kilpailu -lisääntynvä epävarmuus -teknologinen muutos Suhdannetekijät: -joukkotyöttömyys -heikentynyt ay-liike - työsuhteiden epävarmuus	määrällinen jousto	osa-aikatyö, määräaikaistyö ja epätyypilliset työsuhteet ylipäättään	reunatyövoima
	toiminnallinen jousto	moniammattitaitoistaminen henkilöstökoulutus sitoutumisen lisääminen	ydintyövoima
	ulkoistaminen	alihankinta, ostopalvelut, työvoiman vuokraus, työvoiman jousto	useimmiten reunatyövoima

Samankaltaista jakoa insider & outsider -ryhmiin ovat edellä mainittujen henkilöiden lisäksi tutkineet myös Assar Lindbeck ja Dennis J. Snower teoksessaan *The Insider-Outsider Theory of Employment and Unemployment* (1989). He ovat päätyneet samankaltaiseen hahmotelmaan siitä, kuinka työvoima jakautuu kahteen eri luokkaan; avaintyöntekijöihin ja ulkopuolisiin. Avaintyöntekijöiden työpaikat ovat suojatut useilla eri tavoilla, kun taas ulkopuolisilla työn suojelun määrä on mitätön. He ovat usein työttömiä, nuoria, kouluttamattomia, pätkätyöntekijöitä tai alalla, jossa työsuojelun määrä muutenkin on vähäistä. Avaintyöntekijöillä puolestaan työt ovat suojattuja, he saavat vaikuttaa työnsä sisältöön, palkkaansa ja työtehtäviinsä. Heillä on valtaa työmarkkinoilla. Avainasemassa kirjoittajien mielestä ovat työmarkkinajärjestöt, työvoiman kustannukset, tehokkuus sekä muuta taloudelliset aspektit. (Lindbeck & Snower 1989,1–16, 67–68.)

Joustavien työvoimamallien lisäksi myös korkea työttömyys haurastuttaa palkkatyösuhteita ja jakaa työvoimaa eri luokkiin. Kun normaalisuhteista palkkatyötä ei ole tarjolla, työttömät pyrkivät etsimään vaihtoehtoja, jolloin kyseeseen tulevat useasti epätyypilliset työsuhteet, kuten pätkätyöt. Tämä selittää hyvin määräaikaisten työsuhteiden määrällistä kasvua lamavuosina. (Julkunen & Nätti 1995, 100.)

2.6 Työttömyys ja sen kokeminen

Vuonna 2010 tehdyssä Elinkeinoelämän valtuuskunnan (EVA) asennetutkimuksessa suomalaisille työ merkitsee eniten kolmea eri aspektia; toimeentuloa, identiteetin ylläpitoa ja sosiaalista vuorovaikutusta työelämässä (Järvensivu 2010, 44). Samankaltaisia havaintoja ovat tehneet myös Kortteinen ja Tuomikoski, jotka teoksessaan Työtön (1998) kiteyttävät työn selviytymisen eetokseen ja pärjäämisen pakkoon. Nuo käsitteet yhdistävät työn ja muun elämän samalla osoittaen työn tekemisen tärkeyteen liittyvän perusilmiön. Samaan aatokseen voi liittää hyvin myös weberiläisen käsityksen protestanttisesta ideologiasta ja työnteosta. Työn kautta on löydetty arvostusta ja etsitty paikkaa yhteisöstä. Mitä sitten kun työtä ei ole? Millaisia vaikutuksia on työttömyydellä yksilön elämään?

Ennen 1990-luvun lamaa Suomessa ei merkittävässä määrin esiintynyt pitkäaikaistyöttömyyttä. Kansalaisten sosiaalisen turvallisuuden perusedellytykset rakentuivat ensisijaisesti kattavien työmarkkinoiden varaan. Tilanne ei kuitenkaan täysin johtunut ainoastaan työllisyystilanteesta, vaan myös valtion harjoittamasta työllisyyslaista, joka velvoitti kunnat järjestämään töitä yli vuoden työttömänä olleille. Laman syventyessä ja pitkäaikaistyöttömyyden alettua nousta vuonna 1992 laki kumottiin, mikä vaikutti negatiivisesti työttömien määrään. Yli vuoden työttömänä olleiden osuus kasvoi 3000 henkilöstä vuonna 1990 aina 140 000 henkilöön vuoteen 1995 mennessä. Pitkäaikaistyöttömien joukko pysyi suurena läpi 1990-luvun ja laman perintönä Suomeen jäi suuri joukko keski-ikäisiä työmarkkina - ja sosiaaliuella eläviä, joiden työllistämismahdollisuudet olivat heikot. Myös nuorten asema työmarkkinoilla heikkeni. Jäljelle jäi pysyvästi tilapäinen elämäntapa ja ainainen rahapula, sekä tietynlainen ”normaaliuden” puutos. (Kiander 2001, 81–82, Vähätalo 1998,44, 49.)

Työttömyyden vaikutusta on tutkittu useaan otteeseen, mutta kenties kattavin Suomessa tehty tutkimus on Kortteisen ja Tuomikosken vuonna 1998 tekemä tutkimus Työtön. Siinä kuvataan laaja-alaisesti työttömyyden aiheuttamia seuraamuksia henkilökohtaisella tasolla ja usealla eri osa-alueella. Tutkimuksessa havaittiin työttömyydellä olevan suuria vaikutuksia etenkin terveyden, ihmissuhteiden ja taloudellisen pärjäämisen saralla.

Henkilökohtaisella tasolla työttömyyden voidaan katsoa alkavan irtisanomisesta. Irtisanominen on nöyryyttävää ja alistavaa. Tämä koskee yhtäläisesti kaikkia sosioekonomisesta ryhmästä, iästä ja sukupuolesta riippumatta. Vaikka työnsä kokisi suorittaneen huonosti, ja irtisanomisen sitä kautta olleen oikeutettu, tilanne koetaan silti nöyryyttävänä. (Kortteinen & Tuomikoski 1998, 23.) Päivärinnan toteuttamassa vuonna 1993 työttömänä olleiden nuorten tutkimuksessa, esille nousi ajatus siitä, kuinka nuorten näkökulmasta työttömältä puuttuu työn tuoma status. Nuorten mielestä työ legitimoii yksilön olemassaolon yhteiskunnassa ja sitä kautta kiinnittää nuoren yhteiskuntaan. Työttömyyden myötä nämä siteet katkeavat. (Päivärinta 1997,46.)

Työttömyys voidaan liittää vakaasti myös fyysiseen pahoinvointiin ja sairastavuuteen. Kortteisen ja Tuomikosken tutkimuksessa pitkäaikaissairaudet, uni- ja rauhoittavien käyttö sekä masentuneisuus, unettomuus ja voimattomuus olivat yhteydessä työttömyyden kanssa. Yli puolet tutkituista kärsi heti työttömyyden alussa masennuksesta, hermostuneisuudesta sekä voimattomuudesta (Kortteinen & Tuomikoski 1998, 40). Tuloksia työttömien huonosta terveydentilasta on saatu myös useista muista tutkimuksista, kuten Suomalaisten hyvinvointi 2010. Pahoinvointi ei kuitenkaan lisääny työttömyyden keston myötä, vaan tietyn pisteen jälkeen se vakiintuu työssäkäyvien vastaavien ongelmien yläpuolelle. Myöskään työttömien aiempi terveydellinen valikoituminen ei selitä yhteyttä sairastamiseen. Työttömyys heikentää myös sosiaalista luottamusta yhteiskunnan eri toimijoihin, mikä puolestaan edesauttaa työttömyyskierteen pitenemistä ja terveydentilan huonontumista. Nuorten kohdalla työttömyys on psykologisesti vielä haavoittavampaa kuin aikuisilla. Nuorten ammattitavoitteiden ja odotusten toteutuminen tai toteutumattomuus vaikuttaa pitkälti siihen, miten nuori voi ylipäättään ottaa aikuisen roolin, muuttaa pois lapsuuden kodistaan, avioitua tai hankkia lapsia. (Helve 2012, 43, Kortteinen & Tuomikoski 1998, 52.)

Työttömyys vaikuttaa heikentävästi myös ihmissuhteisiin. Työn avulla rakennetaan usein omaa identiteettiä ja sen avulla haetaan arvostusta. Kun työttömyys tulee ajankohitaiseksi, usein vanhojen ystävyysuhteiden ylläpitäminen koetaan hankalana ja kiusallisenä. Tämä pitää paikkaansa myös nuorten kohdalla. (Päivärinta 1997, 44–45.) Usein oma henkilökohtainen minäkuva ja arvostus koetaan huonompana ja ajatellaan, etten ole enää riittävä eikä tarpeeksi hyvä. Sosiaalinen ankkuroituminen irtaantuu ja yleinen selviytymistapa on eristäytyä yhteiskunnallisista suhteista ja hakea tukea yhteisöllisistä.

Tätä kuitenkin hankaloittaa työttömän yhteisösuhteisiin liittyvä psyykkinen ja taloudellinen riippuvuus, joka on ristiriidassa suvereenisuutta ja individualismia korostavan ajattelumallin kanssa. (Hammer 2003,2–4, Kortteinen & Tuomikoski 1998, 90–96.)

Työttömien perheissä onkin siis usein joko voimistuvaa sisäistä liittoutumista tai eronneisuuden kasvua (Kortteinen & Tuomikoski 1998, 90–96). Durkheimilaisen ajatusperinteen mukaan ajatellaan, että ihmisyyhteisöt muodostavat moraalisia kollektiivejä: ihmisiä yhdistävät taloudellisten ja sosiaalisten suhteiden lisäksi näitä suhteita jäsentävät arvot, moraaliset koodit, säännöt ja velvollisuudet, jotka määrittävät sen, mikä kenellekin kuuluu, mikä on oikein ja mikä on kohtuullista. Tätä katsantoa ajatellen sosiaalisen syrjäytymisen voi ymmärtää prosessina, jossa yksilö irtoaa ja menettää luottamuksensa siihen, että näillä arvoilla ja säännöillä olisi merkitystä. (Mts.103.)

Myös taloudellinen aspekti on merkittävä tekijä työttömyyttä ja sen kokemusta tarkasteltaessa. Suomalaisten hyvinvointi 2010 tutkimuksessa havaittiin, että hyvinvoinnin puutteiden kasaantuminen oli pitkään työttömillä olleilla selkeästi yleisempää kuin työssäkäyvillä (Vaarama, Moisio et.al 2010, 234–247). Samaan tulokseen on päätyneet myös Kiander 1990-luvun laman syitä ja seurauksia käsittelevässä tutkimuksessaan Laman opetukset (2001). Lyhyemmän aikaa, eli enintään kuusi kuukautta työttömänä olleilla oli taloudellisia ongelmia selvästi enemmän kuin työssäkäyvillä. Myös elämän merkityksellisyyden kokeminen vähentyi tässä joukossa. Taloudelliset ongelmat korostuvat merkittävästi. Tutkimuksessa kävi ilmi, että noin puolet pidempään työttömänä olleista koki menojensa kattamisen vaikeaksi ja joka neljäs oli hakenut toimeentulotukea. Köyhyys on muodostunut pysyväksi ilmiöksi työelämästä syrjäytyneillä, niin nuorilla kuin aikuisilla, ja se heijastuu myös muuhun hyvinvointiin, kuten täysipainoisen ravinnon hankkimiseen tai tarvittavien lääkkeiden ostamiseen. (Vaarama et al. 2010, 247.) Tulot eivät riitä kattamaan menoja ja nälkää kokeneiden osuus oli suurempi työttömien kuin työssäkäyvien osalta. Myös toimeentulotukea haettiin useasti. Esille nousi usein työmarkkinatuen ja työttömyyspäivärahojen riittämättömyys (Kortteinen & Tuomikoski 1998, 108–109).

Edellä mainittujen seikkojen lisäksi työttömyys tuo mukanaan myös ajankäytön ongelmia. Vähätalo kuvaa teoksessaan Työttömyys ja suomalainen yhteiskunta (1998) sitä, kuinka työttömyyden seurauksena aiemmin kokonaisuutena mielletty arkielämä alkaa pirs-

taloitua useaksi eri segmentiksi, jotka eivät aiempaan tapaan enää kohtaa. Samanlaista jakoa hahmottaa myös Päivärinta (1997). Ajankäytön osa-alueiden välille muodostuu erilaisia harmaita alueita ja eri elämänalueiden suhteet muodostuvat aiempaa ongelmallisemmiksi sekä yksilön että perheen elämönhallinnalle. Työttömän arjesta puuttuu Päivärinnan mukaan työn tuoma rytmitys. Harmaata aikaa Vähätalo nimittää ”hukkaajaksi”, jota kuvaa esimerkiksi työttömyyden aiheuttama liika vapaa-aika, päämäärätön työnhakukoulutus ja ajantappoon käytetty aika. (Vähätalo 1998, 48–49, Päivärinta 1997, 46–46.)

Myös Duncan Gallie (2004) on tarkastellut Euroopan laajuisessa tutkimuksessaan työttömyyteen liittyviä tekijöitä, sekä etenkin niiden vaikutusta sosiaaliseen syrjäytymiseen. Hän tunnistaa kotimaisessa tutkimuksessa esille nousseet näkökulmat sekä tekijät ja mieltää ne voimakkaasti sosiaaliseen syrjäytymiseen (social marginalization) johtavina tekijöinä. Etenkin työttömyyden kestolla, taloudellisella niukkuudella ja sosiaalisten suhteiden heikkenemisellä on voimakas merkitys työttömyyden kokemiselle, siitä selviämiseksi ja uudelleen työllistymiseksi. Työttömyyden aiheuttaminen ongelmien voidaan hänen mukaansa ajatella muodostavan itseään voimistavan kehän, joka heikentää työttömän asemaa niin taloudellisesti kuin sosiaalisestikin sekä tekee myös työmarkkinoille paluusta hankalampaa. (Gallie 2004, 3-4, Gallie & Paugam 2004, 35.)

Sosiaalisten siteiden heikkenemiseen ja henkilökohtaisen taloustilanteeseen vaikuttavat kuitenkin myös erot eri maiden sosiaaliturvan sekä perhesuhteiden merkitysten välillä. Esimerkiksi Tanskassa työttömyyden taloudelliset vaikutukset koetaan pienemmiksi kuin esimerkiksi Isossa-Britanniassa tai Etelä-Euroopan maissa. Toisaalta taas familialistisen kulttuurin, sekä osittain myös katolilaisen kirkon vuoksi, sosiaalisten suhteiden katkeaminen on pienempää Etelä-Euroopan maissa. Eri maissa työttömyydestä selviytyään siis eri tavoin. Pohjoismaissa sosiaaliturva takaa jonkinlaisen perustoimeentulon, kun taas Etelä-Euroopan maissa perheverkostojen merkitys on korostunut. (Gallie & Paugam 2004, 35–36.)

Työttömyys vaikuttaa siis usealla elämän saralla ja sen pitkittyessä usein myös huono-osaisuus ja syrjäytyminen alkavat kasaantua. Työttömyys koetaankin edelleen usein suurimpana arkea uhkaavana tekijänä. Keskeistä työttömyydessä on usein kysymys siitä, miten henkilöt määrittävät elämäänsä uudelleen työttömyyden jälkeen, kestäkö yh-

teisöllisyys ja miten taloudellinen toimeentulo järjestetään. Työttömyys myös vaikuttaa eri työmarkkina-asemassa oleviin eri tavalla.

3 Nuoret ja työelämä

Valtion nuorisoasiain neuvottelukunta on julkaissut vuosittain suomalaisten nuorten arvoja ja asenteita selvittävää Nuorisobarometriä vuodesta 1994 lähtien. Nuorten työasenteita on seurattu vaihtuvien teemojen barometrin alusta alkaen. Nuorisobarometri on vuodesta 2004 asti tehty yhteistyössä Nuorisotutkimusverkoston kanssa. Tutkimuksessa toistuvat vuosittain samankaltaiset kysymykset, joiden vuoksi myös ajallinen tarkastelu on mahdollista. Tutkimuksen paino- ja tarkastelupisteet vaihtelevat hieman vuosittain, mutta esimerkiksi vuoden 2013 Nuorisobarometrissa tarkastellaan tarkemmin nuorten työelämää ja työttömyyttä. Samoin vuosien 2009 ja 2007 Nuorisobarometreissa on keskitytty tarkastelemaan nuorten asenteita työelämään, yrittäjyyteen, työttömyyteen ja koulutukseen. (Nuorisotutkimusseura 2014.)

Vuoden 2013 Nuorisobarometrissa on vertailtu ajallisesti myös työelämään suhtautumisen muutosta. Kysyttäessä nuorten työelämäasenteista, työtä pidettiin merkityksellisenä. Nuorten työhalut eivät tutkimuksen mukaan näyttäisi olevan ainakaan laskemassa, vaan päinvastoin. Talouden laskusuhdanteet kuitenkin vaikuttavat erityisen paljon nuorten työllisyyteen, ja nuoret reagoivat vähentämällä työvoiman tarjontaansa etsimällä vaihtoehtoisia toimintoja, kuten opiskelun ja asevelvollisuuden suorittaminen. Työhön hakeutumista mukautetaan voimakkaasti taloustilanteen mukaan ja yhä harvempi nuori on sitä mieltä, että elämässä menestyminen on ennen kaikkea itsestä kiinni. (Myllyniemi 2013, 65–67, Myllyniemi 2009, 109–110, 115.)

Yleishavaintona Nuorisobarometrin lähes 20 vuoden seurannan perusteella voidaan todeta, etteivät asennemuutokset työelämää kohtaan ole radikaaleja, eikä merkkejä työn arvostuksen laskusta juuri ole (Myllyniemi 2013, 65–67). Tulos, jossa enemmistö sanoo ottavansa mieluummin tilapäistäkin työtä kuin elävänsä työttömyyskorvauksella, jos käteen jäävä tulo olisi yhtä suuri, on varsin positiivinen. Yli 80 prosenttia vastaajista on tätä mieltä. Tulos on lisäksi pysynyt samana vuodesta 1994 alkaen. Työmoraali ei näytä olevan uhattuna ainakaan nuorten suunnalta. Työn tärkeydestä kertoo sekin, että selvästi useamman huolenaiheena on se, onko tulevaisuudessa ylipäätään töitä tarjolla. (Mts.67.)

Nuoret pitävät ansiotyötä edelleen mahdollisuutena kartuttaa osaamista ja kehittyä. Työ mielletään tärkeänä tekijänä ammatillisen ja koulutuksellisen identiteetin rakentumisessa (Helve 2012, 43).

3.1 Nuorten skeptisyys työelämää kohtaan

Suomessa, samoin kuin suurimaassa osassa muita Euroopan maita, väestökehitykseen on pitkään liitetty uhkakuvia työvoimapulasta suurten ikäluokkien eläköityessä ja väestön ikääntyessä. Toteutuessaan työvoimapula tarkoittaisi työntekijän valinnanvapautta ja työmahdollisuuksien aukeamista myös vähemmän koulutetuille. Suomeakin koetellut pitkittynyt taantuma on kuitenkin jo useaan kertaan kääntänyt odotetun työvoimapulan suureksi työttömyydeksi, etenkin nuorten kohdalla. (Myllyniemi 2013, 71.)

Vuoden 2013 Nuorisobarometrissä havaittiin, että yhä useampi nuori uskoo pysyvästi työelämän ulkopuolelle jäävien määrän kasvavan tulevaisuudessa. Vuonna 2007 tätä mieltä olevien osuus oli 49 prosenttia, vuonna 2009 jo 58 prosenttia ja vuonna 2013 peräti 75 prosenttia. Sukupuolten välillä ei enää ole eroa, toisin kuin vuonna 2009, jolloin naiset suhtautuivat tilanteeseen synkemmin. Ikäryhmittäisessä vertailussa yli 20-vuotiaat ovat pessimistisempiä kuin nuoremmat, toisin kuin vuonna 2009. Ennen kaikkea miesten ja yli 20-vuotiaiden käsitykset ovat viime vuosina synkistyneet. (Myllyniemi 2013, 71–72.)

Ylipäättään työstä on tullut monelle nuorelle epävarmaa lisääntyneiden määrä- ja pätkätyösuhteiden johdosta. Myös työhön hakeutumisen koetaan vaikeutuneen avoimina olevien paikkojen vähentymisen myötä, mikä korostaa entisestään nuorten oman aktiivisuuden ja koulutuksen merkitystä. Toisaalta myös koulutuksen jälkeinen pääsy työelämään on hankaloitunut. (Helve 2012, 22, 53, Smith & Jones 2012, 21–22, 39.)

Jo aiemmin yleinen pessimismi on siis talouden taantumassa yleistynyt entisestään. Kiinnostavasti epäluottamuksen ilmapiiri suhteessa työelämään ei kuitenkaan ulotu henkilön omaan tilanteeseen, vaan enemmistö uskoo saavuttavansa vanhempiaan paremman yhteiskunnallisen aseman työurallaan. Mitä korkeampi nuoren koulutustaso on, sitä voimakkaampaa on myös usko korkeamman yhteiskunnalliseen asemaan saavutta-

miseen. (Myllyniemi 2013,71, Myllyniemi 2007, 37–38.) Nuorista yli puolet kokee kuitenkin työsaannin vaikeutuneen ja reilu kolmannes on huolissaan tulevaisuuden työsaannistaan ja työssä jaksamisestaan. Huoli työsaannista on hieman suurempaa kuin huoli työssä jaksamisesta. Kuitenkin huoli työssä jaksamisesta ja loppuun palamisesta on kasvanut jatkuvasti vuosituhaten vaihteesta alkaen. (Myllyniemi 2009, 106, Tenhunen - Ruotsalainen & Väisänen 2009, 6–8.)

Neljän vuoden takaiseen Nuorisobarometriin (2009) verrattuna huoli työsaannista on kasvanut naisilla hieman enemmän kuin miehillä. Vuoden 2009 kyselyssä sukupuolten välillä ei ollut eroja, mutta nyt nuorten naisten huoli on suurempaa. Vaikka nuorten naisten koulutustaso on nuoria miehiä korkeampi, he kokevat asemansa työmarkkinoilla riskialttiimmaksi. Eri-ikäisten nuorten vastausten vertailu vuosien 2009 ja 2013 tutkimuksissa paljastaa, että huolen kasvu paikantuu etenkin alle 20-vuotiaisiin, joista vuonna 2009 39 prosenttia kantoi huolta työsaannista. Vuoden 2013 barometrissa luku on noussut jo 57 prosenttiin. (Myllyniemi 2013, 79–80, Myllyniemi 2009, 121–123.) Euroopan tasolla 39 prosenttia 15–24-vuotiaista on huolissaan työpaikkansa menettämisen mahdollisuudesta (Euroopan komissio 2011,16). Toisaalta nuorista, 15–24-vuotiaista, kuitenkin 47- 48 prosenttia uskoo löytävänsä työtä halutessaan suhteellisen nopeasti. Miesten suhtautuminen on tässäkin hieman naisia positiivisempaa (mts. 82).

Myös Taloudellisen tiedotustoimiston vuonna 2009 tekemän Nuorten arvot ja elämä - tutkimuksen mukaan suomalaiset nuoret arvostavat työtä ja pitävät työelämää tärkeänä elämänalueena. Puolet heistä tuntee kuitenkin samalla pelkoa työelämää kohtaan. Työden vaativuuden kasvaessa myös opiskeluaajat ovat pidentyneet ja näkemys työelämän kuluttavuudesta ja työntekijöiden ennenaikaisista loppuun palamisista on hyvin yleinen. Nuoria huolestuttaaakin muun muassa oman työpaikan löytyminen ja tulevaisuuden työssä jaksaminen, samoin kuin Nuorisobarometrin tuloksissa. Yli puolet nuorista pelkäsivät, etteivät he löydä töitä tulevaisuudessa ja peräti 56 prosenttia vastanneista nuorista naisista ja 45 prosenttia miehistä on huolissaan omasta jaksamisestaan tulevassa työelämässään. Naisista 46 prosenttia pitää työelämää “pelottavana paikkana” ja heistä puolet pelkäävät voivansa saada potkut tulevaisuuden työpaikastansa. Jopa 76 prosenttia nuorista on huolissaan arvomaailman kovenemisestä. (Tenhunen - Ruotsalainen & Väisänen 2009, 6–8.)

Työelämän muutosten myötä nuorista noin kaksi kolmannesta uskoo joutuvansa työuransa aikana vaihtamaan työpaikkaansa useita kertoja. Vuoden 2013 Nuorisobarometriin vastanneista 141 työttömästä nuoresta, 84 prosenttia pitää todennäköisenä työuransa pirstaloitumista ja pätkittymistä. Toinen, ehkä hieman yllättäväkin ryhmä nuoria, jotka erottuivat joukosta, olivat yliopisto-opiskelijat. Heistä lähes puolet uskoivat joutuvansa vaihtamaan työpaikkaansa moneen kertaan. Työpaikan vaihtamisessa on toki kyse muustakin kuin vastentahtoisuudesta. Osalle työpaikan vaihtaminen on toivottu asia siitäkin huolimatta, että nuoret kokevat työhön sitoutumisen tärkeänä. (Myllyniemi 2013, 72–73, Helve 2012, 52.) Vuoden 2006 Nuorisobarometrin mukaan 32 prosenttia nuorista kertoi haluavansa vaihtaa työpaikkaansa useaan kertaan työurallaan. 47 prosenttia puolestaan ei halunnut. Valtaosa nuorista suhtautuu kielteisesti työuran pirstaloitumiseen (Wilska 2006, 27, Myllyniemi 2007, 37).

Työtä ja työttömyyttä koskeissa asenteissa on myös havaittu muutosta. Vuoden 2009 Nuorisobarometrin tietojen pohjalta tehdyssä tarkastelussa, jossa tutkittiin nuorten työasenteita, esille nousi nuorten kohdalla työn sisällön merkitys. Nuoret eivät luonnollisestikaan ole täysin yksimielinen ryhmä, vaan vaihtelua esiintyy. Nuorille on tärkeää saada toteuttaa itseään sekä kokea työ mielenkiintoisena ja koulutustasoaan vastaavana. (Räisänen 2010, 1–4.) Työtä ei olla valmiita tekemään enää pelkästään työn vuoksi, vaan siitä saatava arvo ymmärretään aiempaa useammalla tavalla. Työsuhteissa on myös enemmän joustoa kuin vanhemmilla sukupolvilla, mikä usein johtuu vielä omasta valinnasta. (Sihto 2008, Tuppurainen 2010, 19–20.)

Nuorten keskuudessa työttömyyteen suhtaudutaan aikaisempaa myönteisemmin, mikäli taloudellinen toimeentulo on turvattu. Vuosituhannen vaihteesta lähtien, myönteisesti suhtautuvien luku on ollut kasvussa, ja vuonna 2007 se oli jo 57 prosenttia. Tosin vuoden 2009 barometrissä oli laskua havaittavissa. Nuorista itse työttömänä olevien suhtautuminen on myönteisintä. Tiivistetysti voidaan siis sanoa, että työttömyyteen näytetään suhtautuvan hyväksyvämmiin silloin, kun se on harvinaisempaa – ja riski joutua itse työttömäksi on pienempi. Vastaavasti korkean työttömyyden oloissa työttömyyttä pidetään pahempana asiana. (Myllyniemi 2007, 46–47, Myllyniemi 2009, 119.)

Muun muassa Raija Julkunen (2001, 2008) on päätenyt vastaavankaltaisiin tuloksiin. Työvoima eriytyy, kilpailu kovenee ja usein nuoret ovat juuri niitä, keitä muutos kos-

kettaa kovimmin. Samoin esille tulee voimakkaasti ajatus siitä, että työ ei enää ole kaikki kaikessa. Työn eteen ei olla valmiita ”uhraamaan”, vaan omasta hyvinvoinnista ja jaksamisesta halutaan pitää huolta.

Mielenkiintoisena aspektina nuorten suhtautumisessa työelämään nousi Nuorisobarometrien pohjalta havainto siitä, että yhä useampi nuori uskoo ajatukseen, jonka mukaan jokainen on oman onnensa seppä. Vuosien 2009 ja 2013 Nuorisobarometreihin osallistuneista nuorista yli 80 prosenttia on tätä mieltä. Kuitenkin kysymys köyhyydestä ja sen syistä jaksaa nuorten mielipiteitä. Nuorista puolet on sitä mieltä, että jokainen on itse vastuussa köyhyydestään, kun taas puolet nuorista on eri mieltä. Nuoret, jotka korostavat henkilön omaa roolia, korostavat köyhyyden johtuvan omasta asenteesta ja valinnoista. Ne nuoret jotka puolestaan pitävät köyhyyttä itsestä riippumattomana, korostavat valtion ja yhteiskunnan roolia. (Myllyniemi 2013, 68, 77, Myllyniemi 2009, 116–118.)

3.2 Nuorten työttömyys

Nuorten työttömyys on noussut viime vuosien aikana huolestuttavasti. Työ- ja elinkeinotoimistoissa oli vuoden 2013 elokuun lopussa työttömiä työnhakijoita yhteensä 290 200, mikä on 44 300 enemmän kuin vuotta aikaisemmin. Nuoria alle 25-vuotiaita työttömiä työnhakijoita oli 7 400 enemmän kuin edellisen vuoden elokuussa eli yhteensä 39 300. Tiedot ilmenevät työ- ja elinkeinoministeriön työllisyyskatsauksesta 2013. Vuonna 2010 alle 30-vuotiaita suomalaisnuoria oli työelämässä yli puoli miljoonaa, eli joka viides työntekijä voidaan laskea nuoreksi. Määrä on varsin merkittävä. (Työllisyyskatsaus 2013, Keinänen & Sinivuori 2010, 9–10.)

Euroopan tasolla tarkasteltaessa noin 7,5 miljoonaa 15–24-vuotiasta nuorta ja lisäksi 6,5 miljoonaa 25–29-vuotiasta nuorta jäivät työmarkkinoiden ja koulutuksen ulkopuolelle Euroopassa vuonna 2011. Vuonna 2008 vastaava luku 15–24-vuotiaiden nuorten kohdalla oli 11 prosenttia ja 25–29-vuotiaiden nuorten kohdalla 17 prosenttia. Nousu on siis huomattavat. Vuonna 2012 nuorten työmarkkinoille osallistuminen oli alhaisimmillaan koko EU:n historiassa. Nuorten työllisyysluku oli tuolloin 33,6 prosenttia. (Eurofound 2012, 17, 19–21.)

Suomessa on tällä vuosituhanella totuttu Euroopan mittakaavassa korkeaan nuorisotyöttömyyteen. Kun koko työikäisen väestön työttömyysaste Suomessa on ollut lähellä EU:n keskiarvoa tai hieman sen alle, niin nuorten, 15–24-vuotiaiden työttömyysaste Suomessa on koko 2000-luvun, vuoteen 2010 saakka ollut korkeampi kuin EU-maissa keskimäärin. (Sinivuori 2011.) Vuoden 2010 jälkeen, kun muissa EU-maissa talouskriisin vaikutukset levisivät edelleen, Suomessa tilanne kääntyi jo hieman parempaan suuntaan ja nuorten työttömyysaste laski EU-keskiarvon alapuolelle, kun taas esimerkiksi Espanjan ja Kreikan tilanteet kärjistyivät. Näiden maiden työttömyysasteet olivat korkeat; vuonna 2013 espanjalaisnuorten työttömyysaste oli Eurostatin mukaan jo 46,4 prosenttia ja Kreikassa 44,4 prosenttia. (Sinivuori 2011, Eurostat 2013, 147.)

Talouskriisi vaikutti kuitenkin nuorten työttömyyteen tuntuvammin kuin muuhun väestöön niin Suomessa kuin muissakin EU-maissa. Nuorten työttömyysaste on lähes aina muuta väestöä korkeampi ja suhdanteet vaikuttavat siihen jyrkemmin kuin vanhempien ikäryhmien työttömyyteen. Syynä on lähinnä se, että huonojen aikojen koittaessa yritykset lopettavat ensimmäisenä määräaikaiset työsopimukset, joissa on usein nuoria. (Larja 2013, 10–11, Gallie & Paugam 2001, 3, Hammer 2003, 1-2.) Nuorten työttömyys alkaa tilastojen valossa kuitenkin myös nopeasti helpottaa kasvun käynnistyessä, vaikkakin myös nuorisotyöttömyyden lasku on hidasta (Keinänen & Sinivuori 2010, 5, Työllisyyskatsaus 2010).

Pohjoismaissa ja myös Suomessa on kuitenkin huomioitavaa, että nuorisotyöttömyys eroaa muista maista siinä, että se on myös suurelta osin opiskelijoiden osa-aikatyön ja kesätyön etsimistä. Muutenkin nuorten työssäkäynti on Pohjoismaissa yleisempää kuin muualla Euroopassa (Keinänen & Sinivuori 2010, 9–10). Ylipäätään Suomessa työskentelevistä nuorista poikkeuksellisen suuri osa, noin puolet, on opiskelijoita tai oppisopimuskoulutuksessa. Tämä käy hyvin yhteen määräaikaisten työsuhteiden osuuksien kanssa. Suomessa määräaikaisten työsuhteiden osuus nuorten parissa on suurempaa kuin EU:ssa yleensä. Noin 45 prosenttia kaikista 20–24-vuotiaista työskentelee tällaisissa työsuhteissa. Näistä suhteista yli puolessa syy määräaikaaisuuteen on vapaaehtoisuus. Myös osa-aikasuhteissa tulee esille sama ilmiö. Noin 28 prosenttia kaikista 20–24-vuotiaista työskentelee osa-aikaisesti ja heistä noin kahden kolmasosan työsuhde on vapaaehtoisuudesta johtuvaa. (Sihto 2008, Hammer 2003, 5.) Nuoria työllistävät eniten

kaupan ala, teollisuus sekä sosiaali- ja terveystalvet. Suhteellisesti nuoria on kuitenkin eniten majoitus- ja ravitsemustoiminnassa (Räisänen 2010, 3–4).

3.3 NEET-nuoret

Edellä on esitelty nuorisotyöttömyyteen liittyvää tilastotietoa. Näiden tilastojen rinnalle on viime vuosina nostettu myös NEET-luku, jonka avulla pyritään saamaan entistä tarkempaa tietoa nuorten tilanteesta. Nuorten työttömyyttä kuvaavat tilastot ovat varsin synkkiä, mutta ne eivät kuvaa täysin täsmällisesti nuorten tilannetta. Monet nuoret opiskelevat, joten heitä ei luokitella työelämästä syrjäytyneiksi. Nuoria on tarkemman kuvan saamiseksi hyödyllistä tarkastella siksi myös niin sanotun NEET-määritelmän kautta, (Young people not in employment, education or training). Ryhmä käsittää nuoret, jotka eivät osallistu työelämään, tutkintoon johtavaan koulutukseen tai kurssimuotoiseen koulutukseen. (Eurofound 2012, 19–24 Tilastokeskus 2013.) NEET vakiinnutettiin aktiiviseen käyttöön vasta viime vuosina Euroopan työllisyyskomitean ja sen alaryhmien aloitteesta. Iso-Britanniassa käsite on ollut käytössä 1980-luvulta saakka (Eurofound 2012, 20).

Tarkemman kuvan saamiseksi nuorisotyöttömyydestä, muun muassa EU:n päättävät elimet käyttävät yhä useammin kyseistä mittaria. Käsitteellä mitataan ennen kaikkea syrjäytymistä työmarkkinoilta ja mahdollisesti koko yhteiskunnasta. NEET eroaa tavallisista työttömyyslukuista siinä, että kun työttömyysluku kertoo niiden taloudellisesti aktiivisten nuorten määrän, jotka eivät ole onnistuneet löytämään töitä, NEET käsittää koko nuorten populaation, jotka eivät ole mukana työelämässä, tutkintoon johtavassa koulutuksessa tai kurssimuotoisessa koulutuksessa. (Eurofound 2012, 19–22, Larja 2013, Sisson & Jones 2012, 10.) Työttömyysaste ei kuvaa riittävän tarkasti nuorten syrjäytymistä eikä työvoiman ulkopuolella olevien suurta määrää. Se ei myöskään erottele sitä, opiskeleeko nuori, onko kyseessä lyhytaikainen kesätyön etsintä vai vuosia kestävä työttömyys (Larja 2013).

NEET-nuoret eivät ole täysin heterogeeninen väestöryhmä, vaikkakin suurimman alaryhmän muodostavat perinteisesti työttömät nuoret. Tavanomainen ryhmä on myös nuoret, jotka vain pitävät välivuotta, ja nuoret, jotka ovat mukana muussa toiminnassa, kuten taiteilijat, muusikot, omatoimiset opiskelijat. Heille on kuitenkin yhteistä se, etteivät

he hanki koulutusta ja osaamista muodollisia kanavia käyttäen. (Eurofound 2012, 19–22.) Ryhmä on merkittävä myös siinäkin mielessä, että Eurofoundin laskelmien mukaan NEET-nuorten työmarkkinoiden ulkopuolelle jäämisen kustannusten on arvioitu vuonna 2011 olleen 153 miljardia, eli noin 1,2 prosenttia Euroopan bruttokansantuotteesta (mts. 80).

Eurostatin vuoden 2012 arvion mukaan ryhmään kuului keskimäärin 15,4 prosenttia EU27 maiden 15–29 vuotiaista nuorista. Toki luvut vaihtelevat maittain, ja esimerkiksi Luxemburgin ja alankomaiden luku on alhainen, noin 7 prosenttia, kun taas esimerkiksi Italiassa ja Espanjassa luku on yli 20 prosenttia. Luku on noussut vuonna 2008 alkaneen taantuma jälkeen 13,1 prosentista huomattavasti. (Eurostat 2012.) Euroopan tasolla arvioitaessa yli puolet NEET-ryhmään kuuluvista pysyy työelämän ja koulutuksen ulkopuolella yli vuoden, vaikka vaihtuvuus ryhmän sisällä on muuten melko suurta (Sisson & Jones 2012, 17).

Työvoimatutkimukseen perustuen vuonna 2011 Suomessa arveltiin NEET-ryhmään kuuluvia nuoria olevan noin 58 000, eli 9 prosenttia 15–24-vuotiaista. Jos mukaan lasketaan vain ne nuoret, jotka omasta mielestään ovat työttömiä, eivätkä esimerkiksi hoida kotona lapsiaan tai ole työkyvyttömiä, laskee osuus 5 prosenttiin ikäluokasta. Tällöin heidän määränsä on noin 31 000 nuorta. Vuoden 2011 NEET-ryhmään luokitelluista nuorista 59 prosenttia ilmoitti pääasialliseksi toiminnakseen työttömyyden, 17 prosenttia kertoi olevansa työkyvytön, 14 prosenttia hoiti kotona lapsiaan ja 7 prosenttia sanoi tekevänsä jotain muuta. (Larja 2013, Myrskylä 2011, 10.)

NEET-asteen perusteella Euroopan kriisimaiden tilanne ei ole aivan niin huono kuin työttömyysasteen perusteella voisi päätellä. Esimerkiksi Kreikan ja Espanjan nuorista NEET-ryhmään kuuluu hieman yli 20 prosenttia 15–24-vuotiaista. Jos mukaan lasketaan vain omasta mielestään työttömät, pienenee joukko hieman alle 13 prosenttiin ikäryhmästä. NEET-asteiden tulkinnassa on otettava kuitenkin huomioon, että luvut sisältävät esimerkiksi kotona lapsiaan hoitavat nuoret naiset, joiden osuus Etelä- ja Itä-Euroopassa on huomattavasti suurempi kuin Pohjoismaissa. (Larja 2013.)

NEET-ryhmään kuulumiseen altistaviin riskitekijöihin on pystytty määrittämään muun muassa huono terveydentila, maahanmuuttotausta, alhainen koulutus, lapsuudenkodin

taloustilanne sekä vanhempien koulutustausta. Vaikuttavat tekijät ovat osittain samat kuin työttömyydessä (Vähätalo 1996, 1). Lisäksi naisten riski on hieman miehiä korkeampi. Ryhmään kuuluvat ovat alttiimpia sosiaaliselle syrjäytymiselle, sosiaalisille ja taloudellisille ongelmille sekä mielenterveyden ongelmille. (Eurofound 2012, 24, Sisson & Jones 2012, 10–11, Myrskylä 2012, 14–18.) Maakohtaisia eroja toki on, sillä hyvinvointivaltion mallilla on todettu olevan suuria vaikutuksia myös NEET-ryhmien tasolla (Eurofound 2012, 56). Koska NEET-nuorten katsotaan kuuluvan ongelmallisimpiin ryhmiin nuorten työttömien joukossa EU:ssa, Euroopan komissio on reagoinut tilanteeseen Eurooppa 2020 – lippulaiva-aloitteella; Nuoret liikkeellä. Tämän lisäksi EU:ssa on panostettu koko EU:n laajuisen nuorisotakuun kehittämiseen. (Euroopan unionin neuvosto 2013.)

3.4 Vapaaehtoisuus epätyypillisissä työsuhteissa

Vuoden 2012 työvoimatutkimuksen mukaan noin 25 prosenttia palkansaajista teki päätöksiä vapaaehtoisesti. Ryhmässä on mukana muun muassa kesätyöntekijät ja opiskelijat. Itse määräaikaista työsuhdetta toivoneita löytyikin eniten haastateltujen nuorimmista ikäryhmistä. Vuoden 2012 työvoimatutkimuksen mukaan kaikista palkansaajista, joita oli 2 146 000, määräaikaisia oli 336 000, joista naisia 202 000 ja miehiä 134 000. Vaikka pätkätyöt nuorena koettaisiinkin positiivisena asiana, tutkimuksen mukaan pätkätyöiden vapaaehtoisuus katoaa kuitenkin 25–30 ikävuoden kohdalla. (Tilastokeskus 2013.)

Määräaikaisuus itse toivottuna työmuotona liittyy yleensä paitsi henkilön elämäntilanteeseen, myös yleisiin työllisyysnäkyymiin. Vuonna 1990 korkean työllisyyden aikaan määräaikaisuus oli selkeästi useammin työntekijän itsensä toivoma vaihtoehto kuin laman jäljiltä vuonna 1997 (Lehto et al. 15–16, 132–138). Kuitenkin vuoden 2012 työllisyyskatsauksen mukaan tavallisempaa on, että määräaikaisessa työsuhteessa työskennellään siksi, että pysyvää työtä ei ole löytynyt. EU 27 maita tarkasteltaessa tämä korostuu etenkin miesten kohdalla (Tilastokeskus 2013, Eurostat 2013, 142–145). Esimerkiksi Suomessa vuonna 2012 määräaikaisista noin 66 prosentille vakituisen työn puute oli syy määräaikaisuuteen. Monille osa-aika ja määrä-aikaista työtä tekeville osa- tai määräaikaisuus kuitenkin sopii hyvin elämäntilanteeseen ja he yleisesti uskoivat työsuhteensa jatkuvan, joskin hyvin harva uskoi työsuhteensa vakinaistamiseen. (Lehto et al. 2005, 15–16, 132–138).

Vuoden 2003 työolotutkimukseen haastatelluista määräaikaaisista noin 47 prosenttia koki määräaikaaisuuteen liittyvän myönteisen vapauden tunteen. Vapauden tunteen arvostaminen liittyi usein etenkin vakiintumattomien elämänvaiheeseen. Yleisintä määrä- ja osa-aikainen työskentely onkin nuorten keskuudessa, kuten jo aikaisemmin on mainittu. Määräaikaaisuuteen liittyvät myönteiset puolet ja kaipuu vakinaiseen työsuhteeseen eivät siis ole toisiaan poissulkevia. Yhdelle pätkätö tarjoo melko sujuvan tien uralla eteenpäin, toiselle umpikujan. Yhdelle työura vakiintuu pätkätö myötä, toisella siitä muodostuu perinteinen nousujohteinen ura, kolmas hakeutuu uuteen ammattiin ja neljäs saattaa omaksua yrittäjäasenteen pärjätäkseen pätkätöissä. (Lehto et al. 2005, 136–137.)

Ongelmalliseksi työsuhteen muoto muodostuu kuitenkin silloin, kun palkansaaja ei ole onnistunut saamaan kokoaikaista työtä, vaikka olisi halunnut. Ongelmallisiksi epätyypilliset työsuhteet muodostuvat myös sikäli, että ne usein antavat heikon ja turvattoman ansiotulon ja sosiaaliturvan sekä heikentävät työnkautta saatavaa arvostusta (Julkunen, Nätti & Anttila 2003, 108–121). Tilastokeskuksen mukaan vuonna 2012 alityöllisiä oli noin 110 000 henkeä. Heidät on määritelty siten, että he vasten tahtoaan tekevät esimerkiksi osa-aikatyötä tai lyhennettyä työviikkoa (Tilastokeskus 2013). EU 27 maita tarkasteltaessa vastentahtoisesti osa-aikaisissa työsuhteista oli kaiken kaikkiaan 26,1 prosenttia työvoimasta (Eurostat 2013, 142–145).

Toimeentulo-ongelmien lisäksi epätyypillisissä työsuhteissa olevien todennäköisyys työttömyyteen on suurempaa kuin vakituudessa työsuhteessa olevalle, joka johtuu osittain työsuhteiden epävarmuudesta ja väliin jäävistä katkoksista. Esimerkiksi Espanjassa, Ranskassa ja Saksassa epätyypillisistä työsuhteista on jo tullut osa ”normaaleita” työsuhteita, sillä näissä maissa aiemmin tyypillisten työsuhteiden määrä on laskenut nopeasti viimeisen kymmenen vuoden aikana. (Barbieri 2009, 624.)

EU-tasolla tarkasteltuna määrä- ja osa-aikaisissa työsuhteissa näkyy huomattava nousu kahden viimeisen vuosikymmenen aikana. Sama ilmiö on havaittavissa myös Suomea koskevassa tutkimuksessa. Määrä- ja osa-aikaiset työsuhteet myös polarisoituvat sukupuolten välille siten, että ne korostuvat naisten keskuudessa. Yleisimpiä osa-aikaiset työsuhteet ovat Alankomaissa naisten keskuudessa, kun taas esimerkiksi Bulgariassa työsuhteiden muodossa ei ole havaittavissa niin suurta eroa sukupuolten välillä. Eroihin

tietenkin vaikuttavat monet tekijät, kuten sosiaaliturva, lastenhoito, työkulutturi ja työpaikkojen saatavuus. (Sandor 2009, 12–23.)

Epätyypillisten työsuhteiden jakautumista sukupuolittain selittää etenkin naisilla tarve perheen, hoivan ja työn yhteensovittamiseen. Osa- ja määräaikaisuuden eduksi vähemmän viikossa työskentelevien keskuudessa korostuikin erityisesti sosiaalisten suhteiden merkitys ja tyytyväisyys niihin. Mitä enemmän työtä tehtiin viikossa, sitä heikommaksi koettiin sosiaalisten suhteiden laatu. Osa-aikaisuus on lisäksi yleisintä sosiaali- ja terveysalalla, joka jo osaltaan korostaa ja selittää osa-aikaisuuden keskittymistä naisille. Ongelmia osa-aikainen työsuhte kuitenkin tuo kasvavana epävarmuutena, pienempänä tulotasona, hidasteena uralla etenemiselle sekä työtehtävien yksipuolisuutena. Myös osallistuminen koulutukseen koettiin heikoksi. Pääosa osa-aikaisista työntekijöistä kuuluukin Sandorin (2009) tutkimuksen mukaan suorittavaa työtä tekeviin. Työnantajapuolella osa-aikaisuus puolestaan koettiin hyvänä keinona vaikuttaa ja hallita työvoimakustannuksia. (Sandor 2009, 24, 31.)

3.5 Y-sukupolvi

Jokaisella sukupolvella on joitakin tiettyjä arvomaailmaan liittyviä tekijöitä sekä vaikuttimia. Esimerkiksi suurien ikäluokkien kriteerit ja motivaattorit työelämän suhteen ovat hyvin erilaiset verrattuna nyt työelämään juuri astuneen ja astuvan Y-sukupolven kanssa. Työn merkitys ja sen kautta saatavat arvot ja edut arvotetaan täysin erilalla, eikä Y-sukupolvi ole enää valmis seuraamaan edeltäjiensä jalanjälkiä. Lisäksi Y-sukupolven edustajat astuvat entistä epävarmemmille työmarkkinoille, mikä tuo mukanaan lisähaasteita. (Twenge 2007, 5-15.) Keitä sitten ovat Y-sukupolven edustajat?

Y-sukupolvella tarkoitetaan pääsääntöisesti 1980–1999 syntyneitä sukupolvia. Yleisellä tasolla heidät voidaan mieltää muun muassa kiihkeiksi, kärsimättömiksi, diginatiiveiksi, verkostoitumistaitoisiksi, vapaa-aikaa arvostaviksi ja mediakulttuurin kasvateiksi (Vesterinen & Suutarinen 2011, 9). Digiaikaan syntynyt sukupolvi elää hyvin erilaisessa maailmassa kuin aikaisemmat sukupolvet. Heidän odotuksensa työltä, johtamiselta ja työyhteisön toiminnalta ovat monilta osin aivan uudenlaisia. Y-sukupolvi ei havittele edeltäjiensä tavoin pysyvää, pitkäaikaista työsuhdetta työnantajan kanssa, vaan heille on luontevaa vaihtaa työpaikkaa ja pitää välillä vapaa-ajan jaksoja. Heille pelkän elintason

kasvattamisen sijasta on tärkeää panostaa elämänlaatuun ja vapaa-aikaan. Eroista huolimatta nuoret silti arvostavat edelleenkin vakituista työtä, vakituista parisuhdetta ja vakituista asuntoa. (Mts. 9, 120.) Työn merkitykseen vaikuttaa kuitenkin pitkälti se, kuinka korkeasti työtä arvostetaan ja mitä sen kautta haetaan. Nuorille työ siis merkitsee varsin eri asioita kuin aiemmille sukupolville (Hammer & Russell 2004, 82–83).

Tärkeäksi Y-sukupolven kasvatille mielletään se, että työelämä ja ura ovat oman minän toteuttamisen jatkeita. Elämää ei enää rakenneta uran varaan, vaan luotetaan siihen, että jos työpaikka menee, niin maailma ei enää kaadu siihen (Vesterinen 2013). Ylipäätään työelämään ja työnantajaan ei sitouduta enää niin voimakkaasti ja työn ja vapaa-ajan tasapaino on entistä tärkeämpää. Aineelliset edut ja varmuus työstä eivät enää yksinään riitä motivaattoreiksi, vaan työltä halutaan mielekkyyttä ja sisältöä. Kehittymisen mahdollisuudet, haasteellisuus, kokemukset ja sosiaalinen vuorovaikutus koetaan entistä tärkeämmiksi tekijöiksi. (Vesterinen & Suutarinen 2011, 58–64.) Tähän osasyynä on varmasti ajatus työmarkkinoiden epävarmistumisesta. Jos minulle ei olla valmiita tarjoamaan mielekästä ja pitkäaikaista työtä, miksi sitoutuisin epävarmaan työsuhteeseen?

Y-sukupolven kohdalla huomattavaa on myös se, että työttömyyttä ei sinällään enää pidetä häpeänä. Lopputilin ottaminen voi jopa olla parempi vaihtoehto tylsälle työlle (Vesterinen 2013). Vuoden 2013 Nuorisobarometriin osallistuneista nuorista yli 80 prosenttia kertoikin pitävänsä työn sisältöä tärkeämpänä kuin palkkaa (Myllyniemi 2013, 68). Raha ja työ eivät siis ole itseisarvoja, vaan tyydytystä haetaan muualta, samalla lailla kuin Sennet (2002) kuvaa teoksessaan Työn uusi järjestys. Ongelmaksi saattaa muodostua kuitenkin se, että samalla kuin kiinnittyminen työelämään on heikompaa, myös syrjäytymisen riski on suurempi. Työelämä itsessään on entistä epävarmempaa ja tämä näkyy myös nuorten työmarkkinoille hakeutumisen ongelmina: työelämään kiinnittyminen on hankalaa ja työsuhteet ovat usein lyhyitä. (Ahonen, Hussi & Pirinen 2010, 24–31.)

Vastaavankaltaisia havaintoja Y-sukupolven liittyen on tehty myös muualla maailmassa. Vuonna 2011 75 maata kattanut konsulttifirma PricewaterhouseCoopersin (myöhemmin PwC) tekemä "Millenials at Work"-kyselytutkimus paljasti, että koulutus- ja kehittymismahdollisuudet ovat Y-sukupolvelle tärkeämpiä kuin palkan suuruus. Samoin myös vapaa-ajan ja työ tasapaino koettiin erityisen tärkeäksi. Tutkimuksessa palkalla oli

siinä mielessä merkitystä, että sen täytyy olla kohtuullinen työn sisältöön nähden. Myös työnantajalta odotettiin entistä suurempaa joustoa ja henkilökohtaista otetta johtamiseen. (PwC 2011, 4–8.)

Jos siis itse työhön kohdistuu uudenlaisia odotuksia, samoin johtaminen mielletään uudella tavalla ja se haastetaan avoimesti. Asioita ei oteta itsestäänselvyyksinä. Johtajan kanssa halutaan asioida kasvotusten, ei vain titteleiden kautta. Perinteinen yritysmaailman hierarkia ei Y-sukupolvelle näyttele enää yhtä suurta roolia. Y-sukupolvi tulee esimiehensä luo, vaatii huomiota, palautetta sekä tasa-arvoista kohtelua. (Ahonen et al. 2010, 24.)

Y-sukupolvi luo siis monia haasteita työelämään. Toisaalta se hallitsee uuden tekniikan paremmin ja on koulutetumpi kuin edeltävät sukupolvet ollen siten valmiimpi moderniin työelämään. Toisaalta, Y-sukupolven edustajien elämäntavat ja arvot ovat sellaisia, etteivät ne aina istu helposti perinteiseen tapaan toimia työelämässä, mistä saattaa koitua ongelmia työmarkkinoille vakiintumisessa ja hakeutumisessa. (Ahonen et al. 2010, 23–24.)

4 Tutkimuksen teoriakehys

Tutkimusten ja aihetta koskevan kirjallisuuden rinnalle olen nostanut esille Richard Sennetin (1998) teorian hyödyttömyyden pelosta. Jos aikaisemmin työelämä oli hahmotettavissa lähes lineaarisena, itsessään arvoa tuovana elämän osa-alueena, on se nyt ajateltavissa pirstaleisena, yhä irrallisempuna osana elämää. Jälkitekollinen yhteiskunta on luonut lyhytaikaista, kysynnän mukaan vaihtelevaa työllisyyttä. (Sennet 1998, 15–30.) Työn murros aiheuttaa ajelehtimisen tunnetta elämänkulussa ja riskien henkilökohtaisumista. Lisäksi lyhytaikainen työsuhde, niin sanotusti kakkosluokan työntekijänä oleminen, syö ihmisen itsearvostusta ja samalla vähentää kiinnostusta myös työtä kohtaan (mts. 24). Enää vanhankaltaisella työetiikalla ei etsitä niinkään itsearvostusta, vaan sitä haetaan useammin jotain muuta kautta. Toisaalta myös työelämän ja -suhteiden pirstaloitumista siedetään entistä paremmin, eikä työelämältä toisaalta enää edes odoteta entisen kaltaista pitkäjänteisyyttä (mts. 98–100).

Hyödyttömyyden pelko ilmenee siis osittain riittämättömyyden pelkona. Työntekijöiden tulisi jatkuvasti olla valmiina lisäämään inhimillistä pääomaansa, kilpailemaan, kehittymään, joustamaan ja vastaamaan globalisoituvan talouden tarpeisiin. Työelämän vaatimukset nousevat aiempaa korkeammalle, eivätkä työntekijät välttämättä kykene enää vastamaan niihin. Kuinka paljon on tarpeen joustaa? Entä jos en halua joustaa? Olenko tarpeeksi hyvä? Hyödyttömyyden pelolla tarkoitetaan siis ylipäättänsä työntekijän kokemusta hyödyttömyydestään; sitä kuinka hän ei voi vastata työelämän asettamiin vaatimuksiin, tai yksinkertaisesti ei vain ole haluttu tai tarvittu. Edes koulutus ei enää ole työnsaannin varmistava tekijä, vaan jokainen on omillaan työelämän haasteissa.

Hieman samankaltaista teoriaa työelämän muutoksesta esittää Ulrich Beck teoksessaan *The Brave New World of Work* (2000). Työurat ovat entistä epävarmempia ja epävakaisempia, koulutuksellakaan ei enää voida varmistaa pysyvää työtä, sosiaaliturvan taso on laskussa ja epävarmat työsuhteet vaikuttavat myös tulotasoon ja arjesta selviämiseen. Beck kuvaa kehitystä länsimaiden brasilisoitumisena (Brazilianization of the West); epävakaisista työmarkkinoista tulee entistä "normaalimpia" ja ihmiset yhä useammin työskentelevät samanaikaisesti rinnakkaisissa työsuhteissa vaihtaen alaa tarvittaessa. (Beck 2000, 1-10.) Hän mieltää tämän kehityksen vahvasti toisen moderniuuden vaiheena, jota leimaavat juuri taloudelliset kriisit, individualismi, globalisaatio sekä työvoiman eriytyminen (mts.18–21, 82–84). Entisestä fordistisesta, suhteellisen vakaasta ja varmastasta massatyöstä ja ”normaaleista” työsuhteista on siirrytty entistä epävakaisempiin, lyhytaikaisempiin ja vaativimpiin työmarkkinoihin, joita on äärimmäisen hankalaa ennustaa (mts. 69–70). Talouden vaihtelut vaikuttavat työmarkkinoihin entistä voimakkaammin, eikä riskeihin voi juuri enää varautua henkilökohtaisella tasolla, sillä enää esimerkiksi koulutus ei takaa varmaa työpaikkaa. Täten Beckin mukaan työmarkkinoilla olevien henkilökohtaiset riskit kasvavat ja työntekijöiden on entistä tarkemmin punnittava ja harkittava näitä riskejä sekä niistä selviytymistä. Tätä muutosta Beck kuvaa hyvin siirtymisellä työyhteiskunnasta riskiyhteiskuntaan. (Mts. 67–72,75–79.)

Toisaalta Beckin mielestä ”vanhan työn loppu” voidaan nähdä myös alkuna uudelleen mahdollisuudelle vaikuttaa työelämään ja työsuhteisiin. Beck näkee uudistuksen keskiössä aktiivisesti toimivia kansalaisia, jotka ovat järjestäytyneet ja verkostoituneet laajalti sekä alueellisesti että maailmanlaajuisesti. Työ itsessään tulee hänen mukaansa muuttumaan ja etenkin uusia työn tapoja tullaan kehittämään toivottavasti sosiaalisesti

kestävämpään suuntaan. Beckin mukaan tulevaisuuden työelämän kannalta, sekä yksilön että yhteiskunnan tasolla, epävarmuus tulisi pyrkiä kääntämään yksilölle eduksi siten, että voimattomuuden sijasta siitä tulisi positiivinen voimavara, joka mahdollistaisi jokaiselle tilaisuuden luoda työelämästään itsensä kaltainen. (Beck 2000, 92–102.) Tätä muutosta havainnollistaa hyvin jo osiltaan nuorten aiempaa positiivisempi suhtautuminen pätkä- ja osa-aikaisiin työsuhteisiin. Lisäksi heidän odotuksensa työmarkkinoiden suhteen ovat jo täysin erilaiset kuin esimerkiksi aikaisemmillä sukupolvilla (esim. TAT - Nuoret ja työelämä 2012).

Molemmat teoriat, niin Sennetin kuin Beckinkin tarkastelevat työelämän epävakaistumista yksilön näkökulmasta. Molemmat nostavat esille keskeisiä yksilöitä, nuoria koskettavia teemoja, joista osaa olen sivunnut jo aikaisemmin. Teoriakehys antaa tälle tutkimukselle konkreettisen ja toimivan pohjan tarkastella sekä aineistoani että jo tehtyä aiheeseen liittyvää tutkimusta. Tämä teoriakehys lisäksi limittyi sekä aineiston, että aiemman tehdyn tutkimuksen kautta tutkimusaiheeseen.

5 Tutkimusasetelma ja tutkimuskysymykset

Nuorten työttömyys ja työllisyys ovat olleet viime aikoina kovasti esillä mediassa. Työelämä muuttuu ja siitä tulee aiempaa individualistisempaa (esim. Julkunen 2008). Nuorten on hankala päästä osaksi työelämää ja lisäksi työsuhteista on tullut aiempaa katkonaisempia. Myös työn arvostus on muuttanut muotoaan, eikä työ enää ole elementti, jonka kautta haetaan henkilökohtaista arvostusta. Nyt työn tarjoama arvostus haetaan muuta kautta, ja esimerkiksi vapaa-aika ja työn mielekkyys korostuvat. Työn vuoksi ei enää olla valmiita tekemään ihan mitä tahansa (Sennet 1998). Haastatteluaineistojeni kautta haluankin tarkastella, miten työttömät nuoret suhtautuvat työttömyyteen. Onko se heille lähinnä ohimenevä vaihe elämässä vai suuri vastoinkäyminen? Miten työttömyys on vaikuttanut heidän arkeensa? Onko 1980-luvun lopun ja 2010-luvun välillä olemassa joitakin suurempia eroja? Aihe on tärkeä, sillä työelämällä on tulevaisuudessa vastassa vielä useita suuria haasteita muun muassa väestön ikääntymisen myötä.

Pro gradu-työssäni tarkastelen sitä, miten nuorten suhtautuminen työttömyyttä kohtaan on muuttunut sitten 1980-luvun lopun ja millaisia muutoksia aineiston perusteella on havaittavissa. Työelämää ja nuorisotyöttömyyttä on tutkittu erillisinä aiheina aikakau-

sista riippuen suhteellisen paljon, mutta nuorten työttömyyteen suhtautumisen muutosta, tai kysymystä siitä, onko sellaista ylipäättänsä tapahtunut, ei ole aikaisemmin sellaiseen tutkittu. 1980-luvun loppu ja 2010-luku ovat mielenkiintoisia myös siksi, että 1990-luvun lama ja nyt myös 2000-luvun taantuma ovat tässä välissä vaikuttaneet merkittävästi työelämään ja työttömyyteen ja sitä kautta varmasti myös työttömyyteen suhtautumiseen. Kyseisellä aikavälillä työelämässä itsessään on lisäksi tapahtunut suuria muutoksia, joiden uskon näkyvän aineistossa. Lisäksi tarkasteluväli on tarpeeksi pitkä, jolloin erojen tarkasteleminen on mielekäästä.

Tutkimuskysymyksiä tutkimuksessani on kolme:

1. Millaisia merkityksiä työttömät nuoret antavat työttömyydelleen?
2. Minkälaisia yhdistäviä tai erottavia teemoja on havaittavissa vuoden 1988, 2011 ja 2012 haastateltujen nuorten välillä
3. Miten työttömien nuorten suhtautuminen työttömyyteen on muuttunut vuosien 1988 ja 2010-luvun välillä?

Käytän tutkimuksessani aineistona 20 haastatteluhetkellä työllistämistoimenpiteiden kohteena olleen nuoren haastattelua. Haastatteluista, niiden tekoa ja hankintaa kuvaan seuraavassa osuudessa.

5.1 Aineisto

Olen ollut kiinnostunut pro gradu tutkielmani aiheesta jo jonkin aikaa, sillä työttömyys ja työelämän tutkimus ovat vahvoja intressejäni. Lopullisesti tutkimusnäkökulmani vahvistui kuitenkin vasta siinä vaiheessa, kun sain lopullisen aineistoni tutkimukseeni kerättyä. Alkuun aineiston kerääminen tuntui olevan todella haasteellista, mutta lopulta aineistoa kertyi huomattava määrä. Lopulta minulla oli käytettävissäni 16 2010-luvulla tehtyä haastattelua sekä sen lisäksi useita vuosina 1988 ja 1990 tehtyjä haastatteluja. Alun aineiston saatavuusongelman sijaan jouduinkin nyt miettimään sitä, miten saisin aineistoni jaettua ja rajattua mahdollisimman toimivaksi kokonaisuudeksi. Aineiston aikajänne on myös varsin mielenkiintoinen, sillä haastatteluiden väliin mahtuu 1980-luvun lopun nousukauden lisäksi 1990-luvun syvä lama, sekä nyt viimeisin 2008 alkanut taantuma.

Olen rajannut keskeisen aineistoni siten, että tarkastelen kymmentä keväällä 1988 tehtyä haastattelua ja kymmentä 2010-luvulla tehtyä haastattelua. Seuraavassa esittelen haastatteluaineistojani hieman tarkemmin. Aikajärjestys etenee haastatteluissa vanhimmista uusimpiin. Kerron siitä kuka haastattelut on tehnyt, miten ne on toteutettu, missä ja mihin tarkoitukseen.

Keskeisenä aineistona tutkimuksessani käytän Ullamaija Seppälän 1988 keväällä tekemiä työttömien nuorten haastatteluja, joita on kerätty kaiken kaikkiaan 25. Haastatteluhetkellä nuoret olivat tukityöllistämistoimenpiteiden kohteena. Sain haastattelut litteroituna ja anonymisoituna käyttööni keskusteltuani Seppälän kanssa ja esitettyäni hänelle tutkimusideani. Alun perin haastattelut on kerätty työministeriön tutkimukseen, *Askel aikuisuuteen vai ajankulua? Työllisyyslaki nuorten elämässä* (Seppälä 1991). Tutkimus on julkaistu osana työpoliittisten tutkimusten sarjaa ja siinä on selvitetty sitä, miten työllisyylain kaltainen yhteiskuntapoliittinen toimenpide on vaikuttanut työttömien nuorten sosiaalistumiseen työhön ja sijoittumiseen työmarkkinoille (Seppälä 1991 9-10, 32).

Haastateltavat on alun perin tavoitettu työministeriön ja työvoimatoimistojen kautta. Seppälälle on annettu nuorten tietoja ja tämän jälkeen hän on ollut nuoriin yhteydessä ja tiedustellut heidän halukkuuttaan osallistua tutkimukseen. Haastateltavat ovat vapaaehtoisesti suostuneet haastateltaviksi. Haastatteluista viisi on tehty Vantaalla, kymmenen Porissa sekä kymmenen Kuusamossa. Pääsääntöisesti haastattelut on toteutettu haastateltavien kotona, mutta osa on toteutettu silloisen työvoimatoimiston tiloissa sekä haastateltavien työpaikoilla. Haastatteluiden tukena on ollut teemahaastattelurunko, mutta haastattelut sisältävät myös vapaamuotoista keskustelua eri aihepiirien tiimoilta. Haastattelut voidaan siis luokitella puolistrukturoiduiksi teemahaastatteluiksi. Haastateltavilta on muun muassa kysytty heidän tilanteestaan, perhe- ja kaverisuhteistaan, työllistämistoimenpiteistä, työttömyydestä, työhön suhtautumisesta, vapaa-ajasta, taloudellisesta tilanteesta ja tulevaisuuden suunnitelmista.

Koska haastatteluaineistoa oli 1980-luvun lopulta tarjolla varsin runsaasti, koin tarpeelliseksi rajata sitä. Aineistoa on rajattu muun muassa siten, että se ei sisällä mitään maantieteellistä erityisaluetta. Tämän vuoksi pohjoisen haastattelut valikoituivat pois. Pohjoisen työllisyystilanne on ollut ja on yhä huomattavan erilainen eteläisempään Suomeen verrattuna, joten aineisto olisi poikennut liikaa yleisestä linjasta. Tarkoitukseni oli

painottaa tutkimustani eteläisempään Suomeen, jolloin tilanne olisi mahdollisimman samankaltainen haastateltujen kesken, vaikkakin eroja on myös eteläisen Suomen sisällä ja Etelä-Suomen alueiden työllistymistilanteissa. Lisäksi 2010-luvulla koostuvista haastatteluista käyttämäni aineisto koostuu vantaalaisista ja varsinaissuomalaisista nuorista, joten jo sen takia alueellinen jakautuminen painottui varsin voimakkaasti etelään. Näin ollen Vantaan ja Porin alueella tehtyjen haastatteluiden ottaminen aineistoon on perusteltua.

Osa haastatteluista oli lisäksi todella niukkasanaisia, joten päädyin karsimaan nämä pois aineistostani. Koin, että en saa niistä tutkimukseni kannalta oleellista tietoa. Lisäksi mukana oli myös haastatteluja, joissa haastateltavan tilanne oli erityisen ongelmallinen ja poikkesi muista haastateltavista varsin merkittävästi, kuten erään haastateltavan lastenkotitilasta. Tarkoitukseni oli koota kuvaava joukko haastatteluista, joten koin, että nämä tapaukset edustavat liikaa marginaalia verrattuna valtaosaan haastateltavien tilanteesta.

Tarjolla olleesta aineistosta valitsin aineistooni lopulta kymmenen haastattelua; neljä vantaalaista ja kuusi porilaista. Porilaisista kolme on tyttöjä ja kolme poikia. Vantaalaisista haastateltavista puolestaan kolme on tyttöjä ja vain yksi on poika. Kaikki valitut nuoret olivat haastatteluhetkellä erilaisten työllistämistoimenpiteiden kohteina ja he asuivat Etelä-Suomessa. Ikähaarukaltaan he olivat 17–20 -vuotiaita. Heidän koulustaustansa vaihteli pääsääntöisesti peruskoulusta ammattikouluun.

Sain saman aihepiirin tiimoilta, samoilla menetelmillä ja saman henkilön toteuttamia haastatteluista lisäksi vuodelta 1990. Niihin oli haastateltu uudelleen jo aiemmin haastateltuja nuoria eri paikkakunnilta. Lisäksi mukana oli muutama uusi henkilö. Päädyin kuitenkin olemaan käyttämättä näitä aineistoja, sillä valtaosa haastatteluista oli haastatteluhetkellä joko koulutuksessa tai töissä. Tutkimukseni ja sen linjauksen kannalta on tärkeää, että keskityn nimenomaan työllistämistoimenpiteiden kohteena oleviin nuoriin, jolloin vuoden 1990 haastatteluaineiston merkitys olisi jäänyt vähäiseksi.

Vuonna 1988 tehtyjen haastatteluiden lisäksi käytän aineistonani Tampereen yliopistossa Reeta Lehdon vuonna 2011 toteuttamaa kahdeksan nuoren työttömän teemahaastattelua. Sain tiedon haastatteluista sekä luvan niiden käyttöön oltuani yhteydessä Markku

Vanttajaan. Haastattelut on alun perin tehty täydentäväksi haastatteluiksi Ahon, Pirisen ja Vanttajan vuonna 2012 julkaistuun tutkimukseen Nuorten työmarkkinaoikeus ja koulutukseen hakeutuminen (Aho, Pitkänen, & Vanttaja 2012). Tutkimuksessa pyrittiin selvittämään alle 25-vuotiaiden työmarkkinatukioikeuteen liitetyn koulutuksen hakeutumisvelvoitteen ohjausvaikutukset ja tarkoituksenmukaisuus sekä mahdolliset muutostarpeet. Erityisesti tutkimuksessa pyrittiin selvittämään sitä, lisääkö hakeutumisvelvollisuus opintojen keskeyttämistä ja miten työttömyysaikaisen työmarkkinatuen menettäminen vaikuttaa nuorten työ- ja elinkeinotoimistojen (TE-toimistojen) palveluiden käyttöön. (Aho, Pitkänen & Vanttaja 2012, 5.)

Tutkimukseen osallistuneet haastateltavat on alun perin tavoitettu ottamalla yhteyttä Turussa ja Kaarinassa toimiviin nuorten työpajatoimintaa ohjaaviin uraohjaajiin. Heidän kauttaan tieto haastatteluista on välitetty nuorille, ja he ovat voineet päättää vapaasti haluavatko he osallistua haastatteluun. Myös kaikki nämä nuoret olivat haastatteluhetkellä työllistämistoimenpiteiden kohteena. Haastatteluista neljä on toteutettu Turun Fendarin työpajalla ja kolme Kaarinan pajamestareiden tiloissa. Kahdeksas haastateltava oli tutkijoiden tuntema nuori, joka kuului kohderyhmään. Tämä haastattelu toteutettiin kahvilassa. Haastateltavan valikoituminen tapahtui tässä hieman eri tavalla kuin muiden, mutta koska tärkeänä pidettiin erilaisten kokemusten kuvaamista, haastattelu valikoitiin mukaan aineistoon. Kaikki haastattelut on toteuttanut tutkimusavustaja Reeta Lehto.

Haastatteluhetkellä kaikki haastateltavat asuivat Varsinais-Suomessa ja olivat iältään 18–24-vuotiaita. Haastateltavien joukossa oli 6 tyttöä ja 2 poikaa. Koulutustaustanaan heillä oli pääsääntöisesti joko peruskoulu, lukio tai ammatilliset opinnot, jotka osalla olivat keskeytyneet. Haastatteluissa nuorille esitettiin kysymyksiä, jotka liittyivät koulutukseen, työhön ja ammattiin suhtautumiseen, ajankäyttöön ja harrastuksiin sekä toimeentuloon ja tulevaisuuden näkyymiin. Laajempien teemojen sisällä nuorten kanssa keskusteltiin lisäksi koulutukseen ja työhön suhtautumisesta, ammatinvalinnan- ja uraohjauksen tarpeesta sekä erityisesti koulutukseen hakeutumisvelvoitteesta ja sen vaikutuksista tehtyihin valintoihin.

Haastattelut on toteutettu puolistrukturoituna teemahaastatteluna; haastatteluissa vapaamuotoinen haastattelurunko on ohjannut haastatteluiden toteuttamista, mutta niihin

mahtuu myös hieman muuta aihepiiriin liittyvää keskustelua. Haastattelijalle oli ennen haastattelua tehty lisäksi tukilista käsiteltävistä aiheista ja teemoista, joita haastattelun aikana tuli käydä läpi. Myös nämä haastattelut sain litteroituna ja anonymisoituna. Haastattelut olivat kestoaltaan melko lyhyitä, keskimäärin noin 20–30 minuuttia.

Tästä aineistosta käytän kahta haastattelua tarkemmassa analyysissäni. Haastateltavista molemmat ovat tyttöjä. Nämä kaksi haastattelua on valikoitu aineistooni siksi, että haastateltavat kuvaavat laajasti tilannettaan, heillä ei ole taustallaan erityisongelmia ja he myös esittävät mielenkiintoisia ja kuvaavia kommentteja ja pohdintoja tilanteestaan. Lisäksi haastattelut ovat edustava otos koko varsinaissuomalaiset aineistosta. Analysoitavien tapausten rajaamiseksi loput haastatteluista toimivat niin sanottuna tukiaineistona tutkimuksessani. Aineisto on kuitenkin mielenkiintoinen ja siinä on havaittavissa samoja linjoja kuin omissa haastatteluissani, joten sen tarkastelemisen tukiaineistona on perusteltua.

Seppälän ja Lehdon keräämien haastatteluaineistojen lisäksi olen tehnyt itse kahdeksan haastattelua. Tein haastattelut Vantaan kaupungin Petra-hankkeen yhteydessä, jonka tavoitteena on työllistää, opastaa tai ohjata kouluun vantaalaisia 17–24-vuotiaita nuoria. Hankkeen tavoitteena on myös luoda yhteyksiä paikallisiin yrityksiin. Ryhmä tapasi säännöllisesti Myyrmäen työ- ja elinkeinotoimiston tiloissa syksyllä 2012. Tapaamisissaan he käsitelivät työnhakuun, toimeentuloon ja koulutukseen liittyviä teemoja. Lisäksi nuoret työstivät tapaamisissa työhakemuksiaan ja kartoittivat avoimena olevia työpaikkoja.

Haastateltavat tavoitin ottamalla yhteyttä Petra -hankkeen projektipäällikkö Annukka Jamistoon, joka ystävällisesti tarjosi minulle haastattelumahdollisuutta. Hän oli myös tiedottanut ryhmään osallistuvia nuoria, jotka saivat päättää haluavatko he osallistua haastatteluihin. Haastattelut tein Myyrmäen työ- ja elinkeinotoimiston tiloissa. Ennen haastatteluiden aloittamista, osallistuin ryhmän tapaamisen ja esittäydyin heille, sekä kerroin tutkimuksestani. Haastatteluiden toteuttamista varten sain käyttööni tyhjän toimistohuoneen, jossa minun oli mahdollista haastatella nuoria rauhallisissa tiloissa ilman häiriötekijöitä.

Kaikki haastattelemani henkilöt olivat iältään 19–24-vuotiaita ja heidän kotipaikkakuntanaan oli joko Helsinki tai Vantaa. Heidän koulutustaustansa vaihteli peruskoulusta ammattikorkeakouluun ja työttömyysaika noin neljästä kuukaudesta vuoteen. Haastateltavista vain yksi oli tyttö. Kaikki haastateltavat valikoituivat minulle vapaaehtoisesti Petra hankkeen Kohti työtä -ryhmästä. Haastattelut toteutin puolistrukturoituina teema-haastatteluina, jolloin haastateltavat saivat suhteellisen vapaasti kertoa omista kokemuksistaan ja ajatuksistaan työttömyyteen liittyen, mutta minulla oli myös valmiiksi laadittuja kysymyksiä, joiden avulla haastattelua johdatettiin eteenpäin. Haastattelut vaihtelivat pituudeltaan noin 20 minuutista 40 minuuttiin.

Haastatteluiden toteutuksessa oli hieman yllättävää, että Kohti työtä -ryhmän kaikki osallistujat halusivat kertoa minulle tilanteestaan. Osan kohdalla haastattelu sai lisäksi melko henkilökohtaisia ulottuvuuksia. Vaikka alkuun jännitin haastatteluista suuresti, huomasin kuitenkin pian, että se oli turhaa. Olin etukäteen miettinyt kysymyksiä sekä harjoitellut nauhurin käyttöä, mikä helpotti tilannetta suuresti. Minun ei tarvinnut jännittää hiljaisia hetkiä tai pelätä sitä, että nauhuri ei toimitakaan. Loppujen lopuksi haastattelut etenivät melko helpon tuntuisesti ja pääsimme käsiksi toivomiini teemoihin. Pyrin haastattelun aikana pitämään kysymyksilläni haastattelun valitsemani teeman ympärillä, mutta halusin myös jättää haastatelluille tilaa itse kertoa omista kokemuksistaan ja tilanteestaan. Koin, että tämä onnistui hyvin. Tietenkin ryhmään mahtui myös hieman harvansaisempia haastateltavia, mutta pääsääntöisesti koin haastattelut onnistuneiksi. Koska haastateltavat olivat lähellä omaa ikääni, koin ettei haastattelussa tullut esille niin selvästi tyypillistä haastatteliija-haastateltava hierarkiaa. Minusta tuntui siltä, että haastateltavien oli suhteellisen helppoa kertoa ajatuksistaan ja kokemuksistaan, koska välillä ei ollut minkäänlaista sukupolvikuilua, vaan ikäluokkiemme kokemukset ovat osittain samankaltaisia. Haastatteluiden toteuttamisen jälkeen haastattelut litteroitiin auki.

Koska osassa haastatteluista, niin omista kuin muidenkin mennään välillä arkoihin ja henkilökohtaisiin aiheisiin, aineiston anonymisointi haastateltavien anonymiteetin suojaamiseksi on tärkeää. Valmiista haastatteluaineistoista oli jo anonymisoitu pois kaikki nimet ja tunnistetiedot, joten niiden käsittelyssä ei noussut esille mitään sen suurempia tutkimuseettisiä ongelmia. Omista haastatteluistani poistin litterointivaiheessa tunniste-

tiedot, eikä haastatteluilla tulla välittämään eteenpäin. Koen tämän tärkeäksi sekä tutkimusetiikan että haastateltavien kannalta

Tutkimuskysymysteni ja tutkimusaiheeni vuoksi halusin nimenomaan painottaa aineistona haastatteluaineistoihin, sillä niiden kautta nuorten omat mielipiteet ja ajatukset nousevat selkeämmin esille. Samat teemat toistuivatkin haastatteluissa useasti. Kaikkia nuoria on lisäksi haastateltu saman aihepiirin tiimoilta, kysymykset ovat olleet osittain samankaltaisia, he kaikki ovat olleet työllistämistoimenpiteiden kohteena ja heidän ikähaitarinsa ei ole kovin suuri. Kaikki haastattelut on toteutettu puolistrukturoituina teemahaastatteluina ja ne on litteroitu auki. Vaikka haastattelut on toteuttanut eri henkilö eri aikakaudella ja eri tutkimuksen parissa, niissä kuitenkin on tarpeeksi samankaltaisuuksia, jotta niiden vertaaminen on mielekästä. Aineiston avulla on mahdollista tarkastella asettamiani tutkimuskysymyksiä sekä vertailla mahdollista muutosta eri vuosikymmenten välillä.

Laajan ja eri aikakausilla kerätyn haastatteluaineiston analyysissä on toki myös haasteita, jotka tulee ottaa huomioon analyysia tehtäessä. Näitä ovat muun muassa työllistämistoimenpiteiden erilaisuus, samoin kuin työelämän ja yhteiskunnan muutos. Haastatteluissa on kuitenkin tarpeeksi samankaltaisia ja yhdistäviä tekijöitä, joita olen ylempänä maininnut, jotta niiden vertaaminen ja käyttäminen rinnakkain on mahdollista ja mielekästä. Aineiston avulla on mahdollista saada nuorten itsensä hahmottama aikalaiskuvaus kunkin haastateltavan tilanteesta.

5.2 Tutkimusmenetelmät

Valitsin aineistokseni haastattelut, koska ne mahdollistavat merkityksien tarkastelun sekä syvällisemmän näkökulman aineistoon. Tämän vuoksi käytän tutkimuksessani kvalitatiivisia menetelmiä. Koen, että niiden kautta aineistoa on mahdollista tarkastella syvällisemmin, sekä myös päästä käsiksi teemoihin ja merkityksiin haastatteluiden takana. Myös David Silverman (2000) korostaa ajattelutapaa, jonka mukaan kvalitatiivisten metodien kautta tutkittavasta ilmiöstä on mahdollista saavuttaa syvällisempi ymmärrys. Lisäksi kvalitatiiviset menetelmät ovat joustavampia, joten ne tarjoavat laajemmat mahdollisuudet tutkittavan ilmiön tarkasteluun. (Silverman 2000, 8.) Aineistooni ei myös-

kään sisällä numeraalista aineistoa, joten kvantitatiivisten metodien noudattaminen ei juuri antaisi tähän analyysiin toimivia eväitä.

Aineiston luonteen, tutkimusasetelmani ja kysymysteni vuoksi arvioin kvalitatiivisista menetelmistä sisällönanalyysin sopivan aineistoni tarkasteluun parhaiten. Perustasolla puhuttaessa sisällönanalyysillä tarkoitetaan analyysimenetelmää, joka sopii laadullisen tutkimuksen tekemiseen. Sitä voidaan pitää paitsi yksittäisenä metodina, myös väljänä teoreettisena kehyksenä, joka voidaan liittää erilaisiin analyysikonaisuuksiin (Tuomi & Sarajärvi 2002, 95–97). Sen avulla voidaan siten tehdä monenlaista tutkimusta ja tarkastella aineistoa kokonaisuutena, jonka kautta valotetaan kokonaisuuksien rakennetta. Analyysimenetelmä on jättänyt tässäkin tutkimuksessa hyvin tilaa aineiston hajottamiseksi, pelkistämiseksi ja jälleen kokoamiseksi tutkimuskysymyksiin vastaamiseksi. (Alasuutari 1994, 29–30.)

Sisällönanalyysi perustuu tiiviisti tulkintaan ja päättelyyn, jossa edetään empiirisestä aineistosta kohti käsitteellisempää näkemystä tutkittavasta ilmiöstä. Se on menetelmä, jonka avulla voidaan analysoida dokumentteja systemaattisesti ja objektiivisesti (Tuomi & Sarajärvi 2002, 110–114). Yleiskäsitteiden avulla muodostetaan ensin kuvaus tutkimuskysymyksestä, mutta teoriaa ja johtopäätöksiä verrataan koko ajan alkuperäisaineistoon uutta teoriaa muodostettaessa. Aineisto liitetään teoreettisiin käsitteisiin ja tuloksissa esitetään aineistosta muodostettu malli, käsitejärjestelmä tai aineistoa kuvaavat teemat. (Mts. 106–110.) Samankaltainen etenemistapa on ollut myös tässä tutkimuksessa, sillä pohjustin ensin tutkimustani perehtymällä aiheesta tehtyyn tutkimukseen sekä teorioihin, joiden kautta minun oli mahdollista peilata aineistoani ja hahmottaa paremmin siitä nousevia teemoja. Analyysiprosessi sisällönanalyysissa on luonteeltaan systemaattista ja koko aineiston kattavaa, muttei jäykkää ja etukäteen määriteltyjä kaavoja tiukasti noudattavaa, mikä sopii hyvin tämän tutkimuksen tekemiseen ja tapaani toimia. Uusille analyysiluokille jää hyvin tilaa syntyä koko analyysiprosessin ajan aineiston vuorovaikutuksen selventyessä. (Seitamaa-Häkkinen 2013.)

Aineistoani analysoidessani olen kiinnittänyt huomiota myös yhteneväisyyksien ja erojen etsintään sekä teemojen hahmottamiseen. Klaus Mäkelän (1990) ja Alasuutarin (1994) mukaan erilaisuuksien etsintä kannattaa jo senkin takia, että sen jälkeen samankaltaisuus on rikkaammin ja selkeämmin jäsentynyt. Heidän mukaansa erilaisuuksien

hakeminen ei tarkoita vain kunkin asian ainutkertaista tarkastelua, vaan nimenomaan tutkimuskohteen ja siihen läheisesti liittyvien ilmiöiden systemaattista vertailua. Aineistoa on perustavaa tarkastella tietyistä teoreettis-metodologisesta näkökulmasta ja keskittyä siihen, mikä on teoreettisen viitekehyksen ja kysymyksenasettelun kannalta olennaista. Tätä kautta on mahdollista tehdä niin sanottuja raakahavaintoja, joita yhdistelemällä ja lähemmin tarkastelemalla on puolestaan mahdollista päästä tutkimuskysymyksiä vastaaviin johtopäätöksiin. (Mäkelä 1990, 45, alasuutari 1994 30–34.)

Raakahavaintojen kautta myös teemoja voidaan tutkimuksessa hahmotella usealla tavalla, mutta niille voidaan samalla hahmottaa myös erilaisia merkityksiä sisällön tulkitsijoina. Teemojen pelkistämistä voi tutkimuksessa hahmottaa neljällä eri tavalla, joko tulkinnan perustelijana, kuvaavana esimerkkinä, elävöittäjänä tai tiivistettynä kertomuksena. (Eskola & Suoranta 1998, 175.) Teemoittelun avulla tekstiaineistosta on siis mahdollista saada esille kokoelma erilaisia vastauksia tai tuloksia esitettyihin tutkimusongelmiin (mts.175). Tätäkin tapaa on pyritty tässä tutkimuksessa toteuttamaan, ja teemojen avulla, pääsemään lopputulokseen.

Sisällönanalyysia käytettäessä on määriteltävä myös teorian osuus analyysissa. Kuten aikaisemmin olen kuvannut, teoria on kulkenut tässäkin tutkimuksessa analyysin rinnalla. Sisällönanalyysilla voidaan yleisesti katsoa olevan kaksi lähtökohtaa: analyysi on joko induktiivista (yksittäisestä yleiseen) tai deduktiivista (yleisestä yksittäiseen). Tätä jaottelua mukailien sisällönanalyysi jakautuu joko aineistolähtöiseen, teoriaohjaavaan ja teorialähtöiseen analyysiin. Teoriaohjaava analyysi sijoittuu aineistolähtöisen ja teorialähtöisen analyysin välimaastoon, eikä se ole automaattisesti lähempänä kumpaakaan päättelytapaa. Teoriaohjaavan analyysin sijaintiin vaikuttaa se, missä vaiheessa analyysiä tutkija ottaa teorian ohjaamaan päättelyä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 100.)

Teoriaohjaavassa analyysissa on tunnistettavissa aikaisemman tiedon vaikutus, mutta aikaisemman tiedon merkitys ei ole teoriaa testaava, vaan enemmänkin uusia ajatusuria aukova. Ajatteluprosessissa vaihtelevat valmiit mallit ja aineistolähtöisyys, joita pyritään yhdistelemään (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96–96). Teoriaohjaava analyysi siis sisältää teoreettisia kytkeitä, mutta analyysi ei suoraan pohjautu teoriaan vaan teoria voi olla apuna analyysia tehtäessä. Teoria luo tässä tapauksessa tutkimukselle selkeän rungon ja kehyksen jonka mukaan tutkimus etenee.

Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä puolestaan yhdistellään käsitteitä ja näin saadaan vastaus tutkimuskysymykseen. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi perustuu tulkintaan ja päättelyyn, jossa edetään empiirisestä aineistosta kohti käsitteellisempää näkemystä tutkittavasta ilmiöstä. Teoriaa ja johtopäätöksiä verrataan koko ajan alkuperäisaineistoon uutta teoriaa muodostettaessa. Aineisto liitetään teoreettisiin käsitteisiin ja tuloksissa esitetään aineistosta muodostettu malli, käsitejärjestelmä tai aineistoa kuvaavat teemat. (Tuomi & Sarajärvi 2000, 106–110.)

Tässä tutkimuksessa pääsääntöisesti käytetty menetelmä on siis sisällönanalyysi, joka on osittain sekoitus teoriaohjaavaa sekä aineistolähtöistä analyysiä. Menetelmän rinnalla keskityn vahvasti myös aineistosta nousevien eroavaisuuksien, yhtenäisyyksien ja teemojen esille nostamiseen. Olen käynyt aineistoani läpi lukuisia kertoja sekä lukemalla, kuuntelemalla, itse haastatteluita tekemällä sekä litteroimalla. Tällöin niistä alkoi selkeästi nousta esille eroja, yhteneväisyyksiä ja sitä kautta selkeitä teemoja. Tällaisia ovat muun muassa taloudelliset ongelmat ja työn sisällöllinen merkitys. Koska pelkästään teemojen avulla on hankala saada selkeitä tuloksia, myös teorialla on tässä tutkimustavassa merkittävä osuus. Haasteena onkin saada teemat, aineisto ja teoria limittymään keskenään (Eskola & Suoranta 1998, 175).

5.2.1 Analyysin eteneminen

Kuten sisällönanalyysiin kuuluu, aloitin analyysini tekemisen ensin rajaamalla aineistoani. Tätä varten luin aineistoani läpi ja pohdin samalla mielessäni kriteereitä, joiden perusteella aineiston rajaaminen olisi loogista. Rajaukseni keinot ja menetelmät olen esitellyt aineistoa käsittelevässä osiossa. Rajauksen jälkeen minulla oli valikoituna 20 haastattelua, joita aloin käydä systemaattisesti lävitse. Ensimmäinen vaihe oli lukea, lukea ja lukea haastatteluja läpi, kirjaten ylös esiin nousevia ajatuksia. Poimin ja alleviivasin litteroidusta aineistosta teemoja, yhteneväisyyksiä, eroja sekä asioita tai virkkeitä jotka koin oleelliseksi analyysini kannalta. Lisäksi tein useasta haastattelusta tiivistelmiä, joihin kokosin haastateltavien taustatietoja, kuten koulutus, ikä ja työhistoria. Tiivistelmien ansiosta ison aineiston käsitteleminen helpottui hieman, sillä ensimmäinen jaottelu ja teemojen tiivistäminen selkeytti analyysin tekemistä.

Mitä teemoja aineistosta sitten löytyi? Jo heti ensimmäisellä kerralla haastatteluja lukiessani niistä oli löydettävissä selkeitä yhteneväisyyksiä ja teemoja. Mitä enemmän ja useammin haastatteluita luki, sitä selkeämmin teemat ja linjat nousivat esille. Aineistoihin perehtyessäni tarkastelin niitä myös suhteessa Sennetin hyödyttömyyden pelkoon, Beckin teoriaan työn merkityksestä sekä taustoittamaani teoriakehykseen.

Mainittuihin teorioihin ja tausta-aineistoon pohjaten muodostin tutkimukselleni hypoteesin. Hypoteesini mukaan nuorten suhtautuminen työhön ja työttömyyteen on muuttunut työelämän muutosten myötä. Pohdin nuorten rakentavat työuristaan omanlaisiaan kulloinkin vallitsevan työmarkkinatilanteen mukaisesti. Samoin pohdin heidän suhtautuvan työhön ja työttömyyteen eri tavalla, kuin mitä aiemmat sukupolvet. Nuorten toimintaa voi hypoteesini mukaan myös pitää tietynlaisena kapinointina perinteisiä työuria ja -normeja vastaan.

Kun olin ensin muodostanut hypoteesini ja poiminut tiivistelmiini havaitsemiani teemoja, aloin sen jälkeen paneutua niihin tarkemmin. Vertailin myös sitä, onko aikaisemmissä tutkimuksissa tullut ilmi havaitsemiani teemoja koskevia tuloksia. Tarkkailin analyysia toteuttaessani myös sitä, miten se suhteutuu jo tehtyyn tutkimukseen ja esittämäni teoriakehykseen. Vertailin myös eri vuosikymmenillä tehtyjä haastatteluista sekä niistä kummunneita teemoja keskenään. Oletuksenani oli, että haastatteluista on löydettävissä joitakin yhteneväisyyksiä mutta myös eroja, joita työelämän ja yhteiskunnan muutokset ovat vahvistaneet. Tekemieni havaintojen perusteella oli myös mahdollista hahmottaa yleistä suhtautumista työttömyyteen kahden eri haastatteluryhmien välillä.

Analyysini on jakautunut siten, että tarkastelen ensin 2010-luvun haastateltavia ja siirryn vasta sen jälkeen vuoden 1988 haastatteluihin. Uudempien haastatteluiden tarkasteleminen luo ensin pohjan ja käsityksen nykytilanteesta, jota vasten on mahdollista peilata tapahtuneita muutoksia haastattelu vuosikymmenten välillä. Tämä aikajärjestys myös painottaa 2010-lukua, johon olen päänäkökulmani kiinnittänyt.

6 Haastatteluaineiston analyysi

Paneutuessani tarkemmin 2010-luvulla tehtyihin haastatteluihin, niistä alkoi nousta esille seuraavanlaisia teemoja: työn sisällön merkitys, työelämän arvostus ja siihen suhtautuminen, itsestä kiinni- ajattelu, "ohjelmoidun" elämän kaipuu, tulevaisuus, työttömyyden aiheuttamat ongelmat sekä työnormin kyseenalaistaminen. Oli erittäin mielenkiintoista huomata, että vaikka kaikki tarkastelemistani haastatteluista eivät olleet itse toteuttamiani, samat teemat toistuivat silti ja ne esiintyivät kaikissa haastatteluissa tavalla tai toisella.

Analyysini etenee siten, että keskityn ensin 2010-luvulla tehtyihin haastatteluihin ja käyn tarkemmin läpi niistä havaitsemiani teemoja. Sen jälkeen esittelen vastaavanlaisesti vuonna 1988 tehtyjä haastatteluista löytämiäni teemoja ja tekemiäni havaintoja aineistojen välillä. Tarkoituksena on keskittyä tarkastelemaan tutkimuskysymysten mukaisesti sitä, millaisia eroja tai yhteneväisyyksiä aineistoista nousee esille, millaisena suhtautuminen työttömyyteen näyttäytyy ja onko siinä tapahtunut minkälaisia muutoksia.

6.1.1 Työn merkitys 2010-luvulla

”Olishan se ihan kiva että olis jotakin työtä, ettei se mee vaan siihen, et vaan lojuu kotona ja kattoo telkkaa ja istuu tietokoneella. (Tampere 1)

Haastatteluista oli mielenkiintoista huomata, että niiden perusteella ei esiintynyt ilmiötä, jossa työelämä ei kiinnostaisi haastateltuja nuoria lainkaan. Vaikka työelämään pääsy koettiin hankalana ja haasteellisena, työelämään hakeutuminen koettiin silti mielekkääksi ja työttömänä oleminen miellettiin voimakkaasti vain välivaiheena. Yksikään haastatteluista ei uskonut työttömyytensä jatkuvan kovinkaan kauaa. Sitä pidettiin lähinnä ohimenevänä vaiheena elämässä, jonka useimmat nuoret kohtaavat. Työttömänä oleminen sai haastateltujen nuorten keskuudessa jo eräänlaisen normaaliuden statuksen. Tulevaisuuden näkymiä kysyttäessä kaikki haastateltavat arvioivat jo lähitulevaisuudessa olevansa joko töissä tai mielekkäässä koulutuksessa. Samalla mielekkyyden merkitys kuitenkin korostui.

Samankaltaisia ilmiöitä tuli esille myös Taloudellisen tutkimustoimiston (2012) tutkimukseen Valmistu töihin - Mihin? -haastateltujen keskuudessa. Nuoret pitävät työtä tärkeänä ja työelämään hakeutuminen koetaan mielekkäänä, huolimatta siitä, että yleinen uutisointi antaakin välillä ymmärtää toisin. (Helve 2012, 17–18.) Myös vuoden 2007 Nuorisobarometrissa on saatu vastaavankaltaisia tuloksia. Tärkeä tulevaisuudentavoite lähes kaikille (94 %) nuorille on pysyvä työsuhde. Vakituisen työn tärkeys on lievässä laskusuunnassa, mutta edelleen kaksi vastaajaa kolmesta on täysin samaa mieltä sen tärkeydestä. (Myllyniemi 2007, 90–91.)

Vaikka vanha työnormi ja työideologia eivät nuorten kohdalla pidä enää sellaisenaan paikkaansa, nuorten suhtautumisella työntekoon on kuitenkin vielä perusta nuorten elämäntavassa ja yhteiskuntasuhteessa. Työn arvostus ja merkitys perustuvat yleiseen yksilöllistymiseen (individualisaatioon), itsensä toteuttamisen tarpeisiin, sosiaalisen identiteetin odotuksiin ja rationaaliseen harkintaan. Työnteko ei tarkoita nuorille enää vain leivän pöytään tuomista, vaan myös mahdollisuutta toteuttaa itseään. Työn tekemisen velvollisuuskorvausta korvaa yhä enemmän työn sisältöön, laatuun ja mielekkyyteen liittyvät tekijät, jotka tukevat työelämään hakeutumista. (Tuohinen 1990, 107, Helve 2012, 16–17.)

Osalla nuoria työelämä liittyy kokonaisvaltaisesti elämän suunnitteluun ja elämäntyyliin. Nuorille on mahdollista valita joustavasti työn, opiskelun ja patkätöiden välillä ja rakentaa elämänsuunnitelmaa yksilöllisesti. Tämän mahdollistavat toisaalta koulutus ja sosiaaliturva. Työttömyyttä ei siis välttämättä tulkita enää omaa elämää hajottavaksi tekijäksi eikä työelämään liitetä pärjäämisen pakkoa. Nuoret eivät kuitenkaan ole täysin yhtenäinen ryhmä työelämän toiveiden suhteen. Iso osa nuorista ei esimerkiksi halua vaihtaa työpaikkaa useita kertoja vaan haluaa vakituiseen työhön. Vaihtelua kuitenkin esiintyy. (Tuppurainen 2009, 24–26.)

6.1.2 Työn mielekkyyden merkitys arjessa

”Vanhustyö ja lasten kans oleminen, ne on ehdottomat eit... En mä pysty toimiin niiden kans. Niin, mul menee ihan saman tien hermo, mua ällöttää vanhukset ja sit lasten kanssa mul menee hermo saman tien.” (Tampere 3)

” Mä olin kassalla, tossa xxx paikassa. No siis työnähän se on tosi yksitoikkoista mut sit siin oli just sitä asiakaspalveluu, et sinänsä se oli sillain hyvä. Mut sitku se on semmonen hypermarketin kanssa, niin ei siel kumminkaa oo sitä asiakaspalveluu, ku se on sitä nopeeta toimintaa. Pitää vaa olla vähän niinku hiiri, ketjutyötä vaa... Työssä tietty myös palkkaus merkkää mut myös se, et mä viihdyn siinä. Tiettyy rajaan pystyy tekee semmostakin työtä mistä ei pidä, mut ei hirveen pitkää aikaa.” (Vantaa 4)

Kaikissa analysoimissani haastatteluissa nousi selkeästi esille työn sisällöllinen merkitys. Ihan mitä vain ei olla valmiita tekemään, vaan haaveena ja toiveena on, että työ tarjoaisi jonkinlaista sisällöllistä merkitystä. Jopa unelma-ammattit ollaan joissain tapauksissa valmiita vaihtamaan realistisempiin vaihtoehtoihin, mutta silti realistisenkin vaihtoehdon on tarjottava jotakin, joka tekee siitä mielekästä. Työtä itsessään ei siis enää mielletä selkeästi itseisarvona, vaan sen merkitys löytyy nimenomaan työn sisällöllisestä ulottuvuudesta ja siitä, mitä työ voi mahdollisesti tarjota tekijälleen. Vanhanlainen työnormi ei haastatteluaineiston mukaan enää vastaa nuorten käsityksiin työelämästä.

”Tavote on saada työtä mistä pitää... Et ei nyt oikee muuta... Et sitä haluaa tehdä koko ajan, eikä niinku vaihtelis. Et rahakaan ei olis tärkeä, kun vaan tekis jotakin. Mä haluan tehdä jotakin kehittävää ja muuta sellasta.” (Vantaa 2)

Työn merkityksen lisäksi vapaa-aika ja työaika halutaan selkeästi erottaa toisistaan. Työ halutaan pitää työnä ja vapaa-aika vapaa-aikana, eikä niitä olla valmiita sekoittamaan keskenään. Vapaa-aikaa halutaan myös viettää, eikä työn haluta määrittävän elämää merkittävästi. Sisällöllinen ulottuvuus ja arvostus haetaan muualta kuin itse työstä ja sen kautta saadusta arvostuksesta.

Vastaavanlaisia tuloksia on saatu muun muassa Taloudellisen tiedotustoimiston vuonna 2012 tekemässä Nuoret ja työelämä 2012-tutkimuksessa. Siinä nousi selkeästi esille työn sisällöllinen merkitys. Työpaikalla viihtyminen koetaan tärkeäksi ja työn halutaan pakkopullan sijaan olevan mielekästä ja merkityksellistä. Lisäksi tutkimuksessa tuli ilmi myös se, kuinka sukupolvien väliset mieltymykset eroavat toisistaan. Työnantajalta

vaaditaan lisäksi aikaisempaa enemmän joustoa työn ja vapaa-ajan yhteensovittamiseksi. (Laurén, Tenhunen- Ruotsalainen, Väisänen 2012, 14–16.)

Sukupolvien erilaisuutta ovat tarkastelleet myös Vesterinen ja Suutarinen (2011). Heidän tutkimuksestaan käy ilmi, että digiaikaan syntynyt sukupolvi elää hyvin erilaisessa maailmassa kuin aikaisemmat sukupolvet. Heidän odotuksensa työltä, johtamiselta ja työyhteisön toiminnalta ovat monilta osin aivan uudenlaisia. Y-sukupolvi ei havittele edeltäjiensä tavoin pysyvää työsuhdetta työnantajan kanssa, vaan heille on luontevaa vaihtaa työpaikkaa ja pitää välillä vaikkapa vapaa-ajan jaksoja. Pätkätyösuhteiden ja vapaa-ajan limittyminen ei ole heille ongelma, vaan osa heidän normaalia työurakehitystään. Heille on pelkän elintason kasvattamisen sijasta tärkeää panostaa elämänlaatuun ja vapaa-aikaan. (Vesterinen & Suutarinen 2011, 9, 120.)

Tärkeäksi Y-sukupolven kasvatille mielletään myös se, että työelämä ja ura ovat oman minän toteuttamisen jatkeita. Elämää ei enää rakenneta uran varaan, vaan luotetaan siihen, että jos työpaikka menee, niin siitä selvittää (Vesterinen & Suutarinen 2011, 58–64). Tämä tuli hyvin esille myös omassa aineistossani. Lopputilin ottaminen voi jopa olla parempi vaihtoehto tylsälle työlle. Edut ja varmuus työstä eivät enää yksinään riitä motivaattoreiksi, vaan työltä halutaan ennen kaikkea mielekkyyttä ja sisältöä. Kehittymisen mahdollisuudet, haasteellisuus, kokemukset ja sosiaalinen vuorovaikutus koetaan entistä tärkeämmiksi tekijöiksi. Tähän osasyynä on varmasti ajatus työmarkkinoiden epävarmistumisesta. Jos minulle ei olla valmiita tarjoamaan mielekästä ja pitkäaikaista työtä, miksi sitoutuisin epävarmaan työsuhteeseen?

6.1.3 Työttömyyden aiheuttamat ongelmat

Haastatteluaineistoa tarkastellessani siitä nousi esille useita työttömyyden haittapuolia käsitteleviä teemoja. Niitä olivat muun muassa liiallinen vapaa-aika, toimeentulon niukkuus, ”paikallaan junaaminen”, yhteiskunnan paine sekä liiallinen byrokratia. Selkeästi suurimpana ongelmana tuli kuitenkin esille taloudellinen tilanne. Kaikkien haastateltujen kohdalla se oli äärimäisen tiukka. Toimeentulo rajoitti muun muassa harrastusmahdollisuuksia, asumista, ruokailua sekä ylipäätään normaaliksi ajateltua elämää. Tuet koettiin täysin riittämättömiksi ja useat olivat hakeneet tai suunnittelivat hakevansa toimeentulotukea.

”...Meille ei anneta mitään mahdollisuutta elää niinkun normaalisi. Et meidät niinku pistetään nurkkaan ja sanotaa, et nyt sun täytyy tehdä näin ja sult odotetaan sitä ja tätä.” (Tampere 2)

”Et ei, sä et pysty elää sillä. Sä et pysty harrastamaan mitään, sä et pysty mitään niinku, sä et pysty ostamaan uusia vaatteita, sä et pysty menee minnekkään.” (Tampere 3)

Taloudellisen tilanteen niukkuudesta huolimatta ajatus omillaan pärjäämisestä tuli esille vahvana. Lähes kaikki haastateltavat kertoivat, että heidän olisi mahdollista saada apua vanhemmiltaan, mutta he eivät halua sitä pyytää. Taloudellinen tilanne olikin, etenkin vantaalaisten haastateltujen joukossa, yksi suurimmista motivaattoreista löytää edes hetkellisesti töitä. Itse pärjäämisen ajatus korostuu tässäkin.

Vastaavanlaiseen tulokseen ovat tutkimuksissaan päätyneet muun muassa Kortteinen ja Tuomikoski (1998), Vähätalo (1998) sekä Vaarama et al. (2010). Heidän tutkimustensa mukaan työttömänä enintään kuusi kuukautta olleilla ilmeni selvästi enemmän taloudellisia ongelmia kuin työssäkäyvillä. Menojen kattaminen koettiin hankalaksi ja arjen hyödykkeistä jouduttiin karsimaan. Tämä puolestaan heijastuu työttömien kohdalla myös muuhun hyvinvointiin, mikä vaikuttaa muun muassa terveydentilaan ja sosiaaliseen elämään. Toimeentulon niukkuus koettiin todella merkittäväksi ongelmaksi, samoin kuin erilaisten etuuksien ja tukien riittämättömyys. (Vaarama et al. 2010, 247, Kortteinen & Tuomikoski 1998, 108–109.)

Sosiaali- ja terveysministeriön tilaaman perusturvan riittävyttä koskevan tutkimuksen mukaan perustyöttömyysturvaa, vähimmäismääräistä sairauspäivärahaa tai opintotukea (ml. opintolaina) saavien yksinasuvien käytettävissä olevat tulot asumismenojen jälkeen ovat laskeneet noin 2 prosenttia vuodesta 1990 (Moisio, Honkanen, Hänninen et al. 2011, 58). Turun yliopiston sosiaalipolitiikan oppiaineessa viiden vuoden välein vuodesta 1995 kerätyssä niin sanotussa konsensusaineistossa on kartoitettu suomalaisten näkemyksistä toimeentuloturvan riittävästä tasosta. Viidentoista vuoden aikana perusturvaetuuksien taso suhteessa väestön katsomaan riittävään vähimmäisturvan tasoon on alentunut. Esimerkiksi työttömän yksinasuvan aikuisen käytettävissä olevan tulot asu-

mismenojen jälkeen olivat 77 prosenttia väestön katsomasta riittävästä vähimmäismäärästä vuonna 1995, kun vuonna 2010 ne olivat enää 62 prosenttia. (Mts 69.) Kaikilla perusturvaetuuksilla olevien tulot jäävät alle väestön riittäväksi katsoman vähimmäisturvan tason. Työttömän, sairauspäivärahalla olevan ja opiskelevan kotitalouden tulot olivat reilusti alhaisemmat kuin mitä suomalaiset katsoivat riittäväksi vähimmäistasoksi vuonna 2010. (Mts. 69–70.)

Perusturvaa mietittäessä lähtökohdaksi voidaan ottaa, että perusturvan tulee mahdollistaa sosiaalisesti hyväksyttävä elintaso, joka ei poikkea liiaksi väestön keskimääräisestä elintasosta. Se, mikä määritetään normaaliksi elintasoksi, vaihtelee yhteiskunnan tilanteen mukaan, ja on siksi jatkuvasti uudelleen määriteltävissä. Haastatteluiden perusteella voidaan kuitenkin miettiä, täytyykö tämä ajatus työttömien nuorten kohdalla. (Moio et al. 2011, 12.)

Työttömyysajasta kysyttäessä, seuraavat vastaukset kuvaavat hyvin aineiston yleistä suuntaa:

”Ehkä semmosta, aika menny pitkäksi. En tiä. Kyllähän jotain saa tehtyä mutta... On se vaan menny, niin sanotusti.” (Vantaa 3)

”No siis tietysti eka se oli, silloinku koulu loppu, venaili sitä inttiä vaan, et se oli ihan hauskaa. Sitte, no nyt kun intti loppu ni se oli tietysti viel hauskeempaa, mut sit ky siihen nyt sit aika nopeesti kyllästyy ku ei vaan tee mitään. Todellaki liikaa aikaa. (Vantaa 7)

Liiallinen vapaa-aika nousi ongelmana esille useassa haastattelussa. Se koettiin ongelmana osittain siksi, että asioiden tekeminen ei onnistunut, johtuen osittain taloudellisesta tilanteesta ja toisaalta siitä, että tällöin työttömälle nuorelle jäi liikaa aikaa miettiä omia ongelmia ja asioitaan. Selkeä kaipaus niin sanotusti normaaliin päivärytmiin on aineistosta löydettävissä. Liika aika koetaan nimenomaan negatiivisena seikkana, eikä yksikään kuvaa sitä positiivisena. ” *Kyl se alkaa vähän pitkästyttää... Päivät on aika pitkii” (Vantaa 8).* Liiallisesta ajasta huolimatta harrastamiseen ei kuitenkaan ole mahdollisuutta tulojen niukkuuden vuoksi. Vapaa-aikaa täytetäänkin usein ajanvietteellä, jota varten ei tarvitse kuluttaa ylimääräistä rahaa. Aikaa vietetään muun muassa tietokoneella pelaten, lemmikkien kanssa ulkoillessa tai kavereiden kanssa.

”Kyl olis harrastuksis, mut ku ei oo sitä rahaa ni ei silleen viitti niin hirveesti jossain kuntosalilla käyminenki, jos ei oo niit tuloi, ni ei siel viitti hirveesti käydä.” (Vantaa 3)

Vastaavanlaisiin tuloksiin on päätynyt myös Merja Salomon (2013) liseniaatin työstään kertovassa artikkelissa. Hänen mukaansa keskustelu nuorten syrjäytymisestä polkee paikoillaan. Väitetään, että nuoret ovat hemmoteltuja eivätkä ota vastaan "paskaduuneja". Toisaalta moititaan yhteiskuntaa, joka ei tarjoa tarpeeksi koulutuspaikkoja ja mahdollisuuksia päästä kiinni työelämään. Keskustelussa on unohdettu, että syrjäytyminen on prosessi, joka suurella osalla nuorista ja heidän perheistään on saattanut kestää vuosia. Monet nuoret eivät eri syistä pysty käymään koulua tai osallistumaan työllistämistoimiin. (Salomon 2013, 82.)

Usein ongelmien taustalla on vaikeus noudattaa arkirytmiiä. Monet nuoret tietävät sen itsekin, mutta ulkopuolisille tätä voi olla vaikeaa myöntää. Rytmien menetyksen myötä nuoret usein kadottavat yhteyden yhteisöön, yhteiskuntaan ja perheeseen. Joillakin rytmi on niin kateissa, että peruskoulu jää kesken tai se suoritetaan rimaa hipoen. Moni jää ulos jatko-opinnoista. Tästä seuraa kriisi, josta syytetään muita – vanhempia, koulua tai yhteiskuntaa. Samalla nuori menettää uskonsa siihen, että hän voisi itse vaikuttaa elämäänsä. (Salomon 2013, 82.)

Aikaa nämä nuoret viettävät usein tietokoneen ja tv:n ääressä. Jotkut jaksavat innostua vain musiikin kuuntelusta. Aikaa kulutetaan yhä enemmän omassa huoneessa eristyksissä, sosiaalisten kontaktien ulkopuolella. Lopulta tilanne johtaa usein myös fyysisiin ongelmiin; ruokailu on epäterveellistä ja liikunta jää pois. Nuoresta tulee helposti väsynyt ja haluton ja hän sairastuu helposti. Elämä mutkistuu entisestään.

”...niin, et siihen menee se kaikista suurin aika, et sä koitat toimii virastojen kanssa yhteistyössä.” (Tampere 3)

Työvoimaviranomaisten kanssa asioiminen ja ylipäättään viranomaisbyrokratia koettiin myös työttömyyden yleiseksi haittapuoliksi. Haastateltavieni mielipiteet työvoimatoimiston järjestämästä kurssista, jolle he haastatteluhetkellä osallistuivat, olivat yksiselitteiset: siitä ei koettu olevan hyötyä. Nuoret kokivat, että kurssin kontaktit nykyiseen

työelämään olivat haalistuneet. Kurssin sisältö ei heidän mielestään vastannut tarvetta. Lisäksi he kokivat, että kurssi eteni liian hitaasti ja siellä esiintyi liikaa toistoa.

”No vähän tos käydään samoja juttuja läpi ja näytetään niinku samoja sivuja niinku. Kai se nyt niinku motivoi jotenkin niinku töitä tekemään mut tavallaan aika turhaa tää näin on.” (Vantaa 4)

”En tunne ketään, kuka olis ikinä työkkärin kautta löytäny töitä.” (Tampere 2)

Työvoimaviranomaisilta saatu tuki koettiin yleisesti riittämättömäksi ja asiointi hankalaksi. Erilaisten selvitysten tekeminen miellettiin ikäväksi, samoin kuin se, että asiointi täytyi aina asiasta riippuen hoitaa eri pisteessä. Myös useat kurssit, joille työttömät nuoret olivat velvoitettuja osallistumaan, koettiin hyödyttöminä. He kokivat, että vanhemmat kouluttajat ovat etäännyneitä nuorten maailmasta, eivätkä he välttämättä ymmärrä samalla lailla kaikkien nykynuorten kohtaamia haasteita työelämään liittyen. Ainoana positiivisena asiana nuoret pitivät uusiin työnhakukanaviin tutustumista – tosin he kuitenkin uskoivat, että olisivat osanneet etsiä saman tiedon myös itse.

Vastaavanlaisia tuloksia on saanut myös Helena Helve (2012) tehdessään Taloudelliselle tiedotustoimistolle tutkimusta nuorten työllistymisestä. Työttömät nuoret halusivat tutkimuksen mukaan kyllä päästä kykyjään, koulutustaan ja kiinnostuksiaan vastaavaan työhön. Tutkimuksessa työvoimaviranomaisten toiminta koettiin pääsääntöisesti loukkaavana. Nuoret kokivat, että työllistämistoimenpiteissä nuorten kykyjä ei täysimääräisesti hyödynnetty ja että korvaus ja työllistämistyön lopputulokset olivat varsin vaatimattomat. (Helve 2012, 17–21.)

Kansainvälisessä tutkimuksessa sosiaaliset kontaktit työnhakukanavana korostuvat. Esimerkiksi USA:ssa jopa 44 prosenttia työnhakijoista sai työpaikan sosiaalisten kontaktiensa kautta. Suomessa, Itävallassa ja Tanskassa luku vaihteli 26–28 prosentin välillä. Sosiaalisilla verkoilla on siis vaikutusta työllistymiseen (Wanberg 2012, 379). Nuorten kohdalla tämä on kuitenkin myös ongelmallista, sillä kiinnittyminen työelämään on valmiiksi heikompaa kuin aikuisväestöllä, eikä työelämässä olevien sosiaalisten kontaktien määrä ole vielä merkittävä. Kuitenkin on huomioitavaa, että 2012 haastatelluista nuorista kolme kertoi saaneensa työpaikan tuttavansa kautta.

”Mun iskä on ollu siel töissä, niin mä pääsin vähän helpommin sitä kautta, suhteilla.” (Vantaa 3)

Itse työttömänä oloa ei nuorten keskuudessa pidetty mitenkään hävettävänä tai inhottavana, vaan hankalaa työttömyydestä tekivät juuri toimeentulon niukkuus, liiallinen vapaa-aika, yhteiskunnan paineet ja byrokratia. Työttömyyden negatiivisuus sai muotonsa siis työttömyyden lieveilmiöiden kautta, ei niinkään itse vailla työtä olemisesta. Tämä selittää ainakin osittain yleisesti Y-sukupolveen liitettyä ajattelutapaa, jonka mukaan työn kautta ei enää haeta arvostusta ja sisältöä arkeen, vaan ne tulevat muuta kautta. Työn menettäminen tai työtä vailla oleminen ei silloin olisi enää niin suuri menetys Y-sukupolven edustajalle. Lisäksi jos aikaisemmin työelämä oli hahmotettavissa lähes lineaarisena, itsessään arvoa tuovana elämän osa-alueena, on se nyt ajateltavissa pirstaleisena, yhä irrallisempana osana elämää. Jälkiteollinen yhteiskunta on luonut lyhytaikaista, kysynnän mukaan vaihtelevaa työllisyyttä (Sennet 1998, 15–30). Työmarkkinat ovat ailahtelevat ja määräaikaiset työsuhteet ovat etenkin nuorten keskuudessa yleisiä. Tämän vuoksi myös työttömyysjaksot koskettavat entistä useampaa nuorta, jolloin jaksosten voitaisiin ajatella olevan entistä ”normaalimpia”.

6.1.4 Itsestä kiinni - ajattelu

”Varmaan vaan suoraan vaan se, ettei oo niinku viittiny hakee viel mihinkää siis. Siit se varmaan on kiinni. Se on varmaan isoin. En tiä onks se laiskuus vai mikä se on.” (Vantaa 7)

Haastatteluaineistossani mielenkiintoiseksi ajatukseksi nousi niin kutsuttu ”itsestä kiinni”-asenne. Vaikka työtilanne tiedettiin hankalaksi ja työhakemuksia oli laitettu kymmeniä, silti ajateltiin, että ei ole tehty tarpeeksi. ”Jos vielä hakisi aktiivisemmin töitä, jos vielä laittaisi useamman hakemuksen”. Samanlainen itsestä kiinni-ajattelu nousee esille myös perheen ja kavereiden merkitystä tarkasteltaessa. Vaikka vanhemmilla olisi mahdollisuus auttaa, niin apua ei pyydetä, eikä sitä myöskään haluta vastaanottaa kuin vasta viimeisenä mahdollisuutena.

”Työttömyys on varmaan nuorille semmonen ohimenevä vaihe. Mul se johtuu ehk vähä enemmän laiskuudesta ja sillee. Kyl uskoisin pääseväni töihin jos vaan joka päivä kunnolla hakisin ja soittelisin.”(Vantaa 3)

Sitä, mistä ilmiö kertoo, on hankalaa sanoa. Yksi mahdollisuus on entistä individualistisempi kilpailuyhteiskunta, joka korostaa aiempaa enemmän yksilöä ja hänen omaa vaikutustaan elämäänsä. Lisäksi voimakas liberalistinen ajatus siitä, että jokainen on oman onnensa seppä, iskostettiin suomalaiseen yhteiskuntaan aiempaa voimakkaammin 1990-luvulla, kuin aiemmin universaaleista tukimalleista tehtiin entistä tarveharkintaisempia.

Myös työmarkkinoiden muutokset osoittavat, että nuoren pitää itse olla entistä aktiivisempia työmarkkinoille hakeutumisessa. Etenkin nuorilla matalan koulutuksen saaneilla miehillä työllistyminen on erityisen ongelmallista. Tähän on johtanut muun muassa palvelusektorin kasvu, joka työllistää enemmän vähemmän koulutettuja naisia kuin miehiä. (Helve 2012,53.) 2010 luvun haastatteluaineistossa miesten kohdalla tuleekin selkeästi esille ajatus omasta aktiivisuudesta ja sen merkityksestä, joskaan sitä ei aina pidetä riittävänä yrityksistä huolimatta.

Vuoden 2013 Nuorisobarometrissä on havaittu, että näkemys jokaisesta oman onnensa seppänä on selvästi vähentynyt vuodesta 2007. Kuitenkin väitteen ”menestyminen elämässä on itsestä kiinni” on edelleen valmis allekirjoittamaan peräti yli 80 prosenttia nuorista (Myllyniemi 2013, 68). Tämä tulos tukee Sennetin teoriaa selviytymisen eetosesta, samoin kuin Beckin ajatusta siitä, että nuoret muokkaavat työuriaan vallitsevien tilanteiden mukaisesti. On kuitenkin mielenkiintoista havaita, että ajatus jokaisesta oman onnensa seppänä on puolestaan vähentynyt taloudellisen taantumän syventyessä. Taloudellisen tilanteen voitaisiin siis ajatella vaikuttavan myös nuorten itsestä kiinni – ajatteluun, vaikkakin se on edelleen voimakasta niin Nuorisobarometrin kuin tämän tutkimuksen aineiston pohjalta.

Yhteiskunnallisen muutoksen lisäksi samanlainen itsestä kiinni-ajattelu on ollut yleistä myös suomalaisessa työelämässä. Vaikuttavana tekijänä tässä voidaan kuitenkin pitää sitä, missä määrin työelämään on ankkuroiduttu ja mikä rooli sillä on elämässä. Nuorten kohdalla rooli on varsin erilainen kuin mitä se aikaisemmin on ollut. (Kortteinen & Tuomikoski 1998, 110–111.) Kortteisen (1992) luoma termi, selviytymisen eetos kuvaa

tätä tilannetta hyvin. Suomalaisessa yhteiskunnassa pärjääminen työelämässä, työmarkkinoilla ja yksilöiden välisessä kilpailussa, jopa terveyden menettämisen uhalla, on pitkään ollut kunnia-asia. Nuorempien työntekijöiden selviytymisstrategiat ovat toki erilaisia kuin aiemmilla ikäluokilla ja nuoret keskittyvätkin aiempaa enemmän itsensä kehittämiseen sekä työ- ja vapaa-ajan erottamiseen esimiesten nöyryyttämisen sijasta. Pärjäämisen pakko säilyy osittain kuitenkin sukupolvelta toiselle, vaikkakin sen ilmene- mismuodot muuttuvat.

Nuortenkaan kohdalla ei siis voida puhua työmoraalin murentumisesta. Selviytymisen eetos nuorten kohdalla saa vain hieman eri ilmenemismuotoja. Oma heikkoutta ei sovi näyttää ja pärjääminen on jonkinlaista menestystä. Täten ihmiset saattavat tarjota ankaraa työeetosta, pärjäämisen pakkoa, lamankin lääkkeeksi, vaikka laman aiheuttama tilanne ei olisikaan korjattavissa yksilön moraalilla tai toiminnalla. (Sennett 2002, 127.)

Havainnot itsestä kiinni -ajattelusta eroavat voimakkaasti Euroopassa toteutetusta tutkimuksesta. Sen mukaan, etenkin Etelä-Euroopan maissa, perheen merkitys nuoren sosiaalisen ja taloudellisen aseman turvaajana on erittäin suuri. Tämä toisaalta myös hidastaa itsenäistymistä ja omilleen pääsemistä. Keski- ja Pohjois-Euroopassa perheen merkitys puolestaan on pienempi, jolloin valtion ja sosiaaliturvan merkitys korostuvat. (Kieselbach 2004, 75.)

6.1.5 ”Jokainen on varmaan jossain vaiheessa työttömänä” – Väliaikaisuus nuorten arjessa

”Jokainen on varmaan jossain vaiheessa työttömänä. Osa pysyy aina samassa paikassa, mut suurin osa ei.”(Vantaa 1)

Millaisena työttömyys näyttäytyi haastatelluille nuorille? Työttömyys koettiin haastattemieni nuorien keskuudessa selkeästi välivaiheena, joka kuuluu nuorten arkeen. Työttömyyttä ei kukaan haastatelluista mieltänyt vakavana ilmiönä omalla kohdallaan, vaan se nimenomaan miellettiin tiettyyn ikään ja elämänvaiheeseen liittyvänä vaiheena. Työttömyyden ei myöskään uskottu kestävän kauaa, vaan sen katsottiin ilmenevän lähinnä väliaikaisena ongelmana, josta kukin omien intressiensä mukaisesti pyrkii jossain vaiheessa pois. Se, mikä työelämään hakeutumisen tahti tai motivaatio on, riippuu voimak-

kaasti yksilöstä. Pääsääntöisesti nuorten asema työmarkkinoilla koettiin haastatteluhetkellä kuitenkin huonoksi, mikä hankaloitti työmarkkinoille pääsyä.

”Noh, mitä nyt on kokenu ni, ei se vielä pahalta näyttäis. Se nyt sit riippuu taas kaikesta. Vähän semmonen, että kun muiltakin töitä menee ja tulee, niin tääkin on nyt vaan semmonen. Ei siin ehkä kumminkaan mitään hyvää oo nuorille. Onko työnantajille, niin en tiiä. Se on ehkä eri juttu...” (Vantaa 3)

Pysyvyyden tavoittelu ja työmarkkinoille hakeutuminen koettiin mielekkääksi ja tavoittelemisen arvoiseksi. Yksikään työttömänä olleista haastatelluista ei kokenut tilannettaan sellaiseksi, että siihen jääminen olisi näyttäytynyt mielekkäänä. Työttömyyden aiheuttamat ongelmat, kuten päivärytmin sekoittuminen, taloudellinen tilanne, liiallinen ajankäyttö ynnä muut vaikuttavat tekijät toimivat voimakkaasti työmarkkinoille vetävinä vaikuttimina. Huomattavaa kuitenkin oli, että mikäli kiinnostavaa työtä, opiskelupaikkaa tai harjoittelumahdollisuuksia ei ollut näkyvillä, työttömyys koettiin mielekkäämpänä vaihtoehtona kuin vastenmielisen työn vastaanottaminen.

”...mieltii työharjoitteluakin, niin kyllähän musta vähän tuntuu siltä, et jos mä voin saada sen saman rahan sillä, et mä istun kotona tai sillä et mä tuun jonnekin, niin kyl mä mieluummin istun kotona ja saan sen saman rahan.” (Tampere 2)

Toisaalta jos työttömyyden ajatellaan olevan väliaikaista, niin myös työurien ajatellaan ja tiedetäänkin olevan entistä katkonaisempia. Nuoret ymmärtävät tämän, mikä osaltaan vaikuttaa heidän suhtautumiseensa työelämään. Nuorille ei tuota vaikeuksia vaihtaa tarvittaessa alaa ja ammattia. Toisin sanoen nuoret näyttävät myös sopeutuvan yleistyvään mosaiikkiuran malliin, jossa elämä muodostuu tyypillisesti toisiaan seuraavista koulutuksen, työssäolon, työttömyyden, uudelleen koulutuksen, työllisyyskurskien, mahdollisen vapaaehtoistyön ja muiden vastaavien jaksoista. Omia juttuja voi kuljettaa mukana antamassa jatkuvuutta elämään. (Tuohinen 1996, 85.)

Nuorten haastatteluissa, jotka keskittyivät paljon myös työvoimapolitiisiin toimenpiteisiin, tuli esille, että useat olivat käyttäneet työttömänä oloa myös välivaiheena, jolloin he olivat miettineet seuraavaa askeltaan. Lähteäkö kenties opiskelemaan, vai mikä olisi hyvä suunta eteenpäin? Työttömyys tarjosi siis osaltaan myös mahdollisuuden selvittää

omia ajatuksiaan tulevaisuuden suhteen. Työttömyys miellettiin myös Taloudellisen tiedotustoimiston tekemässä tutkimuksessa Valmistu töihin! (2012) niin sanottuina katkoksinuorten arjessa. Niiden aikana usein odotettiin joko seuraavan työ- ja elinkeinotoimiston kurssin alkua, työhön pääsyä tai koulutuksen alkamista. (Helve 2012,16.)

”Tää aika on ollu sillain ihan hyvääkin. On vähän saanu ajatella asioita.” (Vantaa 7)

”Vähän on ollu tylsää. Sillain oon tottunu käymään töissä nuoresta asti...Ehkä tää on niinku ollu semmosta hyvää omaa aikaa niinku et kasata voimavaroja ja silleen, et pysyy sitte työelämään.” (Vantaa 5)

Usein työelämään kiinnittyminen on nuorten kohdalla vielä heikohkoa, minkä voitaisiin yleisesti arvella tarkoittavan sitä, että palkkatyö ei nuoren elämässä ole niin keskeisessä asemassa kuin esimerkiksi keski-ikäisillä. Työttömyys ilman muuta hidastaa nuorten sosialisoitumista työyhteiskuntaan, mutta nuorilla on kenties paremmat eväät selviytyä työttömyydestä sosiaalisten verkostojensa kautta. (Vähätalo 1998, 121, Ducan 2004, 83.)

6.1.6 Työelämän epäreilisuus ja hierarkkisuus

”On sitä aika paljon silleen niinku. Jotenki niinku edelliseen verrattuna on niin paljon enemmän työnhakijoita. Paljon, paljon vaikeempaa kun niinku vanhempien nuoruudessa, niin niille oli melkeinpä valmiiks töitä kun on jostakin valmistunu. Nykysin vaaditaan niin paljon nuoriltaki.” (Vantaa 5)

”Kuulee kaikilt vanhemmilta, et sillon ku ne oli nuoria ni oli niin paljo helpompi saada töitä. Tai niiku oikeestaan kaikki on sanonu, et tarvi vaan kävellä varastoon sisää ja kysyä töitä, niin siellä sai melkeen kaikki heti...Ehkä ne on sit ollu myös vähän nöyrempiä.” (Vantaa 7)

Kysyessäni nuorilta siitä, mitä he ajattelevat tämän päivän työelämästä ja nuorisotyöttömyydestä, kaikista haastatteluista nousi esille epäreilisuuden teema. Työelämään kiinni pääseminen koettiin haasteelliseksi, turhauttavaksi mutta kuitenkin tavoiteltavaksi. Vaatimukset on nostettu työelämässä korkealle, eikä työpaikkoja ole paljoa tarjolla, toisin

kuin aiempien sukupolvien kohdalla. Toisaalta nuoret eivät myöskään ole valmiita enää tekemään mitä tahansa työtä, mikä hankaloittaa heidän työllistymistään entisestään. Tätä kuvaa hyvin yllä oleva vantaalaisen kommentti siitä, kuinka hänen mielestään aikaisempi sukupolvi on ollut nykyistä nöyrempi ja valmiimpi ottamaan mitä tahansa työtä vastaan.

”Kyl ne vois vähä ilmotella siit et vaikkei pääsiskää. Vaikka ne lupaa aina ilmotella mut ei kuulu siltikää.” (Vantaa 3)

Nuoret kokevat ongelmaksi myös sen, että heillä odotetaan olevan paljon työkokemusta sekä koulutusta, mutta usein tilanne on varsin päinvastainen. He myös kokivat, että nuorille annetaan entistä vähemmän mahdollisuuksia työelämään pääsemiseksi. Työnantajat eivät ole valmiita palkkaamaan nuorta, jolla ei juuri ole työkokemusta saati koulutusta, tai nuorta, jolla on ollut ongelmia menneisyydessään. Lisäksi koulutuspaikkoja on viime vuosina leikattu rajusti ja nuorisotyöttömyys on edelleen Suomessa korkeaa (esim. HS 22.4.2013, Yle 27.3.2013, Aamulehti 29.3.2013).

Samat seikat nousevat esille myös vuonna 2001 tehdyssä Euroopan laajuisessa tutkimuksessa. Siitä käy selkeästi ilmi, että etenkin vähän koulutetuilla, vähän työkokemusta omaavilla nuorilla on suuria hankaluuksia päästä ja kiinnittyä työmarkkinoille. Etelä-Euroopan maissa hankaluudet korostuvat myös korkeammin koulutettujen keskuudessa. (Kieselbach 2004, 63.) Myös Reeskens ja van Oorschot (2012) päätyivät samankaltaiseen johtopäätökseen analysoidessaan vuoden 2008 European Social Surveyn aineistoa. Nuoret ovat heidän tutkimuksensa mukaan melko pessimistisiä suhteessa siihen, kuinka helposti he uskovat löytävänsä ensimmäisen työpaikkansa. Maiden välillä on toki vaihtelua, sillä tilanne on positiivisempi Pohjoismaissa kuin esimerkiksi Kroatiassa ja Unkarissa, joissa nuoret ovat huomattavasti pessimistisempiä. (Reeskens & van Oorschot 2012, 384–385.)

”Miten semmonen tyyppi kellä ei ole koulutusta voi saada mitään työtä? Työnantajat vois ottaa vähän avarampaa mieltä. Et hänellä ei ole koulutusta, mut kyllä hän vaikuttaa hyvältä tyybiltä...Tavatessa pystyy jotakin kumminkin päättelemään.” (Vantaa 8)

”Työelämä on varmaan sillain uutta, tai sillain tuntematon juttu... Kun ei tosiaan oo mitään kokemusta tai tällain, et se on vähän sillain, et ei se helppoo ainakaan oo.”
(Vantaa 7)

Nuoret tiedostavat hyvin työelämän muuttuneen luonteen ja asemansa siinä. Työelämään pääsy oli kuitenkin kaikkien haastateltujen tavoite ja toive, mutta he kokivat mahdollisuutensa rajatuiksi. Osittain tästä syntyi voimakas epäreiluuden teema. Työtä oltaiisiin valmiita ja halukkaita tekemään, mutta koettiin vahvasti, että heille ei anneta siihen mahdollisuutta. Nuorilla pitäisi myös olla paljon kokemusta ja osaamista, mitä heillä ei edes ikänsä puolesta voi juuri olla. Myös hakumenettelyt koettiin ongelmallisiksi, eikä hakemuksiin usein edes vastattu.

Etenkin nuorten kohdalla taloudellinen tilanne vaikuttaa voimakkaasti heidän työmarkkina-asemaansa. Taantumassa työttömyys kasvaa samalla kuin rekrytointi vähenee. Taantumana aikana, kuten nyt, nuorten työllisyys heikkenee voimakkaimmin ja juuri 20–24-vuotiaiden työllisyystilanne heikentyy merkittävimmin (Räisänen 2010, 1-2). Taantuma koettelee siis etenkin nuoria, mikä on havaittavissa myös aineistostani. Huolestuttavaa on myös, että Taloudellisen tiedotustoimiston vuonna 2009 teettämän Nuorten arvot ja elämä -tutkimuksen mukaan nuorista yli puolet pelkää, ettei löydä töitä tulevaisuudessa. Tätä näkemystä ei omassa aineistossani tullut esille, vaan nuoret uskoivat työttömyyden olevan vain väliaikainen, suhteellisen lyhyt ilmiö. (Tenhunen - Ruotsalainen & Väisänen 2009,6–8.)

Työelämän muutokset heijastuvat voimakkaasti nuoriin ja myös koettelevat heitä rajummin. Epäreiluuden teema ei siis nouse esille yllätyksellisesti, vaan se oli odotettavissa. Nuorten pessimistinen suhtautuminen työhön ja työelämään tuli ilmi myös Nuorisobarometrien 2013, 2009 ja 2007 tarkastelun myötä.

Edellä mainittujen seikkojen lisäksi aineistosta nousee esille hierarkkisuuden teema, tai lähinnä sen kyseenalaistaminen. Vuonna 1988 tehtyjä haastatteluita tarkastellessani nuorille tuntui olevan aivan normaalia, että työnteko aloitetaan ensin helpommista tehtävistä ja vasta iän ja kokemuksen karttuessa on kullakin enemmän vaikutusmahdollisuuksia työhönsä. 2011 ja 2012 haastatellut nuoret puolestaan eivät ole enää valmiita tekemään mitä vain, vaan työlle asetetut tavoitteet ovat aikaisempaa korkeammalla.

Työn täytyy tarjota jotakin mielekästä sisältöä ja olla edes jokseenkin kiinnostavaa jotta sitä oltaisiin valmiita tekemään. He siis kyseenalaistavat perinteisen hierarkkisen työjärjestelmän, eivätkä ole enää valmiita aloittamaan niin sanotusti pohjalta. Työtehtävät tulisi mieluiten voida valita alalta ja tehtävistä jotka koetaan kiinnostaviksi. Jos niin sanottuihin perustehtäviin suostutaan, niin niidenkin kohdalla vain tietyt alat kelpaavat.

6.1.7 Kaverit ja perhe

Kaikilla haastateltavillani oli joko työttömiä perheenjäseniä tai työttömiä kavereita, mutta työttömyys ei vaikuttanut olevan lähipiiriä muovaava tekijä. Sama havainto nousi esille myös Reeta Lehdon tekemissä haastatteluissa. Kuitenkaan perheen kesken ei juuri keskusteltu työttömyydestä. Joissain tapauksissa vanhemmat olivat heitä, jotka työ- ja elinkeinotoimiston ohella kehottivat työnhakuun, mutta pääasiassa työttömyydestä ja omasta tilanteesta ei haastatteluiden perusteella juuri keskusteltu. Kuitenkin huomattavaa oli, että sinällään mitään kaveripiirejä tai perheitä, joissa useampi henkilö olisi työttömänä, ei tullut esille. Aineiston perusteella työttömyyden ei siis voida sanoa olevan yhdistävä tekijä ihmissuhteiden muodostumisessa. Ystäväpiirit olivat pääsääntöisesti muodostuneet jo lapsuudessa tai kouluvuosina, joten siihenkään ei työttömyydellä ollut yhdistävää vaikutusta.

”Ei ne oo oikeen suhtautunu mitenkään... No siis kyllähän ne nyt on sanonu et sillee et yritä vaan niit töitä hakee, mut ei sen enempää oikeestaan.” (Vantaa 7)

Perheen ja kavereiden merkitys työttömyyden aikana jäi siis yllättävän pieneksi, toisin kuin olin odottanut. Toisaalta työttömyys ei myöskään näyttänyt vaikuttavan sosiaalisten suhteiden määrään, eikä aiheuttanut sosiaalista eristäytymistä, toisin kuin aikaisempi työttömyyteen liittyvä tutkimus olisi antanut odottaa (esim. Gallie 2004, Kortteinen & Tuomikoski 1998). Kaikilla haastatelluilla nuorilla oli yksi tai muutama työtön ystävä, mutta kaveripiirien muodostumiseen työttömyys ei kuitenkaan vaikuttanut. Samoin myöskään perhetaustassa ei tullut esille mitään voimakasta yhteyttä työttömien vanhempien ja lasten suhteen, vaikka myös tämä olisi ollut aikaisempien tutkimusten perusteella odotettavaa (esim. Virmasalo, 2002).

Tilannetta saattaa osaltaan selittää aineistosta tekemäni havainto liittyen työttömyyden kokemiseen. Koska työttömyyden koetaan haastateltujen keskuudessa olevan voimakkaasti väliaikaista, eikä sitä sinällään pidetä kovinkaan ongelmallisena, voidaan helposti ajatella, että se ei tällöin myöskään muodosta tekijää, joka yhdistäisi yksilöitä tietyn teeman ympärille. Koska työttömyys on nuorten mielestä lähes jokaisen nuoren elämään kuuluva välivaihe, voidaan ajatella, että se olisi jo saavuttanut tietyn normaaliuden tason, eikä se enää vaikuta nuorten elämään yhtä voimakkaasti kuin kenties aikaisemmin. Lyhyesti voitaisiin siis ajatella, että koska työttömyyden ei sinällään mielletä olevan ongelma, eikä sen uskota kestävän, nuorilla ei ole enää tarvetta rakentaa ystäväpiiriään työttömyyden teeman ympärille tai edes keskustella asiasta. Tulos eroaa voimakkaasti muun muassa Helsingin Sanomien 22.4.2013 julkaiseman artikkelin tuloksista, joissa haastateltujen kaveripiiri koostui pitkälle työttömistä nuorista. Siinä kuvattiin myös vapaa-ajan viettämistä, ”ajan tappamista”, jossa nimenomaan työttömät kokoontuivat keskenään. Tämä ilmiö ei tullut lainkaan esille aineistossani.

”Ystävii on, niiku et on laaja ystävä- ja sukulaispiiri vaikkei vanhempien kanssa oo niin tiivisti tekemisissä...Joo et kyl mä isovanhempien kaa paljon niinkun juttelen ja sit just kavereiden kanssa, eet mul on semmone yks tosi läheinen kaveri, niinku ketä on vähän samanlaisessa elämäntilanteessa siis niinku tän työn suhteen. Ollaan niinku yhdessä perehdytty asiaan sillain niiku useamminkin.” (Vantaa 5)

*”Noh kaverit on sit kyl kannustanu suoraan... Tai siis silleen et, miten sen nyt sanois, et mee nyt vi**u sinne töihi... Et oli tos yks kaveri jonka kaa mä tulin tännekin pari kertaa mut sit se sai just äsken töitä.” (Vantaa 7)*

6.2 Yhteenvetoa 2010-luvun haastatteluiden analyysistä

Haastatteluiden perusteella aineistossa korostuvat selkeästi Y-sukupolveen liitetyt tekijät. Kaikille haastatelluille on yhteistä, että työn sisällöllinen merkitys korostuu. Mitä tahansa työtä vain työn vuoksi ei olla valmiita tekemään. Ei tosin voida sanoa, että palkalla ei olisi mitään väliä, mutta työn sisällöllinen merkitys ja mielekkyys korostuvat voimakkaasti. Myös kaikissa tapauksissa työttömyyttä pidettiin väliaikaisena ilmiönä, eikä sen jatkuvuuteen uskottu. Hyvin tilannetta kuvaa esimerkkilause haastatteluistani:

"Kait kaikki on jossain välissä työttömänä". Haastatteluista on havaittavissa myös individualistinen ajatus siitä, että työnsaanti on lähestulkoon täysin itsestä ja omasta tahdosta kiinni. Vaikea työ- ja tilanteesta selvitä itse, niin sosiaalisesti kuin rahallisestikin.

Tämä sama individualistinen näkökulma korostui myös siinä, että työttömyydellä ei vaikuttanut aineistoni perusteella olevan juuri vaikutusta kaveripiiriin. Työttömyydestä ei myöskään keskusteltu perheen tai kavereiden kanssa siinä määrin mitä olin odottanut. Tilanteesta halutaan selvittää itse, niin sosiaalisesti kuin rahallisestikin.

Työelämän epävarmuus on haastateltujen keskuudessa myös hyvin tiedostettu realiteetti, eikä heidän tavoitteenaan edes ole pitkä, läpi työiän kestävä ura saman työnantajan palveluksessa. Pikemmin halutaan kokeilla eri työnantajia ja vaihtaa työpaikkaa sitä mukaa kun oma kiinnostus hiipuu. Tässäkin korostuu ajatus siitä, että työ ei enää ole itseisarvo, vaan sen sisällöllinen merkitys korostuu.

Työelämän epävarmuus ilmeni nuorien kohdalla myös muun muassa työelämään hakeutumisen vaikeutena. Työelämään pääsy miellettiin yleisesti mielenkiintoisena, mutta erittäin haasteellisena. Se koettiin osittain myös epärealistiseksi. Tulevaisuuden näkökulmasta pidettiin tärkeänä sitä, että ei "oltaisi paikallaan". Työelämään kiinni pääseminen, pysyvyyden kaipuu ja arkirutiinit olivat kaikki asioita, joita haastateltavat pitivät tavoittelemisen arvoisena.

Ylipäättään haastatteluaineistosta nousevat teemat peilaavat hyvin yhteen Beckin ja Senetin teorioiden kanssa. Työelämä heikkenee ja yksilön vastuu korostuu. Työelämä on entistä pirstaleisempaa ja se tiedostetaan yksilötasolla. Nuoret eivät enää odota työelämältään pitkää, samalla työnantajalla jatkuvaa uraa. Jälkiteollinen yhteiskunta onkin juuri luonut lyhytaikaista, kysynnän mukaan vaihtelevaa työllisyyttä, joka näkyy sekä tilastoissa, että nuorten haastatteluissa. Työn murros aiheuttaa ajatelmien tunnetta elämäntilanteissa ja riskien henkilökohtaistumista. Toisaalta kuitenkin työelämän ja -suhteiden pirstaloitumista siedetään entistä paremmin, eikä työelämältä enää edes odoteta entisen kaltaista pitkäjänteisyyttä. Myös Beckin kaavailemat ajatukset siitä, että työntekijät alkavat muovata työuraansa haluamaansa suuntaan, tulevat aineistossa esille työn

valikointina ja mielekkyyden etsimisenä. Pätkätöitä ollaan tiettyyn pisteeseen asti valmiita tekemään, kunhan ne ovat mielekkäitä ja sopivat itselle.

Entistä suurempi työelämän epävarmuus näkyy konkreettisesti nuorten arjessa. Työpaikalta ja työnantajilta vaaditaan myös aiempaa enemmän ja kyseenalaistamista ei enää pelätä, vaan esimerkiksi perinteisiä hierarkkisia rakenteita työpaikalla halutaan rikkoa. Lisäksi työtä halutaan vaihtaa siten, että se pysyy mielekkäänä ja tarjoaa kehittymisen mahdollisuuksia. Hypoteesini nuorten kapinoimisesta perinteistä työnormia ja työpolkuja kohtaan osoittautui paikkansa pitäväksi.

6.3 Työttömien nuorten haastattelut vuonna 1988

Jos 2010-luvulla haastatelluille nuorille työttömyys näyttäytyy väliaikaisena osana elämää ja työn sisältö on entistäkin merkityksellisempää, niin miten 1988 haastatellut nuoret sitten suhtautuivat työttömyyteen? Minkälaisia eroja haastatteluaineistojen väliltä on löydettävissä?

Haastatteluajankohtien väliin mahtuu ajallisesti mielenkiintoisia jaksoja, kuten 1990-luvun lama ja 2008 alkanut taantuma. Myös työllistämistoimenpiteet, samoin kuin työmarkkinat ja työn ideologia ovat muuttuneet vuosikymmenten välillä voimakkaasti.

6.3.1 Työttömyyden ongelmat vuonna 1988

”Sitte riittää rahat kun oikein kituuttaa sen kanssa... Välillä on pakko kattoo että tota mä en voi ostaa jos aikoo pärjätä.” (Pori 3)

”Mielettömän tiukkaa on, mut siihen tottuu ja se tekee määrätyllä tavalla hyvää, se on hyvä oppi, ett sillai sanotaan et tavallaan on helpompaa ollu kun pääsi niinku töihin.” (Pori 9)

”Kyllä sillä (työttömyyskorvauksella) tuli ihan suunnilleen toimeen... Kyl mul melkein kaikki rahat menee juomiseen ja matkustamiseen.” (Vantaa 22)

Työttömyyteen liittyvät perusongelmat näyttäytyivät vuonna 1988 tehdyissä haastattelussa lähes samankaltaisilta kuin 2010-luvulla. Tosin haastatteluissa on se ero, että vuoden 1988 haastateltavat ovat haastatteluhetkellä tukityöllistettyjä ja heille maksetaan jonkinlaista palkkaa. Työttömyyden aikaista toimeentuloa sivutaan kuitenkin jokaisessa haastattelussa.

Toimeentulon tiukkuus toistui lähes kaikissa haastatteluissa. Päivittäisiä ostoksia joudutaan miettimään tarkemmin ja myös kulutustavaroista joudutaan tinkimään. Siitä huolimatta, että toimeentulo koettiin tiukaksi, lähes kaikilla oli myös jokin isompi tavoite, jota kohden he säästivät. Useammalla se oli ajokortti, harrastukseen liittyvä asia tai isompi kodinkone.

”...mä säästän nyt autokorttiin” (Pori 2)

”Kyll mulla on ollu semmonen systeemi että mä säästän saman määrätyn määrän jokaisesta palkasta aina niinkun pelkästään säästöön ja loput sitte jää.” (Pori 3)

”...kyl se mulle riittää, kyl siit vähän jää säästöönkin, se on sillein kun saa noit laskuja aina maksettua pois.” (Vantaa 2)

Toimeentulo-ongelma ei aineistossa tullut kuitenkaan esille yhtä voimakkaana kuin 2010-luvun haastateltujen nuorten keskuudessa. Vuonna 1988 haastatelluista aineistooni valikoituneista nuorista vain yksi oli hakenut toimeentulotukea, kun taas 2010-luvulla huomattavasti useampi oli joutunut turvautumaan toimeentulotukeen. Tätä osittain selittää tulotason ja elinkustannusten nousu sekä myös 1980-luvun lopun suhteellisesti parempi työllisyystilanne. Lisäksi 1980-luvulla maksettujen tukien reaaliarvo oli korkeampi kuin mitä se on tänä päivänä. 1990-luvun lama johti myös useiden tukien leikkauksiin. Niistä myös tehtiin aiempaa tarveharkintaisempia ja myös työttömyydestä tuli keino hallita laman kulkua työmarkkinoilla. (Kiander 2001, 86–89.)

Yksi selitys yleiselle toimeentulo-ongelmalle nuorten työttömien keskuudessa on myös se, että nyt 2010-luvulla työttömissä on enemmän nuoria, joilla on vähemmän ansiotuloja, jotka parantaisivat työttömyyskorvausta. Tämä koskee varsinkin miehiä. Tätä ha-

vaintoa ei kuitenkaan voida peilata suoraan vuoden 1988 haastatteluaineistoon, jossa haastateltavat ovat pääsääntöisesti niin nuoria, että heillä ei ole taustallaan juurikaan työhistoriaa. Yleisesti toimeentulo-ongelmaa tarkasteltaessa voidaan kuitenkin havaita, että esimerkiksi 1990-luvun taantumien työttömissä oli enemmän työstä pois joutuneita kuin vuonna 2009, jolloin työttömien toimeentuloissa oli mukana enemmän työtuloja. Työttömän saaminen tukien reaaliarvo on jäänyt myös huomattavasti jälkeen palkkakehityksestä. Samoin on käynyt myös opintorahalle, joka lasketaan mukaan vuosiansioihin niillä työttömällä, jotka jäävät työttömiksi valmistuttuaan. Myös pätkätöiden yleistymisen ja ammattiliittoon kuulumattomuus on vaikuttanut tulotason heikkenemiseen. (Myrskylä 2010, 54.)

Työttömyysturvalaki edellytti alun perin siinä olevien markkamäärien muuttamista maan yleisen palkkatason olennaisten muutosten mukaisesti. Tämä merkitsi sitä, että vuoteen 1991 asti työttömän peruspäivärahaa korotettiin vuosittain ansiotasoindeksin muutoksia seuraten. Reaalipalkkojen alentuminen eräinä 1990-luvun vuosina sekä indeksijäädytykset katkaisivat tämän kytkennän. Vuodesta 1998 lähtien peruspäiväraha, työmarkkinatuki ja niiden lapsikorotukset on sidottu kansaneläkeindeksiin. Kun päivärahauudistus vuonna 1996 tuli voimaan, vähimmäispäiväraha jäi ilman indeksisuoja. Vähimmäispäiväraha sidottiin kansaneläkeindeksiin 1.3.2011 lähtien. (Moisio et al. 2011 65–70.)

Lisäksi yhteiskunnan muutoksen myötä moni nykyisin yleisesti välttämättömäksi mielletty hyödyke, kuten puhelin, on ollut aikaisemmin ylellisyshyödyke. Yhteiskunnan elintason noustessa nousee myös yleinen käsitys kohtuullisesta elintasosta. Kohtuulliseksi katsottu elintaso ei kuitenkaan seuraa yleisen elintason nousua pelkästään moraalisista syistä. Keskimääräinen elintaso määrää pitkälti myös sen, mitä ja kuinka paljon tarvitaan yhteiskunnassa toimimiseen ja selviytymiseen. Esimerkiksi työnhakijan oletetaan olevan tavoitettavissa puhelimitse. Jos henkilön taloudellinen tilanne poikkeaa liikaa yhteiskunnan keskimääräisestä tasosta, hänellä on myös vaikeuksia osallistua ja toimia yhteiskunnassa. (Moisio et al. 2011, 12.)

Hyvänä esimerkkinä kehityksestä on se, että vuonna 1995 välttämättömiksi hyödykkeiksi katsottiin vain nykyaikainen asunto, pesukone, pölynimuri, puhelin ja pakastin. Välttämättömien hyödykkeiden muuttumisesta ajassa kertoo muun muassa se, että

1990-luvun lopulla ylellisyytenä pidettiin ravintolassa ruokailua, astianpesukonetta, tietokonetta, internet-yhteyttä, matkapuhelinta, stereoita ja videonauhuria. Monet näistä hyödykkeistä ovat nykyisin suurelle osalle kotitalouksia itsestäänselvyyksiä ja välttämättömyyksiä, joita ilman ei katsota tultavan toimeen. Tämän päivän välttämättömään kulutukseen liittyy aikaisempaa enemmän erilaisten sosiaalisten, yksilöllisten ja kulttuuristen tarpeiden tyydyttäminen. (Moisio et al. 2011, 64.)

Myös liiallinen vapaa-aika nousi ongelmana esille useissa haastatteluissa. Alkuun koettiin useasti, että työttömyysaika mahdollisti lisääntynyttä harrastuksille tai muutamassa tapauksessa myös levolle. Työttömyyden pitkittyessä aikaa alkoi kuitenkin olla liikaa ja mukavuuden sijaan siitä tuli rasite. Ajasta tuli haastatelluille jotakin, joka piti vain saada päivittäin kulutettua pois. Jokapäiväisen elämän rytmittäminen muuttui aikataulujen puuttumisen vuoksi haasteelliseksi ja päivien rakenne alkoi hämärtyä. Usein tätä ylimääräistä aikaa täydensi television katselu ja nukkuminen. Myös alkoholia käytettiin satunnaisesti.

Samanlaisia vapaa-ajan täyttämisen ongelmia on löytynyt myös vuonna 1993 tehdyissä nuorten työttömien tutkimuksessa. Päivärinnan (1993) mukaan nuoret usein hahmottavat työttömyyden joko negatiivisena tai positiivisena ja tunteet saattavat vaihdella hyvinkin nopeasti. Pitkittyvä negatiivinen työttömyyskokemus syö elämältä pohjaa ja merkitsee voimakkaita ongelmia muun muassa taloudessa ja elämänhallinnassa. Toisaalta, kuten myös omassa aineistossani, nuoret käyttävät työttömyysaikaa myös itsensä kehittämiseen ja unelmiensa toteuttamiseen. (Päivärinta 1997,41.)

”Kyl se välillä tuntuu pitkävetoiselta, et aluks oli kivaa ku ei ollu töissä niin oli ihan vaan työttömänä, mut sit se rupes niinku pidemmän päälle kyllästyttämään.” (Vantaa 22)

Vuonna 1988, samaan tapaan kuin 2010-luvun haastateltujen keskuudessa, työttömyyttä ei itsessään pidetty sinällään epänormaalina. Se miellettiin usein vain vaiheeksi elämässä, joka kosketti etenkin ensimmäisiä kertoja työmarkkinoille hakeutuvia. Työttömyys toi mukanaan ongelmia, kuten liikaa vapaa-aikaa ja toimeentulon niukkuutta, mutta työttömyyden ei uskottu kestävänsä. Koulutuksen puuttuminen saattoi vielä hidastaa työnhankintaa, mutta se ei luonut ohitse pääsemätöntä estettä työllistymiselle.

Toisaalta myös työllisyystilanne oli 1980-luvun lopun nousukaudella täysin erilainen, eikä työn saaminen sinällään, ainakaan haastatteluiden ja tilastojen perusteella ollut yhtä suuri ongelma kuin 2010-luvulla (Nyyssölä & Pajala 1999,32). Tämä selittää osaltaan haastateltujen suhteellisen neutraalia suhtautumista työttömyyteen.

6.3.2 Kavereiden ja perheen rooli 1980-luvulla

*”Aika moni niistä on työttömänä ja sit noi mitkä nyt hesassa asuu ni ne käy lukiota”
(Vantaa 22)*

”No valitettavasti ne on kaikki nyt täl hetkellä, tai sanotaanko suurin osa työttömänä, ett niillä ei oo mitää hommaa...” (Pori 9)

1988-haastateltujen keskuudessa työttömyys näytti määrittävän kaveripiiriä hieman voimakkaammin kuin 2010-luvulla. Useampi haastateltavista kertoo viettävänsä aikaa työttömien kavereidensa kanssa ja myös kaveriporukasta useampi oli vailla työtä, kuin 2010-luvulla. Toisaalta työttömyydestä ei kuitenkaan juuri keskusteltu kavereiden kanssa. Kun kavereita nähtiin, nuoret kuluttivat aikaa muun muassa alkoholin parissa, kuntosalilla, keikoilla ja ajeluilla. Toimeentuloa kuvattiin tiukaksi, mutta ystävien kanssa toteutettuihin aktiviteetteihin toimeentulolla ei ollut niin huomattavaa vaikutusta kuin 2010-luvulla.

Silmiinpistävää oli myös, että nuorten vanhemmilla oli usein taustallaan työttömyyttä ja toimeentulo-ongelmia, joka puolestaan tuli selvemmin esille kuin 2010-luvulla. Kotona asuvista nuorista suuri osa maksoi vanhemmilleen vuokraa. Näissäkään haastatteluissa ei kuitenkaan tullut ilmi, että perheen kesken olisi keskusteltu erityisesti työttömyydestä tai tulevaisuuden suunnitelmista.

”On mulla yks kaveri, sen kaa me yleensä ajetaan.” (Vantaa 1)

”Kyll mä, sanotaan ett aina mä olen yksinäinen ollu mut kyll mä tiedän mitä yksinäisyys on, aika paljon välill kyll painaa päälle...” (Pori 8)

1988-haastateltujen keskuudessa nousee voimakkaammin esille myös yksinäisyyden teema. Useampi haastateltavista kertoi, että hänellä ei juuri ole ystäviä tai kavereita. He

kuvasivat kokevansa yksinäisyyttä. Aineiston perusteella työttömyys ei näytä vaikuttavan kaveripiirien aktiivisuuteen tai kaverien määrään. Voidaankin pohtia, onko 1980-luvun suhteellisen hyvällä työtilanteella ollut kuinka voimakas vaikutus nuorten kokemaan yksinäisyyteen. 2010-luvun haastateltavien keskuudessa työttömyys on jo saanut tietynlaisen normaaliuden statuksen, eikä se enää vaikuta kaveripiirien muodostumiseen. Toisaalta 1980-luvun lopulla työttömyyden ollessa harvinaisempaa, sen voidaan ajatella olleen myös leimallisempaa. Työ on tuolloin ollut arvomaisempi elementti arjessa, ja se on ollut jotakin, mitä jokaisen kuuluu tehdä. Tämän puuttuessa nuoret ovat jääneet rutiinien ulkopuolelle.

Vertailtaessa vuosikymmeniä keskenään, 2010-luvun nuorilla sosiaaliset verkot ovat haastatteluiden perusteella vahvempia, jonka vuoksi he kenties kokevatkin työttömyyden vähemmän yksinäisyyttä ja syrjäytymistä aiheuttavana. Näillä nuorilla sosiaalinen verkostoituminen nimenomaan muun kuin työn kautta toimii yksinäisyyttä ehkäisevänä tekijänä. Tässä on kuitenkin otettava huomioon tietotekninen kehittyminen ja sosiaalisen median suuri vaikutus nuorten väliseen kanssakäymiseen. (Vähätalo 1998, 121, Duncan 2004, 83.)

6.3.3 Työn merkitys ja työn sisältö

”Must tuntu siltä, että hyvä että pääsee töihin koska mulla oli sillain että oli ihan pakko niinku päästä töihin jonnekin, se oli ihan hyvä että mä pääsin tänne kun mä olin niin pitkään työttömänä.” (Vantaa 22)

”Siinä oppis niinku tekee, siinä oppii monta asiaa...teen työtä yleensä rahan takia” (Vantaa 2)

Haastatteluista käy selkeästi ilmi, että haastatelluilla nuorilla on tarve ja toive päästä työelämään. Työ nähdään haastateltujen keskuudessa tavoiteltavana tilana, jopa arvona. Työ on tavoite, jota kohden pyritään. Haastattelijan kysyessä tekisikö haastateltava töitä jos voitaisi Loton jättipotin, kaikki vastasivat tekevänsä. Työnormi on haastatteluissa selkeänä ja jopa korostuneena esillä. Vaikka työnteosta ei varsinaisesti niin nauttisi, silti siihen ollaan valmiita. Haastatteluista on havaittavissa, että vuonna 1988 työn arvostus

on ollut selkeästi erilaista kuin miksi se 2010-luvulla mielletään. Työ itsessään on ollut arvomaisempi elementti arjessa.

”...töissä on miellyttävämpi, kyllä sitä ilman töitäki, on mutta kyllä se rupee kyllästyttämään kun ei ole mitään tekemistä.” (Vantaa 23)

”Kyl mä oon sitä mieltä, ett ihmisellä täytyy olla semmonen määrätty, vaik se vihais töitä, kumminkin semmonen määrätynlainen pohja, minkä tähden se herää ja minkä takia se elää sen päivän.” (Pori 8)

Haastatteluiden perusteella myöskään työn sisällöllä ei ole työnhankinnassa yhtä suurta merkitystä kuin mitä sillä on 2010-luvulla. Työ mielletään työnä, ja nimenomaan siten, että sen kautta haetaan sisältöä, aikatauluja ja järjestystä arkeen, eikä päinvastoin. Työn sisällöllä ei siis näyttäisi olevan kovin suurta merkitystä, vaan työtä ollaan valmiita tekemään työn takia. Haastatteluiden perusteella toimeentulo, palkka, on suurin motivoiva tekijä työnhankinnassa. Myös niin sanottuja roskaduuneja kuten siivousta ollaan valmiita tekemään. Ne myös mielletään voimakkaammin hyödyllisenä kokemuksena ja astinlautana työelämään kiinnittymisen prosessissa. Haastatteluiden keskuudessa työ saa merkityksen ennen kaikkea elämisen arvoisen elämisen mahdollistajana.

Samankaltainen ajatus tuli esille myös vuoden 1995 Nuorisobarometrissä. Nuorilta kysyttäessä olisivatko he valmiita tekemään ikävääkin työtä jos palkka olisi hyvä, 70 prosenttia vastaajista oli myöntäväisiä. Sukupuolten välillä oli kuitenkin pientä eroa, sillä naisista väitteen kanssa samaa mieltä oli 62 prosenttia ja miehistä 78 prosenttia. Työttömistä nuorista puolestaan 77 prosenttia ilmoitti tekevänsä mitä tahansa ikävääkin työtä, jos palkka vain on riittävän hyvä. (Nuorisobarometri 1995,4.)

”...mitään muuta syytä oo kun vaan et sais rahaa” (Vantaa 23)

”Onhan niitä tullu (työvoimatoimistosta) sieltä monta. Ne on suurin osa ollu kaksvuorotyötä eikä mua kiinnosta se yhtään.” (Vantaa 23)

”Se et voi olla poissa kotoa ja tietysti että saa rahaa vähän, emmä nyt tiä, ja seki että nyt niinku jotain tuttuja joiden kanssa pystyy jotain puhumaanki.”(Vantaa 11)

Toki työyhteisön merkitys korostuu myös tässä aineistossa, mutta työn sisällöllisestä merkityksestä tai siitä, mitä työltä halutaan, odotetaan tai toivotaan, ei juuri puhuta. Työ näyttäisi olevan jotakin mitä kuuluu tehdä, eikä sen sisältö vaikuta kovin voimakkaasti siihen, hakeudutaanko työhön vai ei. Tietysti haastateltavat olivat valinneet työpaikkoja omien prioriteettiensa mukaan, mutta silti lähestulkoon kaikki olivat ottaneet vastaan työpaikan alalta, jota eivät kokeneet täysin omakseen. Samalla on kuitenkin pidettävä mielessä, että haastateltavat ovat olleet tukityöllistettyjä, joten heillä on ollut tietynlainen pakko hyväksyä joku tarjotuista tukityöllistämispaikeista.

Haastatteluissa nousi työnteosta esille myös työhierarkiaa koskeva teema. Haastateltavat olivat voimakkaasti sitä mieltä, että nuorten kuuluukin aloittaa työnteoko niin sanotusti huonommista hommista. Kokemuksen karttuessa on mahdollista edetä, mutta kaikki ansaittu kokemus on hyödyksi. Työn ei tätä kautta tarvinnutkaan heti alkuun olla täydellistä, mutta sen katsottiin olevan tärkeä askel työelämään kiinnittymisen kannalta.

”...ois hyvä kaikkien hienohelmojen mennä vähän sinne siivoamaan, ett kyll se opettaa paljon. Ihmeen hyvää palkkaa siell oli, parempi mitä tääll on.” (Pori 8)

Päinvastoin kun 2010-luvulla, 1988 tehtyjen haastatteluiden perusteella vaikuttaa siltä, että itse työnteon merkitys nuorten elämässä on ollut suurempi kuin mitä se on tämän päivän nuorille. Työn kautta on saatu arvostusta ja etsitty paikkaa elämässä. Työtä ei myöskään valikoitu niin radikaalisti kuin 2010-luvulla, eikä työttömäksi jättäytytty esimerkiksi sen takia, että työstä ei pidetty. Työn suhteen ei myöskään esiintynyt yhtä selkeää valikointia, eikä oletuksena ollut, että heti ensimmäinen työ olisi juuri sitä, minä tekemisestä nautitaan tai mikä tarjoaisi sisältöä arkeen.

6.3.4 Työhön hakeutuminen ja koulutus

1980-luvun lopulla Suomi eli vielä voimakasta nousukautta. Työpaikkoja oli etenkin kasvavissa kaupungeissa runsaasti tarjolla (Nyyssölä & Pajala 1999, 32). Työttömyys oli suhteellisen pientä ja talous kasvoi voimakkaasti. Aikakauden tilanne hahmottuu hyvin myös haastatteluista. Vaikka nuoret olivat haastatteluhetkellä tukityöllistettyjä, työvoimatoimisto (nyk. TE-toimisto) oli kyennyt osoittamaan useita tukityöpaikkoja. Samoin myös aikaisemmat työpaikat oli hankittu tavoilla, jotka eivät enää 2010-luvun

Suomessa olisi mahdollisia. Toki on huomioitava, että haastatteluiden perusteella pääkaupunkiseudun työllisyystilanne näyttäytyi parempana kuin Porin.

”Mä soitin tosta, mä soitin noista puhelinluetteloista... ku ne oli just hakemassa sinne ni sain sen paikan” (Vantaa 2)

”...joka käänteessä olis ollu paikkoja” (Vantaa 11)

”Mä yleensä kattelen (töitä) puhelinluettelosta”. (Vantaa 2)

Haastatteluista on hahmotettavissa myös ajatus siitä, että koulutus takaa automaattisesti työpaikan. Lähestulkoon kaikki haastatellut nuoret kokivat huonomman tilanteensa johduvan siitä, että heidän koulutuksensa oli puutteellista. Useilla oli koulutuksenaan pelkkä peruskoulu. Usein peruskoulun jälkeen aloitetut toisen asteen opinnot olivat jääneet kesken. Toisaalta koska töitä oli haastatteluiden teon aikaan vielä helpommin saatavissa, osa haastateltavista ei kokenut kiinnostusta opiskeluun tai pitänyt sitä tarpeellisena, vaan uskoivat työmarkkinoiden huolehtivan työllistymisestään.

”Mä yritän nyt päästä ensin töihin ja sitte, kesätöihin ku pääsis ja sais säästettyä ni mä aattelin sit syksyllä hakea tonne ammatilliseen kouluun... Saa jonkunnäkösen ammatin.” (Vantaa 2)

Verrattaessa vuoden 1988 tilannetta 2010-luvun suomalaiseen yhteiskuntaan, työvoiman laadun muutosta kuvaakin parhaiten sen koulutustaso. Työllisten kokonaismäärä on kasvanut vain kahdella prosentilla kahdessa vuosikymmenessä, mutta työllisten koulutustaso on selvästi parantunut. Vain perusasteen tutkinnon suorittaneiden työllisten määrä on pudonnut alle puoleen ja työllisissä on nyt 2010-luvulla jonkin ammatillisen tutkinnon suorittaneita 550 000 enemmän kuin kaksikymmentä vuotta sitten. Koulutustason nousu jatkuu edelleen suurten, heikommin koulutettujen ikäluokkien poistuessa työmarkkinoilta. (Myrskylä 2010, 19–20.) Kun vuonna 1987 lähes 40 prosenttia työllisistä teki työtään ilman mitään ammatillista koulutusta, kouluttamattomia työllisiä oli 2010 vuonna enää 17 prosenttia (mts.20). Koulutus onkin Suomessa sen kohtuudella läpäisseelle vielä 1970 - 1980-luvuilla tarjonnut varsin vakaan aseman työmarkkinoilla. Toisaalta myös niille, jotka olivat jääneet vaille koulutusta, oli vielä tarjolla verraten paljon työtä, joskin työpaikat olivat epävakampia ja työolosuhteiltaan puutteellisempia.

Koulutuksen keskeyttämisestä ja sitä myötä alkaneesta syrjäytymisestä ei vielä voimakkaasti koulutusorientoituneessa Suomessa muodostunut ennen lamaa merkittävää ongelmaa. (Vähätalo 1998, 44–47.) Tilanne 2010-luvun Suomessa on kuitenkin varsin erilainen, eikä enää edes koulutus takaa työtä, sillä myös korkeakoulutettujen osuus työttömistä on nousussa.

Myös työttömien koulutustaso on parantunut, mutta ei yhtä paljon kuin työllisten. Perusasteen varassa olevien työttömyysriski on edelleen koulutettua työvoimaa suurempi ja työttömäksi joutuminen on yhä todennäköisempää, mikäli koulutus on puutteellinen. Työttömissä on kaksinkertainen määrä perusasteen tutkinnon suorittaneita verrattuna työllisiin. Samanlainen tilanne vallitsee myös muissa EU-maissa. Vähintään toisen asteen tutkinnon suorittaneiden työmarkkinatilanne on huomattavasti parempi kuin niillä, joiden koulutus jää alle toisen asteen tutkinnon. Euroopan tasolla erot työllisyydessä ennen 1990-lukua eivät vielä olleet niin suuret, mutta ne lähtivät Suomen tavoin kasvuun 1990-luvulle tultaessa. (Gallie 2004, 15.)

Koulutustason nousu käy ilmi myös haastatteluaineistossani, sillä suuremmalla joukolla 2010-luvun haastateltavista on olemassa jonkinasteinen, yleensä toisen asteen koulutus, vaikka heidänkin keskuudessaan tilanne vaihtelee voimakkaasti yksilöiden välillä. Samalla on kuitenkin huomioitava haastateltujen ikä, joka on muutaman vuoden korkeampi 2010-luvulla haastateltujen keskuudessa. Haastatellut nuoret kuitenkin tiedostivat tilanteensa heikoksi, mikäli heiltä puuttui koulutus. Työnsaannin odotettiin olevan hankalaa, ja siksi koulutus nousi esille ensisijaisena vaihtoehtona huomattavasti useammin 2010-luvulla haastateltujen kuin 1988 vuonna haastateltujen keskuudessa. Työttömyyden suurin rasitus kohdistuu edelleen heikoimmin koulutettuihin, mutta paremmin koulutettujen osuudet ovat myös kasvussa. Haasteluryhmien välillä vallitsee selkä yksimielisyys sen suhteen, että koulutuksen katsotaan parantavan olennaisesti työnsaanti-mahdollisuuksia. Sama ajatus nousee esille myös vuoden 2009 Nuorisobarometrissä (Myllyniemi 2009, 106).

6.3.5 Tulevaisuus ja tulevaisuuden suunnitelmien puuttuminen

Huomiota herättävää vuoden 1988 haastateltujen keskuudessa oli se, että kenelläkään heistä ei ollut selkeitä tulevaisuudentavoitteita. Kenties työnsaanti on 1980-luvulla ollut

suhteessa sen verran helpompaa, että sitä ei ole tarvinnut erityisesti murehtia. Työnsaanti on ollut ikään kuin automaatio, jolloin yksi 2010-luvun nuorten erityisesti huolehtimista asioista on puuttunut kokonaan. Tosin myös 1980-luvun lopulla, kun työpaikkojen määrä vielä kasvoi, joutui pelkän perusasteen suorittaneita työttömiksi noin 15 000 vuodessa. Kuitenkin työllisten määrä jatkoi reipasta kasvuaan aina vuoteen 1989 saakka, jolloin työmarkkinoilla tapahtui jyrkkä käänne. (Myrskylä 2010, 22.) Haastatteluhetkellä nuorten, kouluttamattomienkin, tilanne on kuitenkin näyttäytynyt vielä verrattain valoisana.

Hyvinvointivaltio on myös ollut 1980-luvulla vielä kasvuvaiheessa ja luotto siihen on ollut vahvaa. Hyvinvointivaltio on muodostanut vahvan tukiverkot ja tarjonnut taloudellisestikin suojaa, jonka avulla on ollut mahdollista tulla toimeen. Silti tulevaisuuden suunnitelmien puuttuminen on kiintoisa havainto. ”Päivä kerrallaan”-mentaliteetti oli haastateltujen nuorten keskuudessa todella vahva.

”Ei mulla oikeestaan mitään oo... Päivä kerrallaan se nyt menee vielä” (Vantaa 2)

”Ei mitään, töissä vaan käydään, sitte oman asunnon mä haluisin niin pian kun vaan vois...” (Vantaa 2)

Selittävää tekijää ilmiölle voisi kenties yrittää miettiä juuri työmoraaalista ja 1980-luvun lopun työtilanteesta. Työ on vielä tuolloin ollut tekijä, jonka kautta on rakennettu hyvinvointia ja nostettu elintaso. Työtilanne on myös tuolloin ollut vielä varsin hyvä, eikä työttömyys sinällään ole vielä ollut merkittävä ongelma verrattuna laman jälkeisiin vuosiin. Työtä on ollut hyvin tarjolla myös kouluttamattomalle väestölle ja sitä kautta on saatu toimeentulo ja turva arjelle. Kenties tavoiteltavina pidettyjen "peruselementtien", kuten toimeentulon ja toivotun elintason, saavuttaminen on vielä haastatteluja tehtäessä näyttäytynyt sen verran helpompana, että tulevaisuutta ei ole välttämättä ollut tarpeen suunnitella niin pitkälle tai tarkasti kuin mitä 2010-luvun epävarmemmassa talous- ja työtilanteessa.

Nuorten aikaperspektiivi on myös useimmiten lyhyempi, juuri osittain työttömyysjaksojen, epävarman tulevaisuuden ja mahdollisesti pirstaleisen menneisyyden vuoksi (Helve 2012,18–19). Nuorten aikaperspektiivin voisi siksi ajatella ulottuvan ainoastaan lähitu-

levaisuuteen, joka 1988 haastateltujen keskuudessa näyttäytyy pidempiaikaisten suunnitelmien puuttumisena. Tulevaisuutta suunniteltiin ja mietittiin vain kulloinkin valloillaan olevan periodin sisällä, eikä haastateltavilla ollut juuri pidemmän aikavälin suunnitelmia.

6.4 Analyysin yhteenvetoa

1980-luvun lopulla suomalainen yhteiskunta oli varsin erilainen kuin millaisena se näyttää tänä päivänä. Suomi eli tuolloin voimakasta nousukautta ja työttömyys oli varsin matalaa suhteessa 1990-luvun laman jälkeisiin vuosiin. Työtä on ollut helpommin saatavilla ja myös kouluttamattomalle työvoimalle on ollut suurempi kysyntä. Tämä näkyy myös haastatteluaineistossa. Vaikka nuorilla on kaikilla ollut työttömyysjaksoja, he myös kaikki kuvaavat, että esimerkiksi työvoimatoimisto on osoittanut heille useita työpaikkamahdollisuuksia. Tilanne haastateltavien kotipaikkakuntien, Vantaan ja Porin, kohdalla on kuitenkin hieman erilainen sen suhteen, että Porissa työn saaminen on haastateltujen keskuudessa koettu hieman haastavammaksi. Vantaalaisten haastatteluista taas on havaittavissa, että pääkaupunkiseudulla työtä on ollut varsin runsaasti tarjolla.

Vuonna 1988-haastateltujen keskuudessa ei myöskään tule esille yhtä selkeää työpaikkojen valikointia kuin 2010-luvun haastateltujen keskuudessa. Työtä toki valikoidaan tiettyjen omien preferenssien mukaan, kuten työmatkan tai yksivuorotyön, mutta silti myös vähemmän kiinnostavia töitä oltiin valmiita ottamaan vastaan. Samalla on kuitenkin pidettävä mielessä haastateltujen tilanne tukityöllistettynä ja työpaikan pakollinen vastaanotto. Kuitenkin esimerkiksi vuonna 1988 haastateltavista lähestulkoon kaikki olivat tehneet tai tekivät ennen tukityöllistämisjaksoa työtä, jota he eivät kokeneet täysin mieluisaksi. 2010-luvulla haastateltavat olivat mieluummin työttömänä kuin ottivat vastaan vastenmielistä työtä.

Jos työtä ei valikoitu yhtä radikaalisti, niin myöskään työn sisällöllinen merkitys tai kiinnostavuus ei vuonna 1988 haastateltujen keskuudessa noussut juuri esille. Työtä tehtiin pääsääntöisesti palkan ja toimeentulon vuoksi. Työkaverit vaikuttivat työssä viihtymiseen, mutta sitäkin ei pidetty täysin pakollisena seikkana työhön osallistumisesta päätettäessä. Työtä siis tehtiin pääsääntöisesti työn vuoksi ja sen kautta ansaittu

toimeentulo, arkirytmi ja työnormin täyttäminen toivat sisältöä arkeen. Työn ei myöskään heti alkuun oletettu olevan juuri sitä mitä toivottiin, vaan haastateltavat katsoivat normaaliksi sen, että nuoret aloittavat työnteon niin sanotusti pohjalta. Tilanne on siis täysin päinvastainen kuin mitä se on 2010-luvulla haastateltujen keskuudessa. Haastateltavien keskuudessa ei myöskään nouse selvänä esille ajatusta omien työurapolkujen luomisesta Beckin teorian mukaisesti. Sennetin hyödyttömyyden pelko puolestaan peilaa myös 1980-luvun lopun kanssa, jolloin työ on ollut arvomaisempi elementti arjessa ja työnormiin kuuluminen on mielletty tärkeänä.

Työttömyys näyttäisikin haastatteluaineiston perusteella vaikuttaneen kaveripiirien muodostumiseen voimakkaammin 1980-luvun lopulla kuin 2010-luvulla. 1980-luvun lopulla työttömien nuorten kaveripiiri muodostui voimakkaammin työttömistä nuorista. Työttömyys näytti haastatteluiden perusteella myös aiheuttavan yksinäisyyttä ja irtautumista kaveripiireistä, kuten myös Kortteinen, Tuomikoski ja Päivärinta ovat tutkimuksissaan todenneet (Kortteinen & Tuomikoski 1998, 90–96, Päivärinta 1997, 44–45).

2010-luvulla haastatelluille nuorille työn sisältö on todella tärkeää, eikä palkka näyttele suurta roolia, toisin kuin 1980-luvulla. 2010-luvun haastatelluille työn täytyy olla edes jokseenkin mielekästä, jotta sitä ylipäätään tehdään. Lisäksi työn sisällön kautta haetaan mielekkyyttä arkeen, eikä työ heille ole enää itseisarvo, toisin kuin 1980-luvun lopulla. Tämä kertoo osittain työelämän viimeisten vuosikymmenten aikana läpikäymästä voimakkaasta muutoksesta.

Vuonna 1988 haastateltujen nuorten keskuudessa on vahva usko siihen, että koulutus takaa työpaikan. He kokivat oman koulutuksensa puutteen työllistymistä hidastavana tekijänä ja uskoivat vahvasti siihen, että koulutuksen myötä työnsaanti on helppoa. Samalla he olivat kuitenkin myös sitä mieltä, että pelkällä työnteolla on mahdollista työllistyä. 2010-luvulla haastateltujen nuorten kohdalla tilanne on taas täysin toinen. He uskoivat, että edes koulutus ei välttämättä enää takaa työpaikkaa, eikä etenkään vakiuista työsuhdetta.

Yhteistä molempien vuosikymmenten haastatteluille on se, että nuorilla on nyt, ja on ollut aikaisemminkin halu työllistyä. Väitteet ja keskustelu siitä, että työnteke ei kiinnostaisi nuoria, eivät siis tämän aineiston ja tutkimuksen perusteella pitäisi paikkaansa.

Havaintoa tukee myös vuoden 2009 Nuorisobarometri. Nuoria on pyydetty vuosittain vastaamaan kysymykseen ”työttömänä olo ei ole paha asia, jos toimeentulo on turvattu”. Nuorisobarometrin tulosten mukaan koko 1990-luvun asenne pysyi hyvin samantapaisena lähes kahden kolmesta kokiessa työttömyyden kielteisenä. 2000-luvun alussa tapahtui kuitenkin nopea muutos, niin että 2007 kyselyssä enemmistö ei enää pitänyt työttömyyttä välttämättä pahana asiana. vuoden 2009 barometrissa, vain kahdessa vuodessa, on kuitenkin palattu takaisin 1990-luvun arvoihin. (Myllyniemi 2009,119.) Nuorisobarometrin mukaan työttömyyteen siis näytetään suhtautuvan hyväksyvämmiin silloin, kun se on harvinaisempaa – ja riski joutua itse työttömäksi on pienempi. Vastavasti korkean työttömyyden oloissa työttömyyttä pidetään pahempaan asiana. Tämä tulee ilmi myös tutkimukseni aineistosta.

Tiivistetysti voidaan todeta, että näyttäisi kuitenkin olevan totta, että työnteon arvostus, työmoraali ja työideologia ovat muuttuneet ja työpaikka valikoidaan entistä tarkemmin, mutta silti työmarkkinoille pääsemistä ja työelämään kiinnittymistä pidetään tärkeänä ja tavoiteltavana. Nuorille on molempina vuosikymmeninä näyttäytynyt tärkeänä arkirytmien ja tietynlainen vakauden tavoittelu joka voidaan saavuttaa työnteon kautta.

7 Lopuksi

Aineistoista oli havaittavissa paljon samaa, mutta myös huomattavia eroja. Siitä on erityisesti tulkittavissa se, miten työelämä on muuttunut vuosikymmenten aikana, miten 1990-luvun lama ja 2000-luvun taantuma ovat vaikuttaneet työelämään ja miten nuorten asenteet työttömyyttä kohtaan ovat muuttuneet.

Työelämän muutoksen myötä työn rytmi, sisältö ja vaatimukset ovat muuttuneet huomattavasti. Lisäksi ulkoiset tekijät, kuten juuri taantuma, vaikuttavat etenkin nuorten työllisyyteen voimakkaasti. Usein nuoret ovatkin juuri niitä, joihin ongelmien ensiaallot iskevät. Työelämän muutosten myötä työvoima on lisäksi hiljalleen jakautunut ryhmiin, jotka osaltaan järjestävät työntekijät eriarvoiseen asemaan. Tämä tuo yritysten puolelle joustoa, mutta työntekijöiden puolella se näkyy epävarmuutena, kirjavampina työsuhteina ja etenkin nuorten kohdalla myös hankaluuksina työelämään kiinnittymisessä. Toisaalta nuoret ovat myös se ryhmä, jotka ovat toiminnallaan alkaneet kyseenalaista-

maan paikkaansa työelämässä sekä esittämään toiveitaan entistä uskaliaammin. He myös osaltaan uskaltavat rohkeammin, Beckin ajatustenkin mukaisesti, luoda työuristaan vallitsevaan tilanteeseen kulloinkin mukautuvia. Heille määräaikaiset työsuhteet ja niiden välissä mahdollisesti olevat työttömyysjaksot voivat epävarmuuden sijaan tarjota mahdollisuuden toteuttaa itseään ja miettiä toiveitaan työelämän suhteen. Nuorten kohdalla työttömyys on jopa vaihtoehto epämiellyttävälle työlle, joka ei tarjoa sisältöä elämään. Haastatellut nuoret uskaltavat kyseenalaistaa vallalla olevia käsityksiä entistä rohkeammin, Y-sukupolven tematiikan mukaisesti.

Erojen lisäksi aineistosta paljastui myös yhtäläisyyksiä, joita en välttämättä uskonut löytäväni. Tutkimukseni perusteella on totta, että 2010-luvulla eläville nuorille työn tulee tarjota eri asioita kuin 1980-luvulla, mutta silti nuorilla on yhä haave ja toive päästä kiinni työelämään. Mediassa usein esitettyä väitettä siitä, että nuoria ei työelämä enää kiinnostaisi, ei aineistossani esiintynyt lainkaan. Työttömyys koettiin nuorten keskuudessa voimakkaasti välivaiheena sekä 1980- että 2010-luvuilla. Lopullinen pyrkimys oli kummallakin vuosikymmenellä työpaikan löytäminen. 2010-luvulla nuoret myös tiedostivat hyvin heikomman asemansa työmarkkinoilla, mikä osaltaan selitti myös sitä, miksi työttömyyden ilmiönä uskottiin olevan aiempaa normaalimpi, yhä useampaa nuorta koskeva väliaikainen tilanne. Lisäksi 2010-luvun haastateltujen keskuudessa heidän epävarmempi asemansa työmarkkinoilla näkyi selkeästi myös heidän asenteessaan ja suhtautumisessaan työttömyyteen.

Tavoitteet ja odotukset työelämälle vaihtelivat, mutta myös ongelmat näyttäytyivät osittain samankaltaisena. Taloudelliset vaikeudet korostuivat molemmissa aineistoissa, kuitenkin näyttäytyen vielä ongelmallisempina 2010-luvulla. Tätä osittain selittävät kohonneet elinkustannukset sekä tukien reaaliarvon lasku. Myös liika aika sekä asiointiongelmat viranomaisten kanssa tulivat esille molempina aikakausina. Alkuun vapaa-aikaa pidettiin jopa positiivisena asiana, joka tarjosi aikaa harrastuksille, sekä omien ajatusten ja suunnitelmien tarkentamiselle. Tilanne kuitenkin muuttui ongelmalliseen suuntaan työttömyyden pitkittyessä. Asiointi viranomaisten kanssa näyttäytyi myös aikavievänä ja ärsytystä herättävänä. Etenkin 2010-luvulla haastateltujen nuorten keskuudessa korostui näkemys siitä, että työ- ja elinkeinotoimiston tarjoamat kurssit ja kouluttajat ovat aikaansa jäljessä. Kokonaisuudessaan niistä ei katsottu olevan kovinkaan paljoa hyötyä.

Kenties suurimmat erot vuosikymmenten välillä tulivat kuitenkin ilmi työhön vetävissä tekijöissä ja työelämää koskevissa odotuksissa. 1980-luvulla työn valikoiminen ei tullut esille läheskään niin voimakkaana kuin 2010-luvulla. Toki on huomioitavaa, että vuoden 1988 haastateltuhetkellä nuoret olivat tukityöllistettyjä ja heidän on ollut pakko vastaanottaa jokin heille osoitetuista työpaikoista.

Myös työtehtäviin ja työssä esiintyvän hierarkiaan suhtauduttiin varsin erilailta eri vuosikymmenellä haastateltujen keskuudessa. Aiemmin, 1980-luvulla oltiin valmiimpia vastaanottamaan työtä kuin työtä. Heille oli lisäksi "normaalia" aloittaa työ niin sanotuista hanttihommista ja edetä niistä työkokemuksen kertyessä. Työn kautta ei myöskään niinkään etsitty sisältöä arkeen tai korostettu sen erityistä sisältöä tuovaa mielekkyyttä. Työ nähtiin ennemminkin nimenomaan työnä, jonka kautta saatiin sekä toimeentuloa että arvostusta. 2010-luvulla työn tuli puolestaan haastatteluiden perusteella olla mielekästä ja tarjota mahdollisuuksia kehittyä. Palkka ei myöskään enää näytellyt yhtä suurta roolia työn valinnassa ja työelämään hakeutumisessa kuin aikaisemmin. Työtä valittaessa nimenomaan sen sisällöllinen mielekkyys korostui; työtä ei olla valmiita enää aloittamaan niin sanotusti pohjalta, mistä tahansa tehtävistä, vaan ainoastaan niistä, jotka itse koetaan mielekkäiksi.

Myös työ ja vapaa-aika sekä työ ja arvostus erotetaan entistä selkeämmin 2010-luvulla haastateltujen keskuudessa. Työstä ei enää 2010-luvulla etsitä arvostusta ja kunnioitusta, vaan ne haetaan nyt muualta. Arki- ja vapaa-ajan minä ei enää ole yksi ja sama, vaan ne halutaan erottaa toisistaan selkeästi.

Mielenkiintoinen havainto aineistoni perusteella oli myös se, että 2010-luvun nuorten keskuudessa työttömyys ei muodostanut tekijää, joka olisi vaikuttanut kaveripiirien muodostumiseen. Kaikilla oli työttömiä ystäviä tai kavereita, mutta samoin myös työsäkäyviä. Työttömyydestä ei myöskään puhuttu vanhempien tai kavereiden kanssa niin paljoa kuin olin olettanut. Ehkä 2010-luvulla työttömyys näyttäytyy nuorten keskuudessa jo niin normaalina ilmiönä, että se ei enää ole aihe, jonka perusteella kaveripiirejä muodostuisi. Tämän ajatusmallin voisi katsoa näkyvän myös nuorten ajattelutavassa, joka voimakkaasti korostaa itse selviämistä. Asioista ei suuremmin keskustella ystävien tai perheen kanssa. Myöskään perheen apua ei olla valmiita ottamaan kovinkaan herkäs-

ti vastaan, vaan nimenomaan korostettiin ajatusta siitä, että työttömyydestä ja sen aiheuttamista ongelmista halutaan selvittää itse.

1980-luvulla nuorten kaveripiiriin puolestaan kuului enemmän työttömiä ja myös yksinäisyyden kokeminen oli merkittävää. Työ on tuolloin ollut arvomaisempi elementti arjessa ja normin noudattamatta jättämisen vaikutusta kaveripiiriin on mahdollista pohdita. 2010-luvulla nuorten sosiaaliset verkostot myös näyttäytyivät vahvempana, mikä osaltaan vähentää yksinäisyyden tunnetta. Tietotekniikan ja sosiaalisen median merkitys on kuitenkin merkittävää, samoin kuin verkostoitumisen ajatus.

Haastateltujen nuorten voidaan siis toiminnallaan ja valinnoillaan ajatella hypoteesini mukaan ”kapinoivan” heille epämieluisista perinteistä työnormia vastaan, joka kuitenkin on suomalaisessa työelämässä vielä dominantti. Y-sukupolvi on vasta työelämän kynnyksellä, mutta se kyseenalaistaa jo nyt valloillaan olevaa työelämää niin hierarkian, työnormin kuin työn sisällön merkityksen kautta niin voimakkaasti, että sen astuminen työelämään tulee todennäköisesti vaikuttamaan työelämän kehitykseen. Nähtäväksi kuitenkin jää, vaimentuuko ”kapina” jossain vaiheessa ja kuinka paljon työelämässä on tilaa uudelle ajattelulle. Analyysin perusteella myös hypoteesini siitä, että nuoret ovat valmiimpia muokkaamaan työuristaan omanlaisiaan sekä suhtautuvat työttömyyteen erilailla kuin aiemmat sukupolvet osoittautui paikkansa pitäväksi. Nuoret eivät halua enää tyytyä niihin valloillaan oleviin malleihin, joita aikaisemmat sukupolvet ovat noudattaneet, vaan he voimakkaasti kyseenalaistavat omalla mallilla ja toiminnallaan vielä toistaiseksi valloillaan olevia normeja.

Tutkimukseni tulokset peilaavat hyvin yhteen työelämän muutoksen ja sitä koskevan tutkimuksen kanssa. Haastatteluaineistosta on havaittavissa, että etenkin nuorten kohdalla työvoiman eriarvoistuminen ja jakautuminen näkyy todella selkeästi. Lisäksi tilastot määrääikaisten työsuhteiden osuuksista, kouluttamattomien työmarkkinoille kiinnittymisen vaikeuksista sekä teoriat Y-sukupolvesta ja heidän arvoistaan tulevat selkeinä esille. Tutkimukseni tulokset ovat soinnussa taustoituksen ja hypoteesini kanssa.

Aineisto tarjosikin mielenkiintoisia näkökulmia tutkimuskysymyksiini ja oli varsin toimiva. Valitsemani metodin avulla minun oli mahdollista tarkastella aineistoa eri näkökulmista, etsiä teemoja ja tarkastella sekä eroja että yhteneväisyyksiä. Myös historialli-

sen taustan ja teoriakehyksen rakentaminen avarsi tutkimuksen näkökulmia ja toi tarkasteluun syvyyttä. Sennetin ja Beckin teorioiden avulla esille nousseita teemoja oli lisäksi mahdollista hahmottaa teoreettisemmasta perspektiivistä. Metodia miettiessäni pohdin toki myös muita vaihtoehtoja, kuten diskurssianalyysia, mutta koin, että sisällysanalyysi antaa minulle parhaiten tilaa soveltaa eri näkökulmia sekä yhdistellä teoriaa ja aineistoa. Valitsemani metodi oli tähän tutkimukseen ja aineistoon nähden sopiva.

Toki tutkimuksen toteutuksessa oli myös ongelmia, ja yksi näistä oli aineiston rajaaminen ja kerääminen. Halusin nimenomaan vertailla eri aikakausia keskenään ja tarkastella niiden välillä tapahtunutta muutosta, joten päädyin valitsemaan haastatteluaineiston aineistokseni. Alun aineiston saatavuusongelman rinnalle nousi pian kuitenkin aineiston rajaamisen liittyvät ongelmat, sillä onnistuin lopulta keräämään huomattavan suuren määrän haastatteluaineistoa useilta eri vuosilta ja eri tekijöiltä. Vaikka eri aikakausilla koottu, eri henkilöiden keräämää kvalitatiivinen aineisto, tässä tapauksessa haastatteluaineisto, toi mukanaan myös haasteita, haastateltavien henkilöiden tilanne oli suhteellisen samankaltainen, haastattelut on toteutettu samalla menetelmällä, niissä on pysytty saman työttömyyden teeman äärellä, niissä toistuvat samat teemat, sekä kaikki nuoret olivat haastatteluhetkellä työllistämistoimenpiteiden kohteena. Haastatteluissa oli siis melko paljon yhteneväisyyksiä, joten niiden käsitteleminen rinnakkain oli mielekästä ja mahdollista. Minulle oli myös tärkeää, että nuoret itse kertovat tilanteistaan, jolloin aineisto on ensikäden aineistoa ja nimenomaan heidän itsensä kuvaama aikalaiskertomus tilanteestaan.

Aineiston rajaukseni katson edelleen, vielä tutkimuksen toteutettuani, varsin toimivaksi. Toteuttamalla rajauksella koin, että minun oli mahdollista saada kokonaisvaltaisesti toimiva aineisto, joka ei siten keskittynyt liikaa erityisalueisiin. Kaikki haastateltavat olivat myös maantieteellisesti lähempänä toisiaan. Tätä kautta sain aineistostani yhteisempiä teemoja, vaikkakin kieltämättä myös pohjoisen alueen työttömyyskokemuksiin paneutuminen olisi voinut tarjota mielenkiintoisia näkökulmia ja johtaa hieman erilaisiin lopputuloksiin. Määrällisesti aineisto tarjosi tarpeeksi laajan pohjan, jotta sieltä oli hahmotettavissa yhtenäisiä, selkeitä ja toistuvia teemoja. Toisaalta aineisto oli myös varsin kunnianhimoisen sen laajuuden vuoksi. Tutkimuksen tehtyäni, aineiston rajaaminen pienempään kokonaisuuteen olisi voinut myös olla yksi vaihtoehto. Toisaalta koska aineisto oli mielenkiintoinen, siitä löytyi mielenkiintoisia teemoja ja haastattelut

tukivat toisiaan hyvin, aineiston rajaaminen olisi voinut rajata myös kokonaiskäsitystä tilanteesta.

Aineiston kokoamisen ja rajaamisen jälkeen tutkimuskysymysten muokkaaminen ja selkeyttäminen vaativat myös paljon pohdintaa. Koska aihetta ei ole tässä muodossa tutkittu, kansainvälisen tutkimuksen löytäminen tuotti haasteita, samoin kuin taustoituksen ja aihepiirin rajaaminen. Työttömyys on laaja aihepiiri, jota on mahdollista tarkastella hyvin monesta näkökulmasta eri tieteiden, tutkimusten ja näkökulmien kautta. Tutkimuksen rajaamiseksi olen kuitenkin yrittänyt pitää taustoitukseni aihepiiriin tiukasti liittyvänä ja oleellisena.

Kaiken kaikkiaan koin tutkimuksen tekemisen mielekkääksi, vaikkakin myös haasteelliseksi. Aiheeseen paneutuessani sen ajankohtaisuus alkoi korostua. Lopulta vaikeudeksi muodostui lähinnä se, ettei tutkimukseni lähde laajenemaan liiaksi. Etenkin aiheen ajankohtaisuus ja työttömyyden ja työelämän ympärillä pyörivä vilkas keskustelu toivat tutkimukseeni mielenkiintoisia näkökulmia ja kiinnittivät sitä jokapäiväiseen arkeen. Nuorisotyöttömyyteen on juuri tutkimustani kirjoittaessani kiinnitetty erityisen paljon huomiota niin erilaisten kampanjoiden kuin mediankin taholta.

Tutkimuksen toteutettuani on mielekästä ja tärkeää arvioida myös sen validiteettia ja reliabiliteettia. Mitä tutkimuksessa käytettyyn aineistoon tulee, kaikki tutkimuksessa käytetyt haastatteluaineistot on litteroitu ja ne ovat minulla itselläni paperilla. Litteroinnit on toteutettu sanatarkasti eikä niistä ole jätetty kohtia pois. Niistä ei myöskään ole anonymisoitu muuta kuin tunnistetiedot. Olen tutkimuksessani pyrkinyt kuvaamaan tutkimusprosessini etenemistä siten, että myös lukija ymmärtää miksi ja miten analyysiäni on toteutettu, mistä haastattelut on saatu, miten ne on toteutettu ja mitä ne sisältävät. Käyttämiäni ja toteuttamiani haastatteluita ei tulla välittämään eteenpäin, joten tutkimusta olisi hankalaa ilman erillistä työtä toteuttaa sellaisenaan. Tästäkin syystä tutkimuksen validiteetin ja reliabiliteetin merkitys on tärkeää. Lukijan on tutkimustani lukiessaan kyettävä näkemään, etteivät tulokset perustu pelkästään henkilökohtaisiin ajatuksiini. Siksi olen pyrkinyt kuvaamaan aineistoni ja tulkintani tarkasti sekä myös ja perustelemaan ratkaisuni.

Koska käytän aineistonani haastatteluita, on huomionarvoista pohtia myös haastattelijan vaikutusta aineistoon. Tässä tapauksessa haastattelijoita on ollut kolme. Kaikki haastattelut on toteutettu puolistrukturoituina teemahaastatteluina, joten niissä on jäänyt tilaa haastateltavien omille ajatuksille ja pohdinnoille, joka turvaa osaltaan sitä, että haastateltavia ei johdatella. Kuitenkin haastattelijoilla on varmasti vaikutusta haastateltaviin ja haastattelutilanteisiin. En itse ole kokenut haastatteluiden tekijä, joten myös tämä seikka on otettava huomioon, vaikkakin tekemäni haastattelut sujuivat luontevasti ja sisälsivät mielenkiintoisia havaintoja. Haastatteluiden luotettavuutta pohdittaessa on lisäksi mietittävä, miten tutkimuksen luonne, haastateltavien tilanne ja tutkimusaihe ovat mahdollisesti vaikuttaneet siihen, kuinka tutkimukseen osallistuneet ovat vastanneet. Haastateltavat ovat kaikki valikoituneen haastatteluihin periaatteessa vapaaehtoisesti, mutta he ovat kuitenkin olleet työllistämistoimenpiteiden kohteena, joita järjestävien tahojen kautta haastateltavat on tavoitettu. Tästä asetelmasta on mahdollista löytää auktoriteetti, joka on saattanut vaikuttaa haastateltavien valikoitumiseen.

Koska kyseessä on kvalitatiivinen tutkimus, myös tutkijan roolia ja vaikutusta on tarkasteltava kriittisesti. Vaikka tutkimusta tehdessä on pyrittävä objektiivisuuteen, tutkijan omat ajatukset ja arvot heijastelevat väistämättä tutkimuksen kanssa. Lisäksi tämä tutkielma on ensimmäinen laajempi tutkimukseni. Aihe koskettaa minua läheltä myös ikäni vuoksi, sillä kuulun itse Y-sukupolveen sekä siihen ryhmään, johon työttömyys voimakkaimmin vaikuttaa.

Tutkimuksen toteutettuani voin kuitenkin havaita, että tutkimuksestani saadut tulokset limittyvät hyvin esitetyn teorian, tutkimuksen ja hypoteesini kanssa. Ristiriitoja ei esiinny, joskin aineistossani on hieman poikkeavia tuloksia esimerkiksi kaveripiirin muodostumisesta. Tämä on kuitenkin selitettävissä muun muassa aineistolla. Tutkimukseni kautta saadut tulokset ovat kuitenkin järkeviä, realistisia ja suhteessa jo tehtyyn tutkimukseen. Aineistoni, analyysini, teoriani, metodini ja tehdyn tutkimuksen kautta pystyn rakentamaan johtopäätöksiä, joiden kautta pystyn relevantisti vastaamaan esittämiini tutkimuskysymyksiini.

Tutkimuksen tehtyäni minulla riittää edelleen mielenkiintoa työttömyyden tematiikka kohtaan. Tehdyn tutkimuksen rinnalla olisi ollut mielenkiintoista tarkastella syvällisemmin myös eroja työllistämistoimenpiteissä, mutta toteuttamissani haastatteluissa

niihin ei paneuduttu niin tarkasti, kuin esimerkiksi vuoden 1988 haastatteluissa. Toki näiden tilanteiden ja sen aikaisten velvoitteiden kautta, myös asenteissa ja suhtautumisessa on voinut olla eroa. Lisäksi 1988 haastatellut nuoret olivat tukityöllistettyjä, kun taas 2010-luvulla haastateltujen nuorten kohdalla työllistämistoimenpiteiden kirjo oli laajempi; osa osallistui työllistävään päivätoimintaa, osa kursseille. Tämä on myös syytä ottaa huomioon, ja olisi voinut olla myös yksi mielenkiintoinen arvioinnin ja tarkemman tutkimuksen kohde.

Tutkimusta aiheen tiimoilta olisi äärimmäisen mielenkiintoista jatkaa myös laajentamalla tutkimusta esimerkiksi siten, että kvalitatiivisen aineiston rinnalle saisi myös kvantitatiivista aineistoa, jolloin näkökulmasta työttömyyteen saisi vielä aiempaa laajemman. Olisi esimerkiksi mielenkiintoista seurata jatkossa sitä, kuinka Y-sukupolven työurat rakentuvat. Kvantitatiivisen aineiston kautta olisi myös mahdollista käsitellä suurempia massoja, joskin silloin aineiston analyysin luonne muotoutuisi kenties syväluotaavasta pinnallisemmaksi. Tutkimusta täytyisi lisäksi rajata painottumaan 2000-luvulle aineiston saamiseksi.

Työttömyystematiikan osalta olisi mielenkiintoista tarkastella myös maahanmuuttajien ja valtaväestön suhtautumisen eroja työelämään ja työttömyyteen. Tämä olisi mielekästä jo senkin vuoksi, että työväestö Suomessa vanhenee varsin voimakkaasti ja maahanmuuttoa on ehdotettu korjaamaan tilannetta. Suomella on kuitenkin varsin omanlaisensa historiallinen ja yhteiskunnallinen tausta, joka varmasti vaikuttaisi työelämään suhtautumisen taustalla. Myös ammattikunnat ovat varsin jakautuneet valtaväestön ja maahanmuuttajien välillä. Tästä syystä olisikin äärimmäisen mielenkiintoista tarkastella, kuinka paljon kulttuuri- ja yhteiskunnalliset taustat vaikuttavat työelämään ja työttömyyteen suhtautumiseen ja millaisia eroja maahanmuuttajien ja valtaväestön välillä olisi havaittavissa. Mahdollista toista tutkimusta toteuttaessani keskittyisin myös huomattavasti enemmän aihealueen tiiviiseen rajaamiseen ja työskentelyn aikatauluttamiseen.

Lähteet

Aho Simo, Pitkänen Sari, Vanttaja Markku (2012) Nuorten työmarkkinatukioikeus ja koulutukseen hakeutuminen, työ – ja elinkeinoministeriön julkaisuja 3/ 2012
http://www.tem.fi/files/32056/TEMjul_3_2012_web.pdf

Ahokas Jussi, Kannas Olli (2009) Finanssikriisin taustalla yksityisen velan räjähdysmäinen kasvu. Kansantaloudellinen aikakauskirja 2/2009

Ahonen Guy, Hussi Tomi, Pirinen Helka (2010) Y-sukupolvi haastaa johtamisen Suomen työelämässä, Työpoliittinen aikakauskirja 4/2010
Alasuutari Pertti (1998) An invitation to Social Research, Sage publications London 1998

Alasuutari Pertti (1994) Laadullinen tutkimus, Vastapaino Tampere 1994

Atkinson Anthony B. (2005) The Future of Social Protection in a Unifying Europe. Kelan tutkimusosasto 2005

Atkinson John (1987) Flexibility or fragmentation. The United Kingdom labour market in the eighties. Labour and Society 12: 87–105

Aho Simo, Kataja-Aho Tuija, Koponen Hannu, Virjo Ilkka (2003) Mikä estää ja mikä edistää työttömien työllistymistä? Työministeriö 2003
http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/aikakausi/tak/TAK_2003_1_6.pdf

Barbieri Paolo (2009) Flexible Employment and Inequality in Europe, European Sociological Review, vol. 6, 2009

Beck Ulrich (2000) The Brave new world of work, Polity Press 2000

Dixon Jeffrey, Fullerton Andrew, Robertson Dwanna (2013) Cross-National Differences in Workers Perceived Job, Labour Market, and Employment Insecurity in Europe: Empirical Tests and Theoretical Extensions, European Sociological Review vol. 5, 2013

Ervasti Heikki (2004) Työttömyys ja koettu hyvinvointi, Janus vol. 12, 2004

European Commission (2011) Employment and Social Policy, Special Eurobarometer 377, European Commission 2011

Eurofound (2012), NEETs – Young people not in employment, education or training: Characteristics, costs and policy responses in Europe, Euroopan Unionin julkaisutoimisto, Luxemburg 2012
<http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2012/54/en/1/EF1254EN.pdf>

Euroopan unionin neuvosto (2013) Neuvoston suositus 22.4.2013, Euroopan unionin neuvosto, Luxembourg 2013

- Eurooppa-tiedotus, Euroopan talouskriisin taustat ja kulku, Eurooppa tiedotus 17.2.2012.
http://www.eurooppatiedotus.fi/public/default.aspx?contentid=242190&contentlan=1&culture=fi-FI#.Ul_KTxBGiSo (luettu 6.2.2014)
- Eurostat (2013), European social statistics 2013 edition, European Union 2013
- Eurostat(2013) European Labour Force Statistics, European Union 2013
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database
- Gallie Duncan (toim.) (2004) Resisting Marginalisation. Unemployment Experience and Social Policy in the European Union, Oxford University Press, New York 2004
- Gallie Duncan, Paugam Serge (2004) Unemployment, Poverty and Social Isolation: An assessment of the Current State of Social Exclusion Theory, teoksessa Ducan Gallie (toim.) Resisting Marginalisation. Unemployment Experience and Social Policy in the European Union, Oxford University Press, New York 2004
- Gallie Duncan, Paugam Serge (2004) Welfare Regimes and the Experience of Unemployment in Europe, teoksessa Ducan Gallie (toim.) Resisting Marginalisation. Unemployment Experience and Social Policy in the European Union, Oxford University Press, New York 2004
- Hammer Torild (2003) Youth unemployment and social exclusion in Europe, The Policy Press 2003
- Hammer Torild, Russell Helen (2004) Gender Differences in Employment commitment among Unemployed Youth, teoksessa Ducan Gallie (toim.) Resisting Marginalization. Unemployment Experience and Social Policy in the European Union, Oxford University Press, New York 2004
- Helve Helena (2012) Valmistu töihin! Taloudellinen tiedotustoimisto 2012
- Huovari Jane (1999) Alueelliset työttömyys- ja työllisyserot, Pellervon taloudellinen tutkimuslaitos, Helsinki 1999
http://ptt.fi/wp-content/uploads/2013/04/tp27_10080610.pdf
- Kieselbach Thomas (2004) Psychology of Unemployment and Social Exclusion: Youth Unemployment and the Risk of Social Exclusion, teoksessa Ducan Gallie (toim.) Resisting Marginalization. Unemployment Experience and Social Policy in the European Union, Oxford University Press, New York 2004
- Julkunen Raija (2008) Uuden työn Paradoksit, Vastapaino Tampere 2008
- Julkunen Raija (2001) Suunnanmuutos, Vastapaino Tampere 2001
- Julkunen Raija, Nätti Jouko (1994) Joustavaan työaikaan vai työajan uusjakoon, Vastapaino Tampere 1994
- Järvensivu Anu (2010) Tapaus työelämä ja voiko sitä muuttaa, Tampereen yliopistopaino 2010

- Kalela Jorma, Kiander Jaakko, Kivikuru Ullamaija, Loikkanen Heikki, Simpura Jussi (2001) Down from the heavens Up from the ashes. The Finnish economic crisis of the 1990s in the light of economic and social research. VATT-julkaisu 27:6
http://www.vatt.fi/file/vatt_publication_pdf/j27-6.pdf#page=104
- Kallinen Mari (2003) Nuorten aikuisten työntekijöiden työn koettu kuormittavuus, Tampereen yliopisto 2003
- Keinänen Päivi, Sinivuori Kalle (2010) Nuorten työllisyys ja työttömyys taantumassa. Työpoliittinen aikakauskirja 4/2010, Työ- ja elinkeinoministeriö 2010
- Kiander Jaakko (2001) Laman opetukset. Suomen 1990-luvun laman syyt ja seuraukset, VTT 2001
http://www.vatt.fi/file/vatt_publication_pdf/j27-5.pdf
- Kortteinen Matti (1992) Kunnian kenttä. Suomalainen palkkatyö kulttuurisena muotona, Hanki ja Jää 1992
- Kortteinen Matti, Tuomikoski Hannu (1998) Työtön, Tammi Helsinki 1998
- Kuosmanen Teemu (2010) Kiire ja kohtuus Pro gradu tutkielma, Itä-Suomen yliopisto
http://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20110023/urn_nbn_fi_uef-20110023.pdf
- Larja Liisa (2013) Nuorten elinoloja ei voi kuvata pelkän työttömyysasteen avulla, Hyvinvointikatsaus 1/2013 – Eurooppalaisten elinolot ja talouskriisi, Tilastokeskus 2013
- Larja Liisa 2013, Talouskriisin vaikutukset nuorten työttömyyteen ja syrjäytymiseen. Luentodiat 11.6.2013 Tampere
- Laurén Katja, Tenhunen-Ruotsalainen Liisa, Väisänen Kari (2012) Nuoret ja Työelämäkaksi eri maailmaa? Taloudellinen tiedotustoimisto 2012
- Lehto Anna-Maija, Lyly-Yrjänäinen Maija, Sutela Hanna (2005) Pysyvän työn toivossa, Työpoliittinen tutkimus 2005, Työministeriö 2005
- Lehto Anna-Maija, Sutela Hanna (2008) Työolojen kolme vuosikymmentä, Tilastokeskus 2008
- Lehtonen Heikki, Aho Simo, Peltola Jarmo, Renvall Mika (2001) Did the Crisis Change the Welfare State in Finland? VATT 2001
- Leinikki Sikke (2009) Pelon ja toivon välissä, väitöskirja, Työelämäjulkaisu, TSJ opintokeskus 2009
- Leivo Tomi (2009) Kohtuullistamisen jäljillä, Sitra 2009
http://www.sitra.fi/julkaisut/muut/Kohtuullistamisen_jaljilla.pdf
- Lindbeck Assar, Snower Dennis J.(1989) The insider-Outsider Theory of Employment and Unemployment, MIT Press Cambridge England 1989

McIntosh Steven (2004) Skills and Unemployment, teoksessa Ducan Gallie (toim.) Resisting Marginalization. Unemployment Experience and Social Policy in the European Union, Oxford University Press, New York 2004

Mamia Tero, Melin Harri (2006) Kenen ehdoilla työ joustaa? Työministeriö, työpoliittisten tutkimusten sarja 2006

Moisio Pasi, Honkanen Pertti, Hänninen Teemu, Honkkila Juha, Sauli Hannele, Viitamäki Heikki, Kuivalainen Susan, Rajas Anu, Keso Ilari, Hannikainen-Ingman Katri (2011) Perusturvan riittävyden arviointiraportti, Terveyden ja Hyvinvoinnin laitos 2011.

Myllyniemi Sami (2013) Vaikuttava osa, Nuorisobarometri 2013, Opetus- ja kulttuuriministeriö, nuorisoasian neuvottelukunta, nuorisotutkimusverkosto, Hakapaino, Helsinki 2014
http://www.tietoanuorista.fi/wpcontent/uploads/2014/02/Nuorisobarometri_2013_lowres1.pdf

Myllyniemi Sami (2009) Taidekohtia, Nuorisobarometri 2009, opetusministeriö, nuorisotutkimusverkosto, nuorisoasian neuvottelukunta, Yliopistopaino Oy, Helsinki 2009
http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Nuoriso/nuorisoasiain_neuvottelukunta/julkaisut/barometrit/liitteet/Nuorisobarometri_2009.pdf

Myllyniemi Sami (2007) Perusarvot puntarissa, Nuorisobarometri 2007, opetusministeriö, nuorisotutkimusverkosto, nuorisoasian neuvottelukunta, Yliopistopaino Oy, Helsinki 2007
http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Nuoriso/nuorisoasiain_neuvottelukunta/julkaisut/barometrit/liitteet/Nuorisobarometri_2007.pdf

Myrskylä Pekka (2010) Taantuma ja työttömyys, Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2010
http://www.tem.fi/files/27778/TEM_57_2010_netti.pdf

Myrskylä Pekka (2011) Nuoret työmarkkinoiden ja opiskelu ulkopuolella, Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2011
http://www.tem.fi/files/29457/TEM_12_2011_netti.pdf

Nuorisobarometri (1995) Nuorisobarometri 1995, Valtion nuorisoneuvosto, Työministeriö 1995

Parpo Antti (2007) Työllistymisen esteet, STAKES 2007
<http://www.stakes.fi/verkkojulkaisut/raportit/R11-2007-VERKKO.pdf>

Päivärinta Tuija (1997) Minä, työtön nuori, teoksessa Nuorten elämänpolkuja lamsuomessa, Nuorisotutkimusseura, Hakapaino 1997

Reeskens Tim, von Oorschot Wim (2012) Those who are in the gutters look at the stars? Explaining perceptions of labour market opportunities among European young adults, Work, Employment & Society 2012 26:379, Sage Publications 2012

Räisänen Heikki (2010) Työpoliittinen aikakauskirja 4/2010, työ- ja elinkeinoministeriö 2010

<https://www.tem.fi/files/28603/paakirjoitus410.pdf>

Räisänen Heikki (2013) Suomessa talouskriisin työllisyysvaikutuksia on vaimennettu ennen kaikkea lomautuksilla, Hyvinvointikatsaus 1/2013 – Eurooppalaisten elinolot ja talouskriisi, Tilastokeskus 2013

Russell Hochschild Arlie (2001) The Time Bind- When work becomes home and home becomes work, Owl Books New York 2001

Sandor Ester (2009) European Company Survey 2009- Part Time Work In Europe, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions 2011
<http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2010/86/en/3/EF1086EN.pdf>

Salomon Merja (2013), Vapaa Sana, Noste 2/2013

Savela Olli (2013) Euromaat eivät ole toipuneet talouskriisistä, Hyvinvointikatsaus 1/2013 – Eurooppalaisten elinolot ja talouskriisi, Tilastokeskus 2013

Sihto Matti (2008) Työpoliittinen aikakauskirja 1/2008, työ- ja elinkeinoministeriö 2008
<http://www.tem.fi/files/19832/aikakauskirja108.pdf#page=69>

Silverman David (2000) Doing Qualitative Research- A practical handbook, Sage Publications London 2000

Sinivuori Kalle (2011) Tieto&trendit 8/2011, Tilastokeskus 2011
http://tilastokeskus.fi/artikkelit/2011/art_2011-12-21_006.html

Sennet Richard (2006) The Culture of the New Capitalis, Yale University Press 2006

Sennet Richard (2002) Työn uusi järjestys: miten uusi kapitalismi kuluttaa ihmisen luonnetta, Vastapaino, 2002

Sennet Richard (1998) The Corrosion of Character, The Personal Consequences Of Work In the New Capitalism, Norton 1998

Seitamaa-Hakkarainen Pirita (2013) Kvalitatiivinen sisällönanalyysi
http://www.academia.edu/589363/Kvalitatiivinen_sisallon_analyysi (luettu 1.2.2014)

Seppälä Ullamaija (1991) Askel aikuisuuteen vai ajankulua? Työllisyyslaki nuoren elämässä, Valtion painatuskeskus 1991

Tenhunen-Ruotsalainen Liisa, Väisänen Kari (2009) Nuorten arvot ja elämä, Taloudellinen tiedotustoimisto 2009

Tuohinen, Riitta (1990) Työlle viileä sukupolvi? Nuorten työlle antamista merkityksistä, niiden tutkimisesta ja tulkinnasta. Työpoliittisia tutkimuksia vol. 1, Työministeriö 1990

Tuppurainen Simo (2010) Nuorten asenteita työtä, työn sisältöä ja koulutusta kohtaan. Työpoliittinen aikakauskirja 4/2010, työ- ja elinkeinoministeriä 2010
<http://www.tem.fi/files/28624/tak42010.pdf>

Tuppurainen Simo (2009) Suomen nuorisotutkimusseuralle tekemä tutkimus; Muistio nuorten työelämäasenteista ja – arvoista sekä toimenpiteistä nuorten työllisyyden edistämiseksi, Suomen nuorisotutkimusseura 2009
<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/tyoelamaasenteet.pdf>

Tilastokeskus (2013) Työvoimatutkimus 2012, Tilastokeskus 2013
http://tilastokeskus.fi/til/tyti/2012/14/tyti_2012_14_2013-11-05_kat_002_fi.html

Tilastokeskus (2007) Suomen teollisuustuotannon kasvun vuodet, Tilastokeskus 2007
<https://www.stat.fi/tup/suomi90/toukokuu.html>

Tilastokeskus (2005) Kun epätyypillisestä tuli tyypillistä, Tilastokeskus 2005
http://www.stat.fi/tup/tietoaika/tilaajat/ta_03_05_epatyypillinen.html

Työ- ja elinkeinoministeriö (2013) Työllisyyskatsaus elokuu 2013, työ- ja elinkeinoministeriö 2013
<https://www.tem.fi/files/37537/ELO13.pdf>

Työ- ja elinkeinoministeriö (2012) Työllisyyskatsaus 2012
http://tilastokeskus.fi/til/tyti/2012/13/tyti_2012_13_2013-03-05_kat_004_fi.html

Työ- ja elinkeinoministeriö (2010) Työllisyyskatsaus 2010, työ- ja elinkeinoministeriö 2012

Twenge Jean M. (2007) Generation Me, Atria Books 2007

Vaarama Marja (2013) Kaikenikäisille hyvä Suomi -sukupolvipolitiikalla sosiaalisesti ja taloudellisesti kestävään hyvinvointiyhteiskuntaan, Terveys- ja hyvinvoinnin laitos 2013
http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/110167/URN_ISBN_978-952-245-929-9.pdf?sequence=1

Vaarama Marja, Moisio Pasi, Karvonen Sakari (2010) Suomalainen hyvinvointi 2010 Terveys- ja hyvinvoinninlaitos 2010
<http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/8cec7cec-5cf3-4209-ba7a-0334ecdb6e1d>

Vesterinen Pirkko, Suutarinen Marjaana (2011) Y-sukupolvi Työ(elämä)ssä. Management institute of finland 2011

Vesterinen Pirkko, luentodiat 27.3.2013 Helsinki

Virmasalo Ilkka (2002) Väitöskirja: Perhe voi olla ongelma työllistymiselle, Jyväskylän yliopisto 2002

Vähätalo Kari (1988) Työttömät ja työttömyysturvauudistus, Valtion painatuskeskus 1988

Vähätalo Kari (1998) Työttömyys ja suomalainen yhteiskunta, Gaudeamus 1998

Vähätalo Kari (1996) Pitkäaikaistyöttömät ja lamasta selviytyminen, Työministeriö 1996

PricewaterhouseCoopers (2011) Millenials at work- reshaping the workplace, PWC 2011

Wanberg Connie (2012) The Individual Experience of Unemployment, University of Minnesota 2012, Annual Review of Psychology Vol. 63

Wilska Terhi-Anna (2006) Uskon asia, Nuorisobarometri 2006, Opetusministeriö, Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisoasian neuvottelukunta, Nykypaino Helsinki 2006

Uutisointi

Aamulehti, Ammatillisten koulutuspaikkojen lähtölaskenta alkoi heti, Aamulehti 29.3.2013

<http://www.aamulehti.fi/Kotimaa/1194804441342/artikkeli/amatillisten+koulutuspaikkojen+lahtolaskenta+alkoi+heti.html> (luettu 7.2.2014)

Helpinen Varpu, Presidentti Niinistö Tuomitsi pelkän oleskelun, Mtv3 1.1.2013

<http://www.mtv3.fi/uutiset/kotimaa.shtml/presidentti-niinisto-tuomitsi-pelkan-oleskelun-ja-toivotti-jumalan-siunausta/2013/01/1682672> (luettu 16.1.2013)

Katainen Jyrki, Pääministeri Jyrki Kataisen uuden vuoden tervehdys, Kokoomus 31.12.2013

<http://www.kokoomus.fi/jyrkin-paivakirja/paaministeri-jyrki-kataisen-uudenvuodentervehdys/> (luettu 21.1.2014)

Kainulainen Martti, Ristiriitaiset viestit hämmentävät suomalaisia, Taloussanomat 1.1.2013

<http://www.taloussanomat.fi/politiikka/2013/01/01/niinisto-ristiriitaiset-viestit-hammentavat-suomalaisia/20134/12> (luettu 26.1.2013)

Kirsi Katri, Ministeriö aikoo höylätä satoja opiskelupaikkoja Etelä-Savosta, Yle 27.3.2013

http://yle.fi/uutiset/ministerio_aikoo_hoylata_satoja_opiskelupaikkoja_etela-savosta/6556975 (luettu 23.11.2013)

Lehtinen Toni, Mäkinen Esa, Nuorisotyöttömyys kasvaa lähes kaikkialla, Helsingin Sanomat 22.4.2013.

Niemeläinen Johannes, Kaikki ovat syyllisiä taloustilanteeseen, Taloussanomat 26.8.2013

<http://www.taloussanomat.fi/politiikka/2013/08/26/katainen-kaikki-ovat-syylisia-taloustilanteeseen/201311810/12> (luettu 10.10.2013)

Sisson Paul, Jones Katy (2012) Lost in transition? The changing labour market and young people not in employment, education or training, The Work Foundation 2012

http://www.theworkfoundation.com/DownloadPublication/Report/310_lost_in_transition%20%282%29.pdf

Stenroos Maria, Työyhteiskunta vastaan oleskeluyhteiskunta, Yle 5.1.2013
http://yle.fi/uutiset/tyoyhteiskunta_vastaan_oleskeluyhteiskunta/6437854
(luettu 26.1.2013)

TELA, Työurien pidentäminen, TELA 5.3.2014.
http://www.tela.fi/tyoelakeala/tyourien_pidentaminen

Turun Sanomat, Katainen hakisi Ruotsista mallia osa-aikatyöhön, Turun Sanomat
12.11.2012
<http://www.ts.fi/uutiset/kotimaa/413840/Katainen+hakisi+Ruotsista+mallia+osaaikatyon>
(luettu 20.1.2014)

Vartiainen Saara, Nokia irtisanoo Oulusta noin 700 työntekijää, Taloussanomat
2.8.2012
<http://www.taloussanomat.fi/tietoliikenne/2012/08/02/nokia-irtisanoo-oulusta-noin-700-tyontekijaa/201234845/12> (luettu 5.2.2014)

Taulukot

Taulukko 1) Vanha ja uusi työ (Julkunen 2008, 19)

Taulukko 2) Atkinssonin joustostrategiat, koottu Mamian ja Melinin (2006) artikkelin pohjalta

Liitteet

Haastattelurunko, joka toimi ohjaavana runkona haastattelutilanteessa. Sanasta sanaan kysymyksiä ei näin kuitenkaan kysytty, vaan haastattelut sisälsivät myös vapaamuotoista keskustelua.

1. Ikä?
2. koulutus pohja? Peruskoulu, ammattikoulu?
3. Mitä kautta päädyitte tähän ohjelmaan?
4. Mitä olette pitäneet? Uskotteko olevan hyötyä?
5. Onko teillä minkälaista työkokemusta? Kuinka pitkiä jaksoja? Mitä kautta olette saaneet paikan?
6. Millaisena olette kokeneet työelämän?
7. Onko hakeutuminen työelämään kiinnostavaa vai ei?
8. Entä millaista työttömyyskokemusta? Millaisia jaksoja?
9. Millaisena koette työttömyyden?(Ohjaavia kysymyksiä tarvittaessa).Syyllisyyttä ette ole töissä tai koulussa? Vapauden tunnetta, kun saat tehdä mitä huvittaa? Liiallisen ajan kanssa ongelmia?
10. Mitä vapaa-ajan puuhia/ harrastuksia teillä on?
11. Millaiseksi koette vapaa-ajan ja työelämän suhteen? Liikaa vapaa-aikaa vai häiritseekö työ harrastuksia?
12. Työttömyyden ongelmia? Toimeentulo, työnhakuongelmat...
13. Miten työttömyyden kanssa selviää? Miten muut suhtautuvat?
14. Onko teitä patisteltu joltakin taholta työnhakuun, koulutuksiin? Miten siihen suhtautuu?
15. Miten perhe ja kaverit suhtautuvat? Onko lähipiirissä työttömyyttä? Työttömiä kavereita?

16. Tulevaisuuden tavoitteet työelämää varten?

17. Entä tulevaisuuden suunnitelmat? Millaisena tulevaisuus näyttäytyy?

18. Mitä itse olette mieltä, millaisena työttömyys näyttäytyy nuorille? Onko se vaihe elämässä vai vakava ongelma? Pitäisikö siihen puuttua? Tarvitaanko ohjausta?